



TAUMU'A LELEI

THE CATHOLIC NEWSPAPER

Ko e talanoa ki he me'a kehekehe kae 'aonga ai pē ki Tonga.

SUNE/SIULAI 2022

FIKA/NO: 463

TONGA: \$3.00

NGAAHI FONUA MULI: \$5.00

Lotu'i 'aho 'Alo'i

Pilinisesi Halaevalu Mata'ahó



Ko e Pilinisi Kalauní mo e Pilinisesi Kalauní mo hona falé 'i he'enua me'a atu ki he 'api Taupo'ou Kamelaité 'o fakahoko ai 'a e ouau lotu'i 'o e 'aho 'Alo'i 'o Pilinisesi Halaevalu Mata'ahó.

Na'e lotu'i 'e Patele 'Epeli Manisela 'a e hokosia e ta'u 8 'a e ta'ahine Pilinisesi, Pilinisesi Halaevalu Mata'aho 'i Monasitelio Kamelaité, 'i he 'aho Sapate 10 'o Siulai 2022.

Ko e polokalama koení na'e me'a ai 'a e

Tama Pilinisi Kalauní, HRH Pilinisi Tupouto'a 'Ulukalala Tuku'aho pea pehē ki he Ta'ahine Pilinisesi Kalauní, HRH Pilinisesi Sinaitakala Tuku'aho.

Ko e 'aho 'e manatua fuoloa, ka na'e fakafiefia he ko e tapuaki

mo e fakakoloa ki si'i kau taupo'ou Kamelaité koe'uhí ko e loto lelei 'a e tama Pilinisi Kalauní, Pilinisi Tupouto'a 'Ulukalala mo Pilinisesi Sinaitakala ke na me'a ange mo hona falé kenau kau fakataha 'i hono hapai hake 'a e fakafeta'i

he laumālie lelei 'a e ki'i ta'ahiné i hono 'ahó.

Neongo 'oku 'ikai ko e angamaheni eni ia ki he fale'aló mo e katoanga'i honau 'ahó ka koe'uhí ko e manatu 'a e tama Pilinisi 'i he 'ene 'ofa kia Kuini Halaevalu Mata'ahó.

Na'e me'a tonu 'i he polokalama 'a matāpule Laumanu Hina 'i Moana, Patele 'Epeli pea pehē ki he kau ta'ahine taupo'ou Kamelaité 'i hono talitali lelei 'a e fononga.

'I he hili 'a hono lotu'i 'a e 'ahó,

na'e fakamālō'ia mo e ongo'i hounga'ia mo'oni 'a e Kautaha Kamelaité pea me'i he Pulé Mother Teresa Vi 'a ia 'okú ne kei laumālie lelei pē, 'i he me'a atu ae kau memipa oe fale 'alo 'a honau 'apí pea 'oku nau lau tapuaki ai mo lau monū.



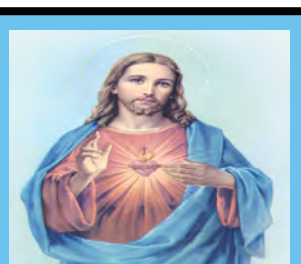
Katoanga'i Kolisi Takuilau ta'u 47 - pasina 2



Misa 180 Lotu Katolika 'i Pangaimotu - pasina 3



Fakamonuka fale Patele Houmakelikaó - pasina 4



Tauhi'ofa ki he Mafu Toputapú - pasina 10

Katoanga fiefia Kolisi Takuilaú

Na'e katoanga'i fiefia 'e he Kolisi Takuilaú honau 'aho hufangá, Loto Fungani Ma'a 'o Maliá 'i he 'aho Tokonaki, 2 'o Siulai. Na'e kamata 'aki 'a e Misa Fakafeta'i na'e tataki 'e 'Epikopō Soane Patita Paini Katinali Mafi, pea na'e fakahoko fatongia pe 'a e fānau akó 'i hono tataki e hiva 'o e Misá. Kaekehe na'e me'a 'i he Misá 'a Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili ko e tumutumu 'o Kauhala'uta. Na'e fakahoko 'a e Misá ki he falelotu Sangato Mikaelé 'i Lapaha pē.

Na'e toe fakafiefia ange ko e toe kau tokolahi mai 'a e mātu'a tauhi fānau pea pehē ki he kau Kolisi Tutukú 'i he'enua māfana mo e poupu lahi ki he ngaahi polokalama 'a e fānau ako 'oku fakahokó.



Ko Katinali Mafi, kau Patele 'i he lava 'a e ouau Misa 'o e ta'u 47 'a e 'apiako Kolisi Takuilaú fakataha mo e ni'ihí 'o e kau Kolisi Tutukú 'i he'enua fofonga fiefia 'i he lava lelei 'a e ouau Misa 'a ia na'e fakahoko 'i he falelotu Sangato Mikaelé 'i Lapaha.

'I he hili 'a e Misá na'e hoko atu leva ki he laka kotoa 'a e fānau ako lolotonga mo e kau Kolisi Tutukú mei 'api siasi ki Takuilaú. Ko e polokalama hokó ko e tanupou 'o e Kapela 'o e 'apiakó pea na'e toe fakaafe fakalangilangi ai pe 'a Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili, Katinali Mafi mo e kau fakaafe tokolahi. Na'e lotu mo tapuaki 'i e Katinali Mafi 'a pou tuliki 'oku 'amanaki ke tanupou

pea me'a atu pe 'a Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili 'o kamata 'a e 'uluaki savolo ki he tanupou hoko atu ki ai 'a Katinali Mafi pea hokohoko atu ai pe mo e ni'ihí tokolahi 'i he'enua manatu melie mo e 'ofa ki he 'apiakó pehē ki he Puleako na'e toki malōlō, Sitani Paulo. Na'e hoko atu leva ki he katoanga feinga pa'anga 'a e ako lolotonga 'a ia na'e tafi mala'e pe ai 'a e matāpule lahi fefiné mo e

matāpule lahi tangatá 'aki 'a 'enua tau'olunga fakaava 'o e katoanga ni. Ko e feinga pa'anga ko 'eni ke tokoni ki he ako lolotonga ki hono fakalele 'aki 'a e akó mo e ngaahi me'a pe 'i he 'apiakó ke fakalele'i. Na'e teuteu mai 'a e kau ako lolotonga fakataha mo 'enua kau Kolisi Tutukú 'a 'enua faiva. Na'e ui ai pe 'a e tokotaha tu'ukimu'a 'o e 'apiakó 'i he ta'u 2021 na'e ave ia 'e Liliana Falemaka

'o Longoteme mo Lapahá. Na'e foaki atu ai 'e Solo Makasini kia Liliana 'a 'ene me'a'ofa sikolasipi ako ki he ta'u 2022. Ko Liliana Falemaká foki ko e 'ofefine ia 'o Tu'ikolovatu Falemaka mo Seionala Falemaka. Na'e fe'unga fakakātoa 'a e pa'anga na'a nau tēnakí mo e \$1 kilu tupu. Neongo 'a e vetengata'a 'a e māfaná ka na'e lava kakato pe 'a e polokalama 'o fakahoko 'i he laumālie 'o e fiefia.



Ko Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili 'i he'ene me'a 'o tanupou 'a e pou tuliki 'o e kapela 'oku 'amanaki ke langa 'i he 'apiako Kolisi Takuilaú.



Ko e ni'ihí 'eni 'o e To'uako 'o e 1998 'i he'enua fofonga fiefia 'i he lava 'a e ouau Misa fakafeta'i e 'aho 'o e Kolisi Takuilaú. Hili ia pea nau hoko atu leva ki he laka mei 'apisiasi ki Takuilaú.



Ko e tau'olunga fakaava 'eni 'o e houa 'ilo ho'atā 'o e 'ahó 'i hono fakahoko ia 'e he matāpule lahi fefiné, Mona 'Uhatafe 'a ia ko e tau'olunga pe ia 'a e ongo matāpule lahi 'o e Kolisi.



Ko Soane Vahe ko e Talēkita Akó, Patele Tupou Ma'afu, Puleako Le'ole'ó 'o e Kolisi Takuilaú, Sr. Kilisitina Lui soln mo e tu'ukimu'a e Kolisi Takuilaú, Lilian Falemaka mo hono fāmilí.



Mei to'ohemá ko Vatu Falemaka, Lilian Falemaka ko e Tu'ukimu'a 'o e Kolisi Takuilaú ki he 2021, Solo Makasini mo 'ene sikolasipi kia Lilian pea pehē ki he fa'e 'a Lilian ko Sionala Falemaka.

Misa Fakafeta'i 180 Ta'u Lotu Katoliká 'i Pangaimotu

Na'e momoi hake 'e Katinali Mafi 'a e ouau Misa Fakafeta'i 'o e kakato 'a e Ta'u 'e 180 'o e Lotu Katoliká 'i Tonga 'i he pongipongi Monite, 2 'o Siulai 'i Pangaimotu. Ko e ouau mamalu mo fakalaumalie eni pea fakahisitolia koe'uhi ko e a'usia 'e he Siasí 'a e ta'u lahi ko eni hono manatua 'a e lí'aki mo'u'i na'e fai 'e he kau misinale mei Falanisē mo 'Iulopé koe'uhi pē ke

tō 'a e tenga 'o e Kōsipeli mo'u'i 'i he fonua ko Tongá. 'I he akonaki 'a Katinali Mafi na'á ne pehē, "Oku ou salute mo faka'apa'apa makehe ki he kau misinale na'a nau mu'aki mai 'a e lotú pea 'oku lave ai 'a Tonga 'i he'enau tō tenga lelei 'o lavemonū ai 'a e to'utangata 'o e 'aho ní. Ko e 'aho 1 'o Siulai 'o e ta'u kotoa 'oku fai ai 'a e manatu melie ki he kau misinale Falanisē 'a ē na'a nau 'omai

'a e lotú ki Tonga ní." 'I he taimi tatau pe na'á ne fakamālō'ia 'i ai 'a e kāingalotu na'a nau tuku taimi kanau lava atu ki Pangaimotu kenau kaungā fakamo'oni 'i he 180 ta'u 'a e Lotú 'i Pangaimotú. Na'e 'uluaki me'a atu pe 'a Moseniolo Lutoviko Finau mo e ni'ihí 'o e kau Patele mo e ni'ihí 'o e kāingalotu 'i he efi'afi Falaite 1 'o Siulai 'o fakahoko 'a 'enau teuteu fakataha mo 'enau

metitāsio pe 'i he feitu'u ko ia na'e fakahoko ai 'a e lotú 'a ia ko Pangaimotu. 'I he pongipongi Tokonaki 2 'o Siulai na'e me'a atu ai 'a Katinali Mafi, kau Patele mo e ni'ihí 'o e kāingalotu ai pe ko 'enau muimui folau ke nau kaungā kau 'i he fakamo'oni ki he hisitōlia 'o e lotú 'i Pangaimotú pea na'a nau lau tāpuaki ai mo e ngaahi fāmili 'e ni'ihí. Ko e fetukutuku ko 'eni mei he Uafu Fāuá ki

Pangaimotu 'i he taimi 6:00 pongipongi 'i he vaka tahi. Na'e toki kamata 'a e Misá 'i he taimi 7 pongipongi. Ko e Misa ko eni na'e fakahoko ia 'i he manafa 'oku tu'u ai 'a e Kolosi ko e fakamanatu 'o e fua Misa na'e momoi hake 'i Tonga ní 'a ia na'e momoi hake ia 'i Pangaimotu. Ko e ni'ihí e kāingalotu ne nau lava atu mei he Palōkia Nuku'alofá mo e Palōkia Ma'ufangá na'a nau tatakí 'a e litusia 'o e Folofolá pehē

ki he hivá. Na'e tokoni ki he 'Eiki 'Epikopoó 'i hono tatakí e ouau Misá 'a e Vika Senialé, Moseniolo Lutoviko Finau, Patele Lolesio Lakai, Patele Langilua Kivalu, Patele Peau Masunu, Tikoni Toma'akino 'Atu'aki pea mo Tikoni Palau Tuli. 'I he hili e Misá, na'e kamata ai pē 'a e fetukutuku mai 'a e kāingalotú pehē ki he 'Epikopoó mo e kau Pātelé ki Nuku'alofa.



Ko Katinali Mafi pehē kia Lolohea mo hono 'ofefiné, Tupou mo hono mokopuná ko Lu'isa 'i he hili 'a e Misá.



Ko Katinali Mafi pehē kia Bosco Lefai mo hono hoá, Malia Lefai 'i he'enau fofonga fiefia 'i he hili 'a e ouau Misa fakafeta'i.



Ko 'Epikopō Soane Patita Paini Katinali Mafi, Moseniolo Lutoviko Finau mo e kau Patelé, kau Tikoni mo e kāingalotu na'a nau lava atu ki he ouau Misa fakafeta'i 'o e 180 ta'u 'o e lotu Katoliká 'a ia na'e fakahoko 'i Pangaimotú.

'I he to'omata'ú 'i lalo ko Katinali Mafi mo e fānau Latakí hili 'a e Misa 'i Pangaimotú pea 'oku nau fofonga fiefia.



Ko e ni'ihí 'eni 'o e kāingalotú 'i he'enau maau 'o teuteu atu ki he kamata 'a e ouau Misa fakafeta'i 'a ia na'e fakahoko 'i Pangaimotú.



“Taki lelei kuo pau ke ke ngāue‘i,” Katalinali Mafi

Ko e lea ia ‘a ‘Epikopō Soane Patita Pāini Katalinali Mafi ‘i he‘ene lea pou pou ki he kau ngāue ‘a e Poate Fakamafai‘i mo Fakamo‘oni Ako Fakafonua ‘a Tongá (TNQAB) fekau‘aki mo e Taki Lelei, ‘i he pongipongi Monite 20 ‘o Suné. Ko e polokalama ko ‘eni ko e fakataumu‘a pe ia ki he kau ngāue ke nau mahu‘inga‘ia ‘i he kaveinga ko e Taki Lelei.

‘I he me‘a ‘a Katalinali Mafi na‘á ne pehē; “Ko e Taki Lelei ko e taha pe ia ‘i he ngaahi kaveinga motu‘a, kā ‘oku te‘eki ai ke fakamahu‘inga‘i lelei ia ‘e he ngaahi ngāue‘angá, fonuá, pea mo e siasí. Na‘á ne fakamamafa‘i ai pē ‘a e Taki Lelei, kuopau ke fou ‘i he kāfataha mo e fekaukau‘aki kae malava ke a‘usia ‘a e mo‘oni ki he taha ‘o e taki lelei mo e nofo fekaukau‘aki. Ko e ‘elemēniti ‘o e tokotaha taki lelei ‘oku mahu‘inga‘aupito ke ne ma‘u ‘a e ngaahi ‘ulungaanga kehekehe ‘o e mo‘uí pe mohu founa kae malava ke a‘usia ‘a e taumu‘a ‘o e taki lelei.” Kaekehe ‘i he‘ene



Ko Katalinali Mafi, Dr. ‘Opeti Pulotu mo e kotoa ‘o e kau ngāue ‘o e Poate Fakamafai‘i mo Fakamo‘oni Ako Fakafonua ‘a Tongá (TNQAB) ‘i he hili ‘a e lea fakalotolahi mo pou pou ‘a Katalinali fekau‘aki mo e Taki Lelei.

fakafehoanaki ki he Siasí na‘á ne lave ai ‘o pehē, “‘I he siasí ‘oku ‘i ai pe ‘a e laumālie ‘okú ne pukepuke ‘a e māfana ‘o e siasí. Ko e pole kiate aú ko e Tauhi Sipí, Ko e hā e founa ke u tatakí pe tokanga‘i ‘aki ke Siasí. Ko e me‘a mahu‘inga ‘aupitó ke pukepuke ‘a e laumālie ‘o e uoungatahá.”

‘I he taimi tatau pe foki na‘á ne talanoa ai ki he Tohi ‘a Matiu 7:3-5 (Motu‘a to‘o mai mei ho‘ou mata ‘a e lalango, pea te ke toki sio totonu ke to‘o ‘a e malamala mei he mata ‘a ho kāingá) pehē ki he fekau mahu‘inga na‘e tuki mo nonofo ‘e Sēsū ki he‘ene kau akó, ‘Ofa ki ho‘o kaungá‘apí ‘o hangē

ko ho‘o ‘ofa ‘iate koe! Ka ko ‘ene pole ki he Pule mo e kau ngāue ‘a e Poate Fakamafai‘i mo Fakamo‘oni Ako Fakafonua ‘a Tongá (TNQAB) ke nau toumu‘a ‘ofa‘i kinautolu kae lava ke nau hoko ko e taki lelei ‘i he ngāue‘angá, siasí pe fonuá. Na‘e tatakí ‘a e polokalamá ni ‘aki ‘a e lotu ‘a ia na‘e

tatakí ia ‘e Wendy Lātū pea fakataukei ‘e Tupou Pasikala ‘a e polokalamá. Kaekehe ‘i he māfana ‘a Tupou na‘á ne manatu melie ai ki Fepueli ‘o e 2015 ‘i hono fakanofa ai ‘o Katalinali Mafi ki he Katalinali ‘i Loma pea mo hono Katoanga‘i ‘o e ta‘u 150 ‘o e Ako Katoliká, 175 ‘o e Lotu

Katoliká ‘i Tongá. Na‘e faka‘osi ‘aki ‘a e polokalamá ‘a e lea fakamālo meí he Pulé, ‘Opeti Pulotu fakataha mo hono foaki atu ‘a e Tohi Fakamo‘oni ko hono fakamālo‘ia‘i ‘i he koloa kuó ne tuku ma‘ae ngāue. Hili ia na‘e tuku ai pe ‘e Katalinali Mafi ‘a e tapuaki faka‘osi pea kakato ‘a e polokalamá.

Fakamonuka fale nofo‘anga Patele

Na‘e fakamonuka ‘e Patele Mahe ‘Okusitino ‘a e fale nofo‘anga Patele ‘o e Komunio Sēsū ko e Tu‘í ‘i Houmakelikaó, ‘i he ‘aho Tokonaki 2 ‘o Siulai. Ko e hili pe ‘eni ‘a e ouau Misa fakafeta‘i ‘o e Komunio ‘i he pongipongi pea hoko atu ai pe ki he ouau fakamonuká.. ‘I he pongipongi

tatau pē ‘o e ‘aho ko iá na‘e fakahoko mo e Misa ‘i Pangaimotu ko hono fakamanatua ‘a e ta‘u 180 ‘o e Lotu Katoliká ‘i Tongá ní, pehē ki hono fakamanatua fakamamani lahi ‘e he Siasí ‘a e ‘Aho ‘o Maliá.

‘I hono fakahoko ‘e Patele Mahe ‘a e luluku mo fakamonuka ‘o e falé, na‘e

fakahoko ia ‘i ha founa ‘oku ki‘i makehe ‘i he anga ‘o ‘etau vakaí. Ko e founa ko ‘eni na‘e puke pe ‘e ha ongo mātu‘a tangata ‘a e sitepú, kae me‘a hake ai ‘a Patele ‘o fakahoko hono luluku mo fakamonuka ‘o e falé.

Tupu mei he ‘ikai lelei ‘a e sitepu ki he kongá ki ‘olunga ‘o e falé na‘e fakahoko ai ‘a e fakakaukau ko ‘eni koe‘uhí pē ko e falé ‘oku fungavaka, ‘a ia ‘oku sima ‘a e kongá ki laló kae papa ‘a e kongá ki ‘olungá.

Ko e fakamonuka ko ‘eni ‘o e fale nofo‘angá kae fakalelei‘i kotoa ‘a e kongá ki ‘olungá koe‘uhí kuo popo ‘a e papá pea lahi mo e maumau ‘i he ‘ató mo e ngaahi maumau kehe pe.

‘E toe fakalelei‘i ai pē mo e kongá ki laló ‘o e fale nofo‘angá. Ko e ngāue ko ‘eni ‘oku fakafuofua ki ha mahina ‘e tolu. Ko e tulituli pē ke tapuaki‘i ‘i he

‘aho ‘o e Komunio ‘i he ‘aho 20 Novemá 2022, ‘a ia ko e Sēsū ko e Tu‘í. Ko e tufunga mo e kau ngāue ko e kāingalotu pe ia ‘o e Komunio.

Kaekehe na‘e fakamamafa‘i ai ‘e Patele Mahe ki he kāinga lotú ke nau manatua ‘a e kaveinga lotu ‘a e Tu‘itapú ‘i he māhina ko Siulai ke tau Lotu mo hūfekina ‘a e kau toulekeleká. Ko e fale nofo‘anga Patele ko ‘eni na‘e tanupou ia kimu‘a he 2001 ‘i Fepueli pea ‘i he ‘aho 12 ‘o Tisemá, na‘e fakahoko ai ‘a hono fakatāpuí.

Pea a‘u mai ko ia ki Sanuali ‘o e ta‘u ní, na‘e fai ai ‘a e talatalanoa e Komunio ke fai ha ngāue ki he fale nofo‘angá.

Kā ko e tupu mei he tō ko ia ‘a e Koviti-19 mo e hake ‘a e Tsunami he fonuá ‘o kamata mai ai ‘a hono tolotoloi ‘a e palani ngāue ni.



Ko Patele Mahe mo e ni‘ihi ‘o e kāingalotu ‘o e Komunio Sēsū ko e Tu‘í ‘o Houmakelikaó. Hā mai ‘i honau tu‘á ‘a e fale nofo‘anga Patelé.



Ko Patele Mahe ‘Okusitino ‘i he‘ene fakamonuka ‘a e fale nofo‘anga Patele ‘o Houmakelikaó ‘i he pongipongi Tokonaki 2 ‘o Siulai kae hoko atu ki hono fakafo‘ou ‘o e fale nofo‘angá.

Lele māfana teuteu Sinotí

‘Oku lolotonga lele māfana ‘a e Sitepu hono Tolu ‘o e teu ‘o e Sinotí.

Ko e Ngaahi Fakataha Fakavahé ‘oku Fononga Fakataha mo e Kāinga Lotú, ‘o Talatalanoa, Fanongo mo Tānaki Fakakaukau.

‘Oku uesia foki e ngaahi taimi fakahoko ‘o e Sitepu hono Tolu ‘i he puna ‘a e Mo‘ungaafi ko Hungá ‘i he ‘aho 15 Sanualí fakataha mo hono ngaahi ha‘aha‘á. ‘Oku kaunga foki ki heni mo e tū‘uta ‘a e ‘Omikoloni Kōviti-19 ‘i he ‘aho 1 ‘o Fepuelí ‘o lele mai fakataha mo hono ngaahi fakatapatupai mamafa fakapule‘angá.

‘Oku lele māfana ai pē ‘a e Komisoni Teuteu ‘o e Sinotí mo ‘ene ngaahi Kōmiti-si‘i ‘i hono fakahoko ‘o e ngaahi ngāue kehekehe fekau‘aki mo e teu ‘o e Sinotí III ‘i he Ako ‘a e Taiosisí. Ko hono taumu‘á foki “Ke Vakai‘i Fakalelei ‘a e ngaahi Ako ‘a e Taiosisí ‘i Tongá”, pea lava foki ke “Fakafo‘ou ‘a ‘Etau Tukupā ki he ‘Etau ngaahi Ako Katoliká.”

Na‘e tuku mai foki ‘i he Taimi Toetu‘u 2021 ‘a e tohi tu‘utu‘uni ‘a e ‘Eiki Katinalí ‘i hono Talaki ‘o e Sinotí Hono Tolu ‘o e Taiosisí ‘o Tonga mo Niue mo hono teu ki Sepitema 2022.

Ko e fakahoko ‘e he ‘Eiki Katinalí ‘a ‘ene Talaki ko ‘eni hili ‘ene ma‘u e fale‘i mei he Kosilio ‘a e Kau Patelé (Canon 461), kau Patele Fale‘i. ‘Oku pehē pē mo e fale‘i mei he ngaahi sino ‘i he lēvolo Faka-Taiosisí. Fbakatatau ki he Canons 460 ki he 468 ‘o e Tohi Lao ‘a e Siasí 1983 (Code of Canon Law) mo e Tohi Talaki ‘o e Ngaahi Sinotí Faka-Taiosisí (Ma‘asi 19, 1997).

Ko e taha ‘o e ngaahi ngāue mahu‘inga ‘oku fakahoko ‘e he ngaahi Kōmiti-si‘i ‘o tatakí ‘e he Komisoni Teu ‘o e Sinotí. ‘Oku nau tānaki mo fakamā‘opo‘opo ‘a e ngaahi fokotu‘u tamu‘á ke fakahū ki he Sinotí III, ‘i he ngaahi Sitepu ‘e Nima ‘i he uike ‘e 56 talu mei Ma‘asi 2021 ‘o anga pehe ni:-

* **Sitepu ‘uluaki:** Tānaki fakamatala tefito ‘i he tu‘unga lolotonga ‘o e ngaahi Ako Katoliká (Uike 12);

* **Sitepu hono Ua:**

Fakaloloto ‘o e Fakatotoló mo fa‘u ‘o ha ngaahi fokotu‘u taumu‘a (Uike 12);

* **Sitepu hono Tolu:** Fakataha fakavahe ‘e valu mo e Taiosisí (5 ‘i Tongatapu; 1 mo ho tau Kāinga Mulí; 1 Vava‘u mo e 1 Ha‘apai): Fononga Fakataha mo e Kāinga Lotu, Talatalanoa, Fanongo mo Tānaki Fakakaukau (Uike 16);

* **Sitepu hono Fā:** Tatakí ‘e he Komisoni Teu ‘o e Sinotí III ‘a hono fakataha‘i mo hono vakai fakalelei ha founa mahino fakataha mo hono fakalelei faka‘osi ‘o e ngaahi fokotu‘u. (Uike 8);

* **Sitepu hono Nima:** Ngāue e Kōmiti ‘ētita ‘a e Komisoni Teu ‘o e Sinotí III ‘i hono ‘ētita‘i mo

Ko e ngāue mālō ‘a e ngaahi Komiti-si‘i ‘e tolú ‘i he‘enau ngāue tōtōivi ‘i he tānaki fakamatala fekau‘aki mo e ngaahi ako‘anga Katoliká. ‘Oku nau ‘analaiso ‘o tuku mai ai ‘enau ngaahi fokotu‘u tōmu‘a ‘e 67.

‘E vakai leva ki ai e kāingalotú pe ko e fē ngaahi fokotu‘u ‘oku nau tali pē ‘ikai tali pea fakalelei‘i.

Tenau tānaki mai ki ai mo ‘enau ngaahi fokotu‘u fo‘ou.

‘Oku tau nofo kotoa mo ‘etau ‘iló, taukei mo e faka‘amu ki he ako ‘a ‘etau fānau pea pehē ki he‘enau fānau ‘a kinautolú.

Ko ia ‘oku tau ‘amanaki kotoa ki ha ola lelei ‘o ‘etau Fononga Fakatahá, Talatalanoá, Fanongo mo

e kau fakataha ‘e toko 50 mei he ngaahi tūkuikolo ko ‘eni, Lapaha, Talasiu, Holonga, Tatakamotonga, Hamula, Ha‘asini, Fātumu, Lavengatonga, H a v e l u l i k u , Fua‘amotu, Kolonga, Niutōua, Talafo‘ou, Nukuleka. fakataha mo e kau Tauhi Palōkiá.

Na‘e fakahoko e Fakataha ‘a e Vahe Lotó ‘i he Holo Katinali Mafi ‘i Folaha ‘i he ‘aho Tokonaki 11 Tisemá, 2021.

Ko e kau fakataha na‘e toko 50 mei he tūkuikolo ko ‘eni, Folaha, Longoteme, Vaini, Pea, Veitongo, Ha‘ateiho, Tokomololo pea mo Tofoa fakataha mo e ongo Tauhi Palōkiá.

Na‘e lava lelei e Fakataha ‘a e Vahe Hihifó ‘i he

mei he Falelotu ‘i Pahu. Na‘e teu ke kau mai mo Niua Fo‘ou mo Niuatoputapu kā na‘e ‘ikai lava ke nau fakahoko mai. Na‘e fai pē hono teuteu fakaangaanga ‘i he ngaahi ‘aho ki mu‘á mo e Kautaha Fetu‘utaki ‘a Tongá ‘a ia ‘oku ‘iloa ko e Tonga Co-‘operation Communication ‘aki e founa ‘i he ‘initaneti.

Na‘e lava lelei e Fakataha ‘a e Vahe Vava‘ú ‘i he ‘aho Tokonaki 29 Sanualí, 2022 ‘i he Holo ‘o e Kolisi Kēlaná ‘o kau mai ki ai e kau fakafounga ‘e toko 50 ko e kau faifatongia katoa ia ‘o e Palōkia Vava‘ú. Na‘e kau mai ki ai mo e kau taki mei he Kolisi Kēlaná, pea pehē ki he kau Patele Tauhi Palōkia ‘e toko tolu.

foki ‘oku Sea ai e Mēmipa ‘o e Komisoni Teu ‘o e Sinotí. Sekelitali ‘e taha ‘o e kau Puleakó pea tokoni ki ai ha taha ‘o e kau Sekelitali ‘o e Komisoni Teu ‘o e Sinotí. ‘E fetongitongi leva e kau mēmipa ‘o e Ngaahi Komiti Si‘i ‘e 3 ‘i he fakahoko e lipooti ‘i he ngaahi Kaveinga ‘e Tolu fakataha mo honau ngaahi fokotu‘u taumu‘á.

‘Oku tuku atu leva ki he ngaahi Kulupu ‘a e Palōkiá ke nau talanoa ki ai pe ko e fē ngaahi fokotu‘u ‘oku nau tali pē ‘ikai tali pea fakalelei‘i.

Te nau tuku mai leva ‘enau ngaahi fokotu‘u fo‘ou. ‘E lipooti tahataha mai leva e Kulupu ‘e Tolú ki he Fakataha Lahí pea mo fakahoko mai e ‘uhinga ‘oku nau fakalelei mo ta‘e



Ko e Patele Taniela ‘Enosi ‘eni mo e ni‘ihi ‘a e kāingalotu ‘o e Vahe Hihifó ‘i he taimi na‘e fakahoko ai ‘a e Sinotí ki he Vahe Hihifó ‘i Sanuali 2022 ‘a ia na‘e fakahoko pē ki he Holo Peauma‘á ‘o e ‘apisiasi Mafu Toputapú ‘i Houmá.

fokotu‘utu‘u faka‘osi ‘o e ngaahi fokotu‘u.

‘E hoko atu ki hono fa‘u ‘o e “Palani Ngāue Ta‘u Nima ki hono Langa Hake ‘o e Ako ‘a e Taiosisí Katolika ‘o Tongá (Uike 8).

‘Oku lolotonga lele māfana ‘i he taimi ni ‘a e Sitepu hono Tolú -Ngaahi Fakataha fakavahe ‘o e Fononga Fakataha mo e Kāinga Lotú, Talatalanoa, Fanongo mo Tānaki Fakakaukau. ‘Oku uesia foki e Sitepu hono Tolu ‘i he puna ‘a e Mo‘ungaafi ko Hungá ‘i he ‘aho 15 Sanualí fakataha mo hono ngaahi ha‘aha‘a. ‘Oku kaunga ki heni mo e tū‘uta ‘a e ‘Omikoloni Kōviti-19 ‘i he ‘aho 1 Fepuelí fakataha mo hono ngaahi fakatapatupai mamafa.

* **Sitepu hono Ua:**

Tānaki Fakakaukau ‘oku fai. Ko e ngaahi kaveinga ‘eni ‘e tolu ‘oku fai ki ai e ngāue:

• **Kaveinga I:** Lelei Taha Faka-akatēmika mo Hoto Katoliká: Fokotu‘u ‘e 20 ‘o vahevahe ki he ‘ēlia Tefito ‘e 6.

• **Kaveinga II:** Pule‘i mo e Tatakí ‘o e Ngaahi Ako‘anga Katoliká: Fokotu‘u ‘e 16 ‘o vahevahe ki he ‘ēlia Tefito ‘e 8.

• **Kaveinga III:** Fakapa‘anga ‘o e Ngaahi Ako‘anga Katolika: Fokotu‘u ‘e 31 ‘o vahevahe ki he ‘ēlia Tefito ‘e 12.

• Na‘e fakahoko e Fakataha ‘a e Vahe Hahaké ‘i he Holo Leuleukéfu ki Lapaha ‘i he ‘aho Tokonaki 4 Tisema 2021.

• Na‘e kau mai ki ai

‘aho Tokonaki 8 Sanualí, 2022 ‘i he Holo Peauma‘á ‘i Ha‘alalo. Ko e kau fakataha ‘e toko 50 mei he tūkuikolo ko ‘eni, Houma, Ha‘akame, Ha‘alalo, ‘Utulau, Hauloto, Fatai, Nukunuku, Te‘eki, Fāhefa, Matahau, mo Kolovai fakataha mo e ongo Tauhi Palōkiá.

Na‘e fakahoko e Fakataha ‘a e Palōkia Nuku‘alofá ‘i he ‘aho Tokonaki 15 Sanualí, 2022 ‘i he Holo ‘o e Pasilika ‘Atonio Patuá. Na‘e kau mai ki ai e kau fakafounga mei he ngaahi komunio ‘e 10 ‘o Nuku‘alofá, ‘a ia ko Kolofou, Fasi, Mataika, Pahu, Fanga, Havelu, Longolongo, Puke-Hōfoa, Hala‘ovave mo Sopa.

Na‘e kau mai foki mo e kāinga lea faka-pāpālangi

Na‘e teu e Palōkia Ma‘ufangá mo e Palōkia ‘Euá ke fakahoko fakataha ‘i he ‘aho Tokonaki 22 Sanuali 2022, ka na‘e uesia tupu mei he fakatapatupai ‘o e ‘Omikoloni Koviti-19. Na‘e fai e fetaliaki pea ma‘u e ki‘i faingamālie ‘o fakahoko ‘a e Fakataha ia ‘a ‘Eua ‘i he Mōnite 2 Mē ‘i ‘Eua pē. Na‘e lava lelei pea kuo tuku mai mo hono lipooti.

Ko e Palōkia Ma‘ufanga leva ‘oku teu ke fakahoko ‘i he ‘aho Tokonaki 21 Mē ‘i he Holo Sōsefó. ‘Oku teu mai mo e Palōkia Ha‘apai ki he ‘aho Falaite 27 Me ‘i Pangai. ‘I he maau o lava lelei e ongo Fakataha mahu‘inga ko ‘eni ko e lava ia ‘o e ngaahi Fakataha Fakavahé.

Ko e fakataha fakafeitu‘ú

tali ai e ngaahi Fokotu‘u Taumu‘á pea pehē ki he ngaahi ‘uhinga poupu ‘o ‘enau ngaahi Fokotu‘u Fo‘ou. ‘Oku me‘a ‘i he Fakatahá ‘a e Katinalí, ‘a ia ko e Palesitini ia ‘o e Sinotí pea pehē ki he Sea ‘o e Komisoni Teu ‘o e Sinotí, ‘a e Vika Senialé, Moseniolo Lutoviko Finau.

Ko e ngaahi ngāue fakatekinikale (PA System, Power Point, Projector and Lightings) ‘oku tokanga‘i ia mei Mana mei Padua ‘e Pōfele Bourke.

‘I he lava lelei ‘a e Sitepu hono Tolú ‘e hoko atu leva e ngāue ki he Sitepu hono Faá pea toki hoko mai e Sitepu hono Nima, ‘o hangē ko ia ‘oku hā atu ‘i ‘olungá ‘i he kamata‘anga ‘o e fakamatalá ni.

The Two Devotions – Sacred Heart and Precious Blood of Jesus

The primary goal of our lives in faith is to be holy. The call is “so you may be perfect like your father in heaven is perfect”. (Mt 5:48). It is not an easy road, as St. Francis of Assisi said, “the way is full of thorny bushes”. This is why it is important that we have *devotions*, to assist the faithful in the path of holiness, guided by revelation of scripture, and doctrine of the church in her journey in faith.

In the month of June, the Church dedicates prayers to the Sacred Heart of Jesus, and in July, to the Precious Blood of Christ. In and throughout the Church’s teachings, it is said: Spiritual life will not be attained only through our involvement in the liturgies, but there are precious gifts in the traditional devotional prayers as approved by the Church and with the consents of the Local Bishop (Sacramentum Concilium #12, #13)

These two devotions were long held dedicated prayers from the very beginning and early days of the church. They portray images that say a lot about their goals and depth of meaning. The **Precious Blood of Jesus** has always been honoured by the Church from the beginning and its sacredness since the day it was spilled from His pierced heart. And the Church originated its sacraments with the blood of Christ spilt on the cross. He revealed a love in which His suffering was so great and ended up sacrificing His own life for us. The long dedication of the Church in respect to the image of his precious Holy Blood was the devotion of special love and dedications to the Lord with an opportunity for a spiritual renewal of the people of the Church.

In 1848, Pope Pius IX declared the devotion to the precious Blood of the Lord to be observed by the whole Church. It was Pius X that in 1914 declared the special dedicated feast day on the first of July to be the rightful feast day of the Precious Blood of the Lord Jesus. Since then, it has developed to be observed on the whole month of July and it’s an opportunity for the Church to remember and reflect on the suffering and sacrifice of the Lord and His Precious Holy Blood. As St. Paul rightly states; “...we are now being justified by his Blood...” (Roman 5:9)

The Sacred Heart of Jesus is another powerful image with deep devotional meaning. Many a times the children have asked regarding its imagery and the appearance of the Sacred Heart of Jesus and it’s thorny crown. It is obvious from the questions

that there is a need to always draw attention to the depths of what is most important. When we talk about the heart, it is clear to everyone’s thinking that it is about love and life. And when reflected on the life of our Lord, it is pointing directly to the sacrificial love of Christ to humanity, and His sacrificial love on the cross to take away the sins of the world.

The devotion to the Sacred Heart was an old devotional practice from around the second century there on. There existed saints who experienced extraordinary divine encounters and spread the dedicated devotion in many miraculous occasions. There were outstanding works from the Franciscans and Dominican monks in evangelization and conversion of souls. As it was slowly passed on from generation to generation it was evident that it slowly moved from being sacramental symbols to a Symbol of Divine love.

The pinnacle of living out the devotional prayers to the Sacred Heart was likely during the time and life of the well-known French saint, St. Margaret Mary Alacoque, (1647-1699). A number of times the Lord appeared to St. Margaret Mary Alacoque between the years 1673 to 1675, and revealed to her His Sacred Heart. In one of his apparitions to her He directly spoke to her saying, “My Divine Heart is so passionately in love with humanity, and with you in particular, that it cannot keep back the pent-up flames of it’s burning charity any longer. They must burst out through you.” Our Lord was saddened by the indifference and ingratitude of the greater part of humanity. During this time, the heresy of Jansenism was wildly spreading throughout Europe. The Jansenists instilled fear into the hearts of the faithful, turning the religion of faith and love into one of pessimism and scruples, teaching that man is completely incapable of disposing himself to the grace offered by God. Frequent Communion was also frowned upon.

Christ asked for the communion of reparation on 9 First Fridays. He also requested that there be a special liturgical feast for His Sacred Heart in the Universal Church to be celebrated eight days after the Solemnity of Corpus Christi. On that day He asked for a solemn act of reparation for all the offenses heaped upon Him in the Blessed Sacrament. This is the origin of our dedication of the first Friday of the month and named it as the KOMUNIO HU, and the special dedication to the Sacred Heart of Jesus. And because the faithful still value the indulgence of the Communion of reparation it is still the highest encounter with the receiving of our Lord in Holy Communion. It is the Divine Love so great, that He willingly came down

and be present in the form of bread and wine to be His own real body and blood so we may partake and have life to the full from His own wonderful Love.

When we closely witnessed these two dedicated devotions of these two months, of June and July, there is a strong desire that we won’t end in just knowing their backgrounds and history, but to hold fast to the ongoing devotion and dedication activities in our daily lives. Like St. Francis of Assisi warns, our world today is full of challenges and difficulties. And whether it’s the war in Ukraine, or far-flung conflicts that are going on in different countries in the World, with the growing difficulties regarding the growing escalation of Covid-19, the most difficult ones but somehow hidden in external appearances to us, is the insincere and superficial faith in God. There is a strong desire to obtain academic excellence and acquisition of modern technological apparatus but the heart is far away from the love of God. In the *Taumua Lelei* issue of May, we did talk about the devotion to the Divine Mercy, and it’s rootedness in Trust.

And because there are still a number of the dedicated devotions like, *the Rosary, Stations of the Cross, The Holy Face of the Lord, Lady of Guadalupe, the Seven Sorrows of Mary, November with the Holy Saint, the Procession and the Devotion to the Eucharist, the Taumu’a Lelei* wishes to continue it’s elaboration on these later on. There is a strong conviction of our call to holiness, and that is our most obvious duty overall. And let us then praise God, for it was not the ways of man that have led us to these forms of devotions, but private revelations from the highest heavens sending down lifesaving spiritual ‘ropes’ to save us from the evil one, and to secure a space for us in heaven. The Editor of *Taumua Lelei* offers great appreciation and gratitude to so many in the Catholic communities in the Diocese of Tonga & Niue, who fervently prayed these two devotions, Sacred Heart and Precious Blood of Jesus Christ. Thanks be to God for the gifts of these devotions.



‘Ofa atu mo e hūfaki,
+ Cardinal Mafi,
Bishop of Tonga and Niue.

Faingamālie toko fā ki he Ako Sikolasipi

Kuo taa’imalie ha ni’ihi ‘o e fānau ako mei he ngaahi ako’anga ‘i Tongatapu, ‘i ha ngaahi faingamālie ako sikolasipi na’e foaki ‘e he ‘Amipasioa Siaina ki Tongá, H.E. Mr.Ambassador Cao Xiaolin’i he ‘aho Falaite 15 ‘o Siulái. Na’e ma’u

faingamālie ai ha fānau ako ‘e toko 4 mei he ongo Ako’anga Kolisi ‘a e Siasi Katoliká ‘i Tongatapu ‘a ia ko Likamoana Kautoke mo Jayden Tatafu mei he kolisi ‘Api Fo’ou’u pea ko Kalolaine Falemaka pea mo Joy Kiutau mei he kolisi Takuilá. Ko e

ngaahi faingamālie ako ko ‘eni, ‘e fua kotoa pe ia ‘e he Pule’anga Siainá ‘a e ngaahi fakamole kotoa pē ‘o a’u ki he ngata’anga ‘o e feinga ‘e fakahoko ‘e he fānau ko eni. ‘I ha fakamatala mei he ongo Puleako ‘a e ongo kolisi, na’a na pehē ko ha

faingamālie fisifisimu’a ‘eni ki he ngaahi fānau ‘o e fānau ko eni, ke to e fakalahi atu ai ‘a e feinga ‘a e fānau ni ‘i he mala’e ‘o e ako ki ha toe tu’unga ‘oku mā’olunga angé. Na’e tuku atu ai pe ‘e he kau ma’u sikolasipi ko eni ‘enau fakalotolahi ki he toenga ‘o



To’ohemá ko Joy Kiutau, Kalolaine Falemaka, Jayden Tatafu pea mo Likamoana Kautoke.

e fānau ako ke ‘oua ‘e fo’i pē kae malava ke ikuna ‘a ‘i he akó, pea ma’u e loto e taumu’a ‘oku fai ki ai e fa’a kātaki he me’a kotoa feingá.

Lotu Tauhi'ofa ki he Mafu Toputapu mo e Ta'ata'a Toputapu 'o Sēsū

Ko e taumu'a mu'omu'a taha 'i he'etau mo'ui 'i he Tuí ke tau hoko ko e kau Mā'oni'oni. Ko e ui ke "mou haohaoa pē kimoutolu 'o hangē 'oku haohaoa 'a ho'omou Tamai Fakalangí." (Mt 5:48). 'Oku 'ikai faingofua 'a e hala ko 'eni he 'oku hangē ko e lau 'a Sangato Falakiko 'o 'Āsisi, "ko e halafononga ia 'oku fonu 'i he 'akau talatala." Pea ko e mahu'inga ia mo e taumu'a 'o e ngaahi lotu tauhi'ofa 'a e Siasí, ko e tokoni ki hono fakamā'oni'oni 'i 'a hono kakai. 'Oku fakava'e ia 'i ha ngaahi mo'oni fakafolofola mo fakatokāteline na'e fakahā ki ha ni'ihi ke ngāue'aki 'i he Siasí 'i he'ene fononga 'i he Tui.

Ko e mahina ko Suné 'oku tauhi'ofa 'a e Siasí ki he Mafu Toputapú, pea ko Siulai 'okú ne tauhi'ofa ki he Ta'atata'a Tapu 'o Sēsū. 'Oku pulusi fakataha atu 'a e Taumu'a Lelei 'o Sune mo Siulai 'i he pepa pe 'e taha 'o e mahinā ni. 'Oku fakamamafa'i fakataha pe ai 'a e ongo lotu tauhi'ofā ni. 'I he fakahinohino 'a e Siasí 'oku pehē ai: *'ko e mo'ui fakalaumālie 'oku 'ikai fakangatanga pe ki he'ete kau 'i he litusiā...kā 'oku toe 'i ai 'a e ngaahi mata'ikoloa 'o e 'lotu tauhi 'ofā', ko e tokoni fakalaumālie...tautautefito mei he ngaahi lotu kuo tali 'e he Siasí ke ngāue'aki...pea loto ki ai 'a e 'Epikopoó.'* (Sacramentum Concilium #12,13)

Ko e ongo lotu tauhi'ofā ni ko hona tupu'angā na'e talu pe mei mu'a mei he kamata'angā. Pea ko hona fōtunga fakatata'ā 'okú na 'talanoa' mai pe ki hona taumu'a pea mo hona 'uhinga lolotó. Ko e **Ta'ata'a Tapu 'o Sēsū**, na'e to'oa ai 'a e loto 'o e Siasí 'i he 'apasia ki hono toputapú 'i he 'aho pe ko iá ne tafe hifo ai mei hono Mafu kuo monuká. Pea ko e kamata'anga ia 'o e Siasí mo 'ene ngaahi Sakalametá, 'i he Ta'ata'a na'e lilingi mei he Kolosí. 'Okú ne fakahā'i ha 'Ofa ne hulu fau 'a hono mamahi, 'o iku ke feilaulau'i ai 'a e mo'ui 'a hotau 'Eiki. Ne tuku'au mai 'a hono faka'apa'apa'i mo hono tauhi 'ofā'i makehe 'e he Siasí 'a e 'imisi 'o e Ta'ata'a Tapu ko ha mo'oni fakalanga 'ofa makehe ki he 'Eiki pea mo ha faingamālie ke fakafō'ou fakalaumālie ki he kakai 'o e Siasí.

'I he ta'u 1849 na'e faka'atā ai 'e Tu'i Tapu Pio IX ke hoko 'a e faka'apa'apa ki he Ta'ata'a Tapu ko ha ouau lotu ke fakahoko fakakātoa 'e he toenga 'o e Siasí 'i mamani. Toki hoko mai mo Tu'i Tapu Pio X 'i he 1914 'o tu'utu'uni ke faka'ilonga'i makehe 'a e 'aho 'uluaki 'o Siulai ko e 'aho totonu 'o e Ta'ata'a Tapu 'o Sēsū. 'Oku kei tuku'au mai ai pe 'a e mahina kakato ko Siulai ke tauhi makehe ki he Ta'ata'a Tapu 'o e 'Eiki. Ko e faingamālie ke to'oto'oloto mo metitāsio ai 'a e Siasí 'i he feilaulau mamahi 'a Sēsū mo hono Ta'ata'a Tapu ka tau mo'ui ai. Mo'oni ai 'a e lau 'a Sangato Paulá, "Pea kapau ko ia, pea tā kuo tau ma'u 'eni 'a e fakatonuhia 'i hono ta'ata'ā..." (Loma 5: 9).

Ko e **Mafu Toputapu 'o Sēsū** ko ha toe taha'i 'imisi loloto mo ia 'a hono 'uhinga pea mo hono taumu'a fakatauhi'ofā. Neongo 'a hono fa'a 'ekea 'e he fānaú, ko e hā 'oku pehē ai e fakatātā 'o e

Mafu Toputapú, ke tekeutua pehē mai 'a e Mafu 'o Sēsū pea lalava 'aki 'a e kalaumi talatala? 'Oku mahino mei hono fakafehu'ia 'o e fakatātā ni, 'oku 'i ai 'a e tokanga ki he konga mahu'inga taha ko iá 'a ia 'oku fiema'u ke fakamahino 'a hono 'uhinga lolotó. Ko 'etau lau pe ki he 'mafú,' 'oku mahino ia ki he taha kotoa ko e 'imisi 'o e 'ofa pea mo e kakato 'o e mo'ui. Pea 'i hono fakahoa mai ki he mo'ui 'a hotau 'Eiki, 'okú ne tuhu leva ki he 'Ofa I'oa 'a Kilisitō ki he ha'a tangatá, pea mo 'Ene feilaulau ko ia 'i he Kolosí koe'uhí ko e angahala 'a māmani.

Ko e tauhi'ofa ki he Mafu Toputapú na'e kamata pē mei he ngaahi ta'u kimu'á, hangē ko e senituli hono uá 'o faai mai ai. Ko hono kau mā'oni'oni tokolahi, ne nau ma'u 'a e a'usia makehe fakalaumālie 'o nau fakamafola mai ai pē 'a e tauhi'ofa ni pea hoko mo e ngaahi me'a mana kehekehe mo e ngaahi ngāue fakamo'ui. Na'e tokoni lahi 'a e ngaahi Kautaha Mōniké, hangē ko e Kautaha Falanisisikení pea mo e Tominikení, 'i hono fakaului mo fakatafoki mai 'a e ngaahi laumālie tokolahi ki he tuí. 'I he'ene tuku'au māmalie mai 'a e lotu tauhi'ofā ni 'i he ngaahi senituli mei mu'á, na'e 'ilonga 'a 'ene 'unu māmalie mei he'ene hoko ko ha faka'ilonga fakasākalameta, ki he tafā'aki 'o 'ene faka'ilonga'i 'a e 'Ofa Faka-'Otuá.

Ngalingali leva ko e tumutumu 'o e lotu tauhi'ofa ki he Mafu Toputapú, na'e hoko 'i he taimi 'o e Sangata ma'oni'oni 'iloa ka ko e taupo'ou Falanisē ko Makeleta Malia 'Alakoka (1647 – 1690). Na'e fa'a hā 'a e 'Eiki kia Makeleta Malia 'Alakoka 'i he vaha'a ta'u 'o e 1673 – 1675, 'o fakahā tonu kiate ia 'a hono Mafu Toputapú. 'I he taha 'o 'ene ngaahi haá na'á ne folofola ki he Taupo'ou 'o pehē "Ko hoku Mafú 'okú ne ongo'i 'Ofa mo'oni ki he ha'a tangatá, pea mo koe foki. Pea 'e 'ikai fuoloa kuo holo 'a e afi ko iá 'o 'ikai toe longomo'ui 'ene faimana'ofā, kā kuo pau ke toe mapuna 'o mo'ui tu'unga 'iate koe." 'I he taimi ko iá foki na'e mamahi lahi 'a e 'Eiki 'i he fakautuutu 'a e nofo noá pea mo hono ta'efakamahu'inga'i 'o e me'a 'oku lelei, 'e he tokolahi taha 'o e fa'ahinga 'o e tangatá. Na'e mafola pea mo e tokāteline hala ko e *Senisenisimi* 'a ia na'á ne fakatupu 'a e manavahē 'i he loto 'o e kakai tokolahi. 'I he lau 'a e tokāteline ko 'eni tokua ko e tangatá pea mo e fefinē he'ikai malava ke na faka'atā ke na lava 'o ma'u monū'ia mei he ngaahi kalāsia 'a e 'Eiki. 'Okú ne fulihi ai heni 'a e tui ki he 'ofa pea mo e fālala ki he 'Otuá, ki ha fa'ahinga fakakaukau hu'uhu'u mo ta'epau'ia mo ta'efalala ki ha taha. 'Oku hoko ai pea mo e mo'ui faka'ehi'ehi 'oku tōtu'a, pea mo e mo'ui foki 'oku fakamama'o mei he toenga 'o e kaungā fonongá. Na'e lahi pea mo hono fa'a manuki'i 'e he tokolahi 'a hono fa'a tali ko ia 'o e 'Eiki 'i he 'Eukalisia.

Na'e kole ai 'e Sēsū kia Makeleta Malia 'Alakoka 'a e 'uluaki Falaite 'e 9 'o e Māhina hokohoko 'e 9. Na'á ne toe kole ke 'ai mo ha 'aho makehe ke fakamanatua ai e 'aho 'o hono Mafu Toputapú, kā ko e 'aho 'e 8 hili 'a e 'aho Mamalu 'o e Sino 'o Kilisitō (*Corpus Christi*). Na'á ne toe kole ke fakahoko he 'aho ko iá ha *penitencia* koe'uhí ko e ngaahi faihala kotoa kuo fokotu'una kiate Ia tu'unga he ta'efaka'apa'apa'i 'o e 'Eukalisia. Ko e

kamata'anga foki 'eni 'o 'etau fai 'a e *komunio hū* 'i he 'uluaki Falaite kotoa 'o e māhinā, kae'uma'ā 'a hono toe fakamahu'inga'i 'o e lotu fakapeniteniā mo e lotu fakatoputapui ki he Mafu Toputapu 'o Sēsū. Pea koe'uhí ko e kei mahu'inga'ia 'a e kakai tuí 'i he monū'ia *faka-komunio hū*, 'oku kei hoko pe 'a e *komunio* mo e tali'eiki, ko e mōmeniti mā'olunga tahā 'i he'etau tuí - *ko e taimi 'o e komunio*. Ko e 'Ofa faka-'Otuá ia 'oku pehē fau, ke ne finangalo ke 'afio tonu 'i he 'ata 'o e mā mo e uainé 'o hoko ko hono Sino mo hono Ta'ata'a mo'oni ka tau ma'u mo'ui ai mei he 'Ofa ko iá.

'I he'etau vakai atu ko 'eni ki he ongo lotu tauhi'ofa 'o e ongo mahina ko Sune mo Siulai, 'oku 'i ai 'a e faka'amu ke 'oua na'a ngata pē 'i hono 'ilo'i 'a hona puipuitu'á pea mo hona hisitōliā, kā ko hano toe pukepuke ke mo'oni ange 'a 'etau tōnunga ki hono fakahoko 'a e ongo lotu tauhi'ofā ni 'i he'etau mo'ui. Pea hangē ko e fakatokanga meia Sangato Falakiko 'o 'Āsisi, ko hotau mamani 'i he 'aho ní 'oku fonu 'i he ngaahi pole mo e ngaahi faingata'a kehekehe. Pea neongo hangē ko e taú 'oku lolotonga hoko 'i Ukraine pea mo e ngaahi fetā'aki he ngaahi fonua kehekehe 'o māmani, pea pehē ki he fokoutua 'o e Koviti-19, ka ko e faingata'a 'oku loloto tahā ka 'oku pulipulia 'a 'ene hā mai ki tu'á, ko e mamaha ange 'a e tui 'Otuá. Kuo mamafa 'a e tokangá ki he potó pea mo e naunau'ia 'o e tekinolosia, kae mama'o ai 'a e 'mafú' mei he 'Ofa 'a e 'Otuá. 'I he Taumu'a Lelei 'o Meé na'a tau lau ai ki he lotu tauhi'ofa ko e Manava'ofa Faka-'Otuá (Divine Mercy), 'o tefito ki he Falalá.

Koe'uhí ko e kei toe lahi mo e ngaahi lotu tauhi'ofa kehe 'a e Siasí 'o hangē ko e, *Losalió, Sitāsio 'o e Kolosí, Fofonga Tapu 'o e 'Eiki, Sikapilalió, Ta'ahine 'o Kuatalupé, Mamahi 'e 7 'o Maliá, Nōvena e Kau Mā'oni'oni, Fononga Tapu mo e Tauhi'Ofa ki he 'Eukalisia*, 'oku 'i ai 'a e faka'amu 'a e Taumu'a Lelei ke hoko atu ki ai 'a mui ange. 'Oku mātu'aki vivili 'a e ui ia ki he mā'oni'oni he ko 'etau tefito'i tuí pē ia ke tau mā'oni'oni. Kae fakafeta'i na'e 'ikai ko ha founga 'a ha tangata, kā ko e ngaahi talamahe'a mei loto tatau, na'e 'omi fakahangatonu pē mei loto langi, ka koha ngaahi pala'i maea fakalaumālie, ke tau piki ma'u ki ai ka tau hao ai mei he filí, kae ma'u leva hatau nofo'anga pau 'i loto Hēvani. 'Oku 'i ai 'a e hounga'ia mo'oni 'i hono kei tauhi pea mo fakahoko 'e he kāingalotu tokolahi 'i he Taiosisi 'o Tonga mo Niue 'a e tauhi'ofa ki he Mafu Toputapú pea mo e Ta'ata'a Tapu 'o Sēsū Kilisitō. Fakafeta'i 'Eiki 'i he foaki mai 'a e ongo *lotu tauhi'ofā* ni.



'Ofa atu mo e hūfaki,
+ Katinali Mafi,
'Epikopō 'o Tonga mo Niue.

ONGOONGO PALŌKIA SANGATO SŌSEFO, VAVA'U

'Oku laumālie lelei 'aupito pē 'a e Tauhi Palōkiā, Patele Taniela 'Enosi pehē ki hono ongo Tokoní, Patele Piusolasi Leua mo Patele Ika Kaihea pea neongo 'etau kei fai fononga atu 'i he fu'u taimi faingata'a ko 'enī 'i he Koviti-19 ka 'oku lava lelei pē ke fakahoko 'a e ngaahi fatongia kehekehe mei he Palōkiā.

Na'e me'a atu 'a e ongo tangata'eiki Pātelé pehē ki he ni'ihī si'i kau tangata 'i he Palōkiā 'o fakaheka 'a e fo'i tokonaki ki he kāinga 'o Ha'apai. Na'e fiefia pē si'i ngaahi fāmili 'i he Palōkiā ke vahevahe atu 'a 'enau fo'i tokonaki ke tokoni atu ki he ngaahi fāmili 'i he 'otu motu 'o Ha'apai.

Na'e lava ke fakaheka 'a e koniteina moa 'e 2, ko e tokoni ia 'a e Palōkiā ki he kāinga 'o Ha'apai.

Na'e lahi 'aupito 'a e tānaki tokonaki ko 'enī, makatu'unga pē 'i he loto 'ofa mo e loto foaki pehē ki he loto fietokoni 'a e kāingalotu 'o e Palōkiā ke lave ai mo ha ngaahi fāmili kehe.

Ako Tokamu'a Mafu Toputapu

'I he 'aho

Tu'apulelulu 30 'o Suné, na'e faka'ilonga'i ai 'a e 'aho hūfanga 'o e Ako Tokamu'a Mafu Toputapú. Na'e kamata'aki pē 'a e Misa fakafeta'i 'a ia na'e tatakí 'e he Tauhi Palōkiā, Patele Taniela 'Enosi.

'I he hili 'a e Misa fakafeta'i na'e hoko atu ki he kongā hono ua 'o e katoangá, ko e 'ilo ho'atā mo e koniseti 'a e fānaú.

Na'e puhi ai pē mo e keké ko e faka'ilonga'i ia 'a e ta'u 'e 25 mālō hono fokotu'u 'a e ki'i ako'angá ni.

Neongo na'e 'osi fai e palani mo e fokotu'utu'u ka 'oku mahu'inga pē 'a e talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Pule'angá.

Na'e kei fiefia pē mo māfana 'a e mātu'a tauhi fānaú pehē ki he kau faiaakó 'i hono faka'ilonga'i honau 'ahó he 'ahó ni, pea ko e fakafeta'i pē mo e fakamālō he a'usia mai 'a e ta'u mahu'inga ko 'enī he ako'angá ni.

Ako Takimo'ui Kalisitiane (E.C.L)

Na'e lava lelei 'o fakahoko 'a e insēvesi ma'á e kau faiaako ECL 'i he 'aho Pulelulu 22 'o Suné ki he Holo Nāsaletí.

Na'e kamata ai pē 'a e ECL 'i he Sapate 26 'o



Ko e kau faiaako mo e fānauako 'o e Ako Tokamu'a Mafu Toputapú 'i he hili 'enau Misa katoanga'i honau 'ahó pea ko e fofonga fiefia 'ena 'a e fānaú 'i he hili 'a e ouau Misa fakafeta'i.



Ko e teuteu atu 'eni 'a e fānaú ke puhi e keke honau 'ahó mo hiva.

Suné, neongo 'a e ngaahi fakatapu'apui hotau ki'i Pule'angá ka 'oku fiefia 'a e kau faiaako ECL pehē ki he fānaú ke kei tanumaki mo kei fakaloloto ai pē 'a e tu'i ki he fānaú koe'uhí ko

honau kaha'ú.

Pea 'oku tau fakafeta'i 'i he lava ke hoko atu 'a e Ako Taki Mo'ui Kalisitiane ko e fakava'e lelei ia ki he hako tupu 'o e fonuá.



Ko e uta tokonaki me'akai 'eni 'a e kāingalotú ke fakafolau atu ki Ha'apai.

Kolisi Sangato Petelō Sanele

Na'e lava lelei 'a e Misa Fakaava 'o e Ta'u fakaako 2022 pea mo e fakanofó e kau matāpule 'o e Kolisi Kelaná. Na'e tatakí 'a e Misa 'e Patele Piusolasi Leua mo Patele Ika Kaihea. Ko e hingoa 'eni 'o e kau matāpule fefiné; Tapenisi Kaufusi, 'Elisapeta Kaloni, 'Elisapeta Tauheluhelu, Amenda Lui, Gabriella Mailangi pea mo Lesieli Tonga.

Ko e fānau tangatá ko Patelesio Veá, Tevita Tonga, Soakimi Liava'a, Samuela 'Utoikamanu, Sililo Siasau, Tū'uta Tauheluhelu pea mo Penismani Finau. Na'e lava lelei foki mo hono fakahā faka'ofisiale 'a e tokotaha tu'ukimu'a 'i he Kolisi Sangato Petelō Sanelé pe ko e DUX 'o e 2021 'a ia ko Losa'olima Fiaola Lolohea Vaka 'o Ta'anea mo Fungamisi. 'I he hili 'a e Misá na'e hoko atu ai pe ki he fakataha 'a e PTA pea kuo fakapapau'i ai ke fakahoko e Koniseti lahi 'i he 'aho Falaite 24 Suné ki Kelana pē ke tānaki ai e 'inasi \$150 'a e fāmili. 'E



Ko hono fakatui 'eni 'o e pine matāpule 'e he taha 'o e ngaahi fa'e ki hono fohá.

'i ai e fakafofonga mei he kolo taktaha mo e faiaako ke tatakí e ngaahi fāmili ki he tātānaki e ngaahi 'inasí ke maau.

'I he Tusite uike ua 'o Suné 'e kamata ai e polokalama ako fo'ou 'a e Kolisi 'a ia ko hono fakalōlōa e akó ke piliote 'e 7 pea 'e toki tuku 'i he taimi 4:00 efiafi. Ka to e feima'u ha taimi makehe pea 'e toki fakakau mai mo e 'aho Tokonaki kae pehē ki he pō ako.

Fakamālō 'Oku 'oatu heni 'a 'eku

fakamālō loto hounga'ia mo'oni ki he ongo Patelé, Patele Piusolasi mo Patele Ika 'i he tali 'a e ngaahi fakatangi 'oku fakahoko atu ke fakahoko e Misa fakanofó matāpulé

Pehē 'a e fakamālō lahi ki he Sea 'o e PTA, Penito'a Tonga 'i he tatakí lelei 'o e fakatahá pea fakakātoa 'o e fakamālō ki he mātu'a tauhi fānaú mo e kau kolisi tutuku mo e kāinga'ofa hono kotoa pe 'i he 'ofa mo e foaki 'o lavemonū ai 'a e kolisi lolotonga.

KI HE KAU PATELE TAUHI PALŌKIA MO HONAU KAU TOKONÍ:

Kātaki pē na'a 'oku taimi hala hono fakahoha'asi kimoutolú, ka ko e ki'i fatongia mo e kole pē ho'omou tokoní ki he ki'i ngāue kuo tuku kiate kita ke fai ha feinga ke lava 'o lele lelei pea mo 'aonga foki ki he talaki 'o e **ONGOONGO LELEÍ**. 'Oku tau fakahoko he ngaahi tafa'aki kehekehe 'o e ngaahi ngāue 'oku tau fakahokó.

'Oku makatu'unga 'a e kolé ni koe'uhí ko e fatongia 'oku mou fuesiá telia na'a hoko 'a e kolé ni ko ha to e fakalahi e ngāue 'oku mou lolotonga fakahokó. 'E lava pē ke ke fili ha taha ho'o kau tangata pe fefine 'i ho palōkiā 'a ia 'okú ke fálala te ne malavá.

Ko e ngāue fakafetu'utaki mo e ngāue ki ha fatu 'o ha fanga ki'i ongoongo pē talanoa fekau'aki mo e **Palōkiā** 'i he ngaahi me'a kehekehe pea 'e tokoni ma'u aipē ki he ngāue 'a e **TAUMU'A LELEÍ**. Kuo loto lelei 'a 'Eiki Katinali Mafi ke fakakau mai 'a e ngāue ki he **TAUMU'A LELEÍ**

ki he'eku ngāue 'oku fakahokó. Ko ia 'oku fai atu ai e fakahoha'á ni.

Ko e kolé 'oku matu'unga ia 'i ha'a mou fie tokoni ke lele lelei 'a e **NUSIPEPA TAUMU'A LELEÍ**. Ko hono fakalélé 'e kole ke mou tokoni mai 'i hano fakatau 'a e **pepá** ke lava ke 'au atu ki he kāingalotú 'a e ngaahi ongoongó mo e talanoa 'oku fatu atú ke nau me'a ki aí.

Ko e kole hono uá, 'oku fekau'aki ia mo e me'a ne u kamata lave ki ai 'i 'olungá. Ke ke kātaki ka e tuku mai ha taha 'i ho **PALŌKIÁ** ke ne hoko ko e toko taha ke u fetu'utaki atu ki ai ke ne tokoni mai ki hono tuku mai e ngaahi ongoongo faka-Palōkiá.

'E tokoni mai 'i he ngaahi me'a ki he hisitōliá, anga e nofó, fonuá mo e ngahi me'a 'oku hoko faka'ahó ke lava 'a e kāingalotú 'o me'a ki ai he 'osi 'a e mahiná pea 'e lava pē ke to e vave ange 'i ha faitokonia e ki'i ngāué ni. 'Oku mahino foki 'a e ma'u

'a e ngaahi fakamatala lelei lahi mei he ngaahi paaki 'o e **TAUMU'A LELEI** 'o e ngaahi ta'u kimu'á.

'Oku ou tui kapau 'e 'ikai ke fu'u 'aonga 'a 'etau ngāue 'i he kuonga ko 'enī, 'e 'aonga pea 'e fiema'u lahi ia 'e he to'utangata 'o e kaha'ú. Fakamālō atu ho'o mou tokanga maí, 'ofa atu mo e 'amanaki lelei.

Viliani Falekāono TOKONI 'ÉTITA 'O E TAUMU'A LELEÍ



Tokoni kāinga Tonga mei 'Ameliká

Kuo a'u mai 'a e koniteina fute 20 'e 2, mei he kāinga Tonga Katolika mei 'Ameliká.

Ko e fakataumu'a ki he kakai na'a nau si'i uesia 'i he fakatamaki na'e tō ki he funga 'o e fonuá 'i he 'aho 15 'o Sanuali 'o e ta'u ní.

Ko e tokoni ko'eni, ko e lukuluku 'ofa pē hotau kāinga Tonga 'i 'Ameliká.

Na'e fa'ou ia 'i he koniteina 'e ua 'a ia na'e fakafou mai 'i he Patele Tauhi Palōkia 'o St. Mateo California, Patele Kapiolani Kakala.

Na'e fakafou mai e 'ofā ni ko e me'akai, vala mo e ngaahi kafu māfana, naunau fale pea mo e ngaahi koloa kehekehe pē.

Na'e a'utaki mai 'a e 'ofā ni he 'aho 15 'o Sune 'o e ta'u ní ai pē.

Ko e ongoongo fakafiefia kia 'Epikopō Soane Patita Paini Katali Mafi 'a e 'ofa mo e manatu ki he tupu'angá.

Ko e fu'u tokoni lahi eni mei he kāinga Tonga 'i 'Ameliká ma'a hotau kāinga 'i Tonga ní. Ko e tokoni ko'eni, na'e fakatū'uta ia ki Toutai-Mana 'o kamata mei ai hono tufaki 'e he Caritas

Tongá ki he ngaahi Palōkia ko 'eni, ko Kolonga, Hihifo, Nuku'alofa, Ma'ufanga, Lapaha, Houma, Pea, Halaliku, Kauvai pea pehē ki Fualu, Lilo 'i Tafa'anga, Monasitelio Kamelaité, 'api nofo'anga ko Lutú 'i Havelu, 'api nofo'anga Taupo'ou Lavengatongá, Senitá 'o e 'Ofa Tu'unga'á, Toutai-Mana, Kautaha Taupo'ou Malia 'o Nasaletí, Va'a ki hono tokangaekina 'o e faka'atamai pe Saiki [MOH] mo e Senitá 'o e 'Ofa Tui mo e 'Amanaki.

'I he lolotonga ni, kuo lava kakato hono tufa 'a Tongatapu ní.

Kuo lava foki mo hono fa'ou 'a e taki puha ke fakafolau atu ki he kāinga 'o 'Eua pea mo Ha'apai.

Ko e 'ofa ko 'eni na'e 'ikai tufa 'o tāfataha pē ki he Siasi Katolika ka na'e tufa pē ki he si'i kāinga na'a nau tofanga 'i he faingata'á mo e kāinga 'oku fiema'u vivili.

Na'e pehē 'e he Pule 'o e Senitá Toutaimaná, Tu'akoi 'Ahio, "'Oku 'i ai 'a e loto hounga'ia mo'oni ki he Patele Tauhi Palōkia 'o e St. Mateo California, Patele

Kapiolani Kakala mo e kāinga Tonga Katolika mo kinautolu kotoa pē na'e kau 'i he tokoni ko'eni.

'Ikai ke mau lava ke fakatataua 'a ho'omou 'ofa tōmatatakano ko e manatu mai ki he tupu'angá.

'Oku mau tui ko 'OFA na'a



Mei to'ohemá ko Sitapa Hufanga, Sōsefo Hufanga, Katali Mafi, Patele Mateo Kivalu, Suliana Fale-maka, Tu'akoi 'Ahio, Soane Motulalo hā mai mei honau tu'a 'a e tokoni e kāinga Tonga mei 'Ameliká.

ne ue'i kimoutolu ke mou tokoni mai.

'Oku 'ikai foki ko ha toki fakahoko mai 'eni 'a ho'omou ngaahi tokoni pehe ní.

'Oku mau lau tāpuaki ai 'i he vaevae melenga ke mau 'inasi ai tautefito ki

si'i kāinga na'e uesia 'i he mo'ungaafi mo e fu'u efu na'e hoko ki he fonua ko Tongá.

'Oku ou fakafofonga'i atu 'a e 'Epikopō ha fakamālō loto hounga'ia mo'oni 'i he 'ofa fakasamaletani kuo mou fakahokó.

'Oku hoko ia ko e 'amanaki lelei kiate kimautolu na'e kamata ke siva 'a 'emau 'amanaki. Fakataunge ke foaki atu ai pē 'e he 'Otuá kiate kimoutolu ha tapuaki pea mo ho'omou ngaahi fāmilí.

'Oku hoko ia ko e 'amanaki lelei kiate kimautolu na'e kamata ke siva 'a 'emau 'amanaki. Fakataunge ke foaki atu ai pē 'e he 'Otuá kiate kimoutolu ha tapuaki pea mo ho'omou ngaahi fāmilí.

Siupeli Siliva Mo'ui Taupo'ou

Na'e katoanga'i fiefia 'e he fāmilí pehē ki he maheni 'o Sr. 'Ulukilupetea Veá 'a e ta'u 'e 25 'o 'ene Taupo'ou, 'a ia na'e fakahoko 'i he 'aho 21 'o Mē.

Na'e me'a mai foki 'a e tangata'eiki Katali ka ko e fakaafe fakalangilangi ia 'o e 'ahó pehē ki he ni'ihi 'o e kau Taupo'ou na'a nau muimui folau mai ki hono fakamanatua mo katoanga'i 'a e a'usia 'e Sr. 'Ulukilupetea Veá 'a e ta'u 'e 25 'o 'ene Taupo'ou.

Na'e kamata'aki

'a e katoanga' ni 'a e ouau Misa fakafeta'i 'a ia na'e tatakai pē 'e Katali Mafi pea tokoni pē ki ai 'a e Patele Tauhi Palōkia 'i he Palōkia, Sangato Sōsefo ko e Tangata Ngāue, Patele Taniela 'Enosi pehē kia Tikoni Uatahausi.

Neongo 'a e ngaahi fakatapuapui 'i he Koviti-19 kā na'e tuiaki pē 'a e fāmilí 'a 'enau tui mo 'enau fie kaungā fakamo'oni ki he a'usia e 25 ta'u 'o e taupo'ou 'a Sr. 'Ulukilupetea Veá.

Na'e hili 'a e Misa



Ko e fakafou 'e Sr. 'Ulukilupe Veá 'ene fuakavá kia Sr. Telēsia Kauhalianua smsm.

fakafeta'i na'e fakahoko ia ki he Holo Ta'u Tapu Koulá (Holo Kelana). Na'e fakahoko 'a e ngaahi fakame'ite pehē ki ha ngaahi

lea māfana mei he fāmilí, ko e fakahā ia 'enau fiefia 'i he ta'u lahi kuo a'usia 'e Sr. 'Ulukilupetea Veá. Na'e fakamā'opo'opo pea

mo aofangatuku 'e Katali Mafi 'a e ouau Misá fakataha mo e fakaafe ai pē ki he fānau to'utupú, ke 'oua te nau ilifia 'i he vakai ki he

Uí pē ko e VOKĀSIÓ. Na'a ne fakamanatu ai pe ke nau fakafanongo ki honau uí mo tokanga ai pe ki he lotú kae ma'u honau uí.

Ongoongo Potungāue ki he Malí mo e Fāmilí Kalisitiané

VOKĀSIÓ

Na'e lava lelei 'a hono faka'ilonga'i 'o e 'aho 'o e vokāsió ki he ta'u 2022 'a ia na'e hoko ia 'i he 'aho Sāpate 8 'o Meé ka ko e Sāpate hono 4 'o e taimi Toetu'ú. Neongo ne hoko ia lolotonga e ngaahi taimi fakatapuapui 'o e Koviti -19, ka na'e lava pē 'o fakahoko atu 'i he peesi feisipuká faka'aho, 'a e fanga ki'i fokotu'u fakakaukau mo

hono tu'uaki atu e vokāsió 'o e Malí. Ko e 'uhinga 'o e 'Aholotu Fakamāmani Lahi 'o e Vokāsió' "ke tau ngāue'i fakataha 'a e fakahinohino 'a e 'Eiki'". "Ko ia mou lotu ki he 'Eiki 'o e ta'ú, koe'uhí ke Ne fekau atu 'a e kau ngāue ki He'ene ta'ú" (Mātiu 9:38; Luke 10:2). Ko e kaveinga 'eni na'e fakakaveinga'aki 'e he Tu'itapu 'a e 'aho fakamāmani lahi 'o

e Vokāsió hono 59'. Fakataunge pē neongo e ngaahi fakatapuapui ne tau tofanga ai ka na'e a'u lelei atu pē ngaahi fekau mo e pōpōaki 'o e 'aho 'o e Vokāsió 'o tau 'inasi ai.

UIKE FĀMILÍ

Kuolavalelei hono fakahoko 'o e Uike Fāmilí 'a e Taiosisí 'a ia na'e kamata mei he Sāpate Penitekosí (Sāpate 5 'o Suné) 'o tāpuni ki he 'aho Sāpate Taha Tolutapu (Sāpate 12 'o Suné). Na'e fakakaveinga'aki e Uike Fāmilí 'o e ta'u ko 'eni 'a e kaveinga pē 'a e 'Eiki 'Epikopō ki he ta'u ngāue 'o e 2022' 'a ia ko

e "Fakafou 'a e 'Atamai mo e Lotó kae Fakaloloto ai e Tui." Na'e tuku atu pe tufaki atu pē 'a e ki'i tohi ke tatakai'aki e Uike Fāmilí mei he ngaahi lotofale fakafāmilí taki taha.

Ko e me'a fakafiefia ia 'a e a'u lelei 'a e ngaahi tohi ki he ngaahi Palōkia kotoa 'o tatau pe 'a Tongatapu ni mo e ngaahi Palōkia ki Tahí 'o kau ai foki mo e ongo Niuá. 'Oku 'oatu ai pē 'a e fakamālō lahi ki si'i kau Patele Tauhi Palōkia kae'uma'a e ngaahi fāmilí kotoa pē 'o e Taiosisí 'i he lava lelei 'a e Uike Fāmilí. Fakataunge na'e hoko 'a



Ko e fofonga fiefia 'eni 'a e kui ko 'Alisi 'One'one mo hono fanga mokopuná.

e uike mahu'inga ko iá ko ha halanga tāpuaki ki hotau ngaahi fāmilí pea ke ne to

e faka'aaki kitautolu ke tau to e 'ā'a ange lolotonga 'a e taimi faingata'á ni.

Tauhi 'ofa ki he Mafu Toputapú

Ko e tauhi 'ofa ki he Mafu Toputapú ko e lotu ia ki he pesona 'o Kilisitoó pea mo 'ene 'ofa fai fakamo'uí pea fakatāta'a'í ia 'aki hono Mafú.

Fakava'e mei he Tohi Tapú

1. Ko e 'ofa 'a e 'Otuá ki he ha'a tangatá 'oku fakatātā 'aki ia 'a e 'ofa 'a e 'Otuá hangē ha fá'cé ('Aisea 49:14-15) pe hangē ko ha 'ofa ha husepaniti ki hono uai'fi (Hosea 1-2).

2. Ko e mafú 'oku lau pe ia ko e lotu 'o e tangatá mo e fe'finé ko e kongá loloto taha 'ene mo'uí pea ko ia 'oku tohi ai 'e he 'Otuá 'ene kovinānité pe fuakavá. (Selemaia 31:31-34)

3. Ko Sēsū 'i he Kosipeli na'e tohi 'e Sioné:

* 'I he Kātoanga 'o e Tapanekalé (Sione 7:37-39) - "e tafe mei hono mafú ha ngaahi vai'afe 'o e vai 'o e

mo'uí."

* Mei he kolosí na'e tafe 'a e ta'ata'a mo e vai mei hono vakavaká. (Sione 19:34)

* Na'e kei hā hono ngaahi kafó hili 'Ene Toetu'ú. (Sione 20:27)

Hisitōlia 'o e Tauhi 'ofa ki he Mafu Toputapú

1. 'I he vaha'a 'o e ta'u 800 mo e 1000 na'e hā 'a e kamata ke ngāue'aki 'a e faka'ilonga 'o e fakatātā 'o e Mafu 'o Sēsū ko e faka'ilonga 'o e tokanga ki hono natula tangatá pea mo hono ngaahi kafó.

2. 'I he 1601 ki he 1680 na'e ngāue'aki lahi ai 'e Sangato Sione Eudes 'a e tauhi 'ofa ki he Mafu Toputapú 'o Sēsū mo e Mafu Fungani Ma'a 'o Maliá pea ui ai 'e Tu'itapu Pio XI ko e tamai ia 'a e tauhi 'ofa ko ení.

3. Ko e hā 'a Sēsū kia Sangata Makeleta Malia 'Alakoka (1673 -1675)

pea na'e fakahā ange 'e Sēsū 'a 'ene tokanga ki he hangahanganoa mo e momoko 'a e mafu 'o e kakai 'o māmani 'i hono tali 'ene 'ofá. Ko ia na'e kole ange ai 'e Sēsū kia Makeleta ke:

* fai e tauhi 'ofa ki hono mafú ko e faka'ilonga 'ene 'ofa ki he kakai kotoa pē.

4. Na'e 'i ai e patele na'e tataki fakalaumālie kia Sangata Makeleta mei he Kautaha 'o Sēsū pea na'a ne toe faka'ai'ai 'a e tauhi 'ofa ki he Mafu Toputapú.

5. Ko e Tohi Fakatu'itapu 'a Pio XII 'i he 1956 na'e ui ko e Tauhi 'Ofa ki he Mafu Toputapú.

Palōmesi ki he Tauhi 'Ofa ki he Mafu Toputapú

Na'e fakanofa Sangata 'a Makeleta Malia 'Alakoka 'i he 1920 pea hangē ai pe kuo tali 'e he Siasí 'a e ngaahi palōmesi 'o e Tauhi 'Ofá 'a

ia na'e fakahā kia Makeletá.

1. Te u 'oange kiate kinautolu 'a e kalāsia kotoa te nau fiema'u ki he fononga 'o e mo'uí.

2. Te u tauhi e melinó 'i honau ngaahi 'apí.

3. Te u fakanongononga kinautolu 'i honau ngaahi faingata'a'ía.

4. Te u fakaivia kinautolu 'i he mo'uí pea mo e 'aho 'o e maté.

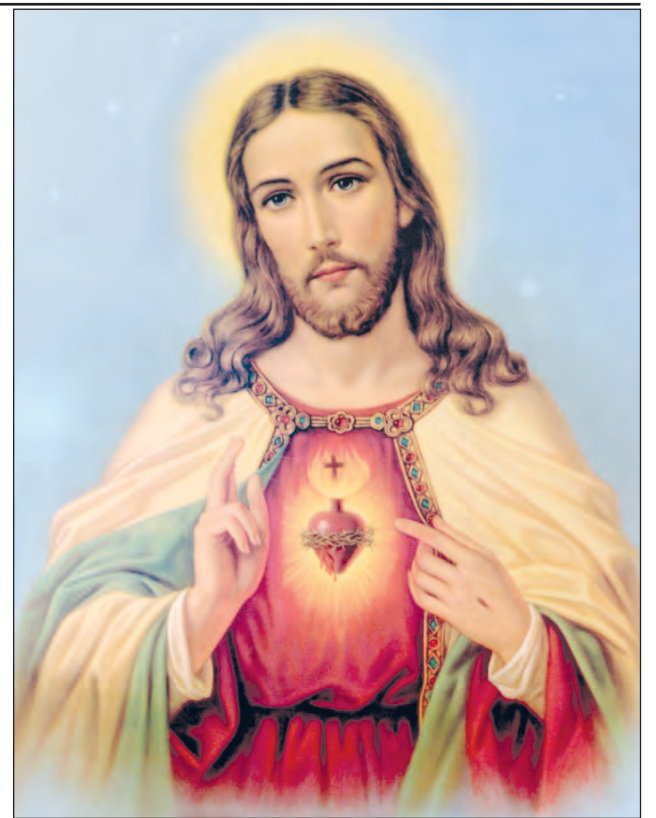
5. Te u faitāpuekina kinautolu he'enua ngaahi ngāue.

6. Ko e kau angahalá te nau a'usia mei hoku mafú e fu'u 'oseni 'o e faimēsi.

7. Ko e ngaahi laumālie vaivaí te nau tupulaki ki mu'a.

8. Ko e ngaahi laumālie leleí te nau a'u ki he tumutumu 'o e haohaoá.

9. Te u fakatāpui 'a e 'api kotoa 'e tuku ai e fakatātā hoku Mafu Toputapú pea



Ko e Mafu Toputapú.

faka'apa'apa'i.

10. Te u 'oange ki he kau patelé 'a e me'a'ofa ke fakaliliu 'a e kau lotu fefeká.

11. Ko kinautolu te nau faka'ai'ai ke tupulaki e Tauhi 'Ofá te u tohi tongi honau hingoá 'i hoku mafú pea 'e 'ikai toe mate pe lapa'i.

12. Te u palōmesi atu 'aki 'a e loloto 'eku 'ofá te nau a'usia 'eku fai mēsi kiate

kinautolu te nau Tali'eiki he 'uluaki Falaite 'o e māhina hokohoko 'e hiva (9) pea mo tauhi e peniteniá kae ma'u 'a e me'a'ofa 'e 'ikai ke mate mala'ia pe ta'efakahoko e Sakalametá pea ko hono Mafú 'a e hūfanga 'anga ki he mo'uí.

Ko e Komunio Huú ko e fakamanatu 'o e Falaite Leleí mo e tauhi 'ofa ki he Mafu Toputapú.

KOLOMU MAFU MANAVA'OFA FAKA-'OTUÁ

Ko e Tokoni mai 'a Sēsū Faimanava'ofa mo 'Ene Fa'e Tapu ko Maliá kia kitautolu Fa'ahinga e Tangatá

'Oku hangehangē kuo fu'u lahi 'aupito e faihala 'a e kau taki 'o e ngaahi fonua 'o māmani. 'E hoko eni ke uesta ai e falala'anga 'o e tuku mai e Ongongó mo e ma'u fakamatalá, tautautefito ki he ngaahi Mítia Lalahi 'oku nau pule'i e Ongongó fakamāmani lahi.

'Oku to e fakautuutu ange e masivá 'i hotau māmani koe'uhí ko e siokita 'a e kakai tu'umalié, 'o nau toe tu'umalié ange kinautolu. 'Oku kau mo e m'oui fakavalevalé mo e sítu'a ki he 'Otuá hono uesta hotau māmani. 'I he lolotonga ni, 'oku uesta 'aupito e totonu 'a e tangatá koe'uhí ko e lahi e ta'etui 'Otuá hotau mamani.

Pea hangē kuo fakahōhōloto e mo'ui 'a e fa'ahinga e tangatá ki he fiema'u fakaetangatá pē, 'o 'ikai to e falala ki he 'Otuá mo 'ene fiema'ú. Kuo toki taulōfu'u e hoko mai e ngaahi faingata'a

fakalilifu kehekehé ki hotau māmani 'i hotau kuongá ni. 'Oku fakaloloma, koe'uhí ko e kakai na'a tau falala te nau 'ofa'i kitautolu, kuo nau li'aki kitautolu.

Ko e kakai eni ne tau 'oange ki ai 'etau falalá he ngaahi mala'e 'o e politikí, nofo leleí fakasōsialé, totonu mo e tau'atāina Faka-'Otuá ki he'ete lotú, mo'ui leleí fakaesinó, ma'uma'uluta e nofo melinó mo e pule 'a e Laó, tau'atāina ki he'ete leá, fakakaukaú, akó, pisinisi, tekinolosía, 'ekonómiká mo e hā fua e ngaahi me'a 'oku fiema'u ke malu fakalūkufua ai 'a e nofo hotau sōsaietí. Kuo siva 'etau 'amanakí.

Kuo mahino mai e fetukutuku 'a māmani ki ha sivilaise fo'ou 'oku pule ai e ngaahi Ivi Kovi mo ta'etui 'Otuá.

'Oku nau fakangofua e ngaahi me'a lahi ke fakafepaki ki he 'Otuá Fakatupú, mo teke e ngaahi 'ulungaanga fakaetangata mo fakanatulá, 'o 'ikai kau ai e 'Otuá. 'Okú ne lulu'i 'etau nofo melino mo fe'ofa'ofani,

'o ne maumau'i e tauhi hotau vā fakaetangata mo fakaenatulá, kae'uma'ā foki e holofá ki lalo 'aupito e tauhi hotau vā mo e 'Otuá. Na'e hā 'a Maliá 'i Fātima he 1917, mo ha ngaahi fekau mo e fakatokanga mālohí 'aupito kiate kitautolu fa'ahinga e tangatá.

Ke tau tafokí 'o Tui pikitai ki he 'Otuá telia na'a hoko mai ha ngaahi faingata'a ki he 'etau mo'uí.

Ko e ta'u eni 'e 105 talu mei he hā 'a Maliá 'i Fātímá, pea kuo tau sio mata he ngaahi faingata'a kehekehe kuo hoko 'i hotau kuongá ni. Ngalingali kuo āafe e mo'ui 'a e fa'ahinga e tangatá ki he 'Otuá 'aki e pa'angá, fiekaia ki he ma'u mafái, pule'i fakatikitatu e ngaahi pule'angá, pea hiliō leva hono fakalavea'i e vaivaí mo e masivá. Hangehangē 'oku tau to'o ma'ama'a e fie tokoni mai 'a Maliá 'i Fātímá.

Ne 'ikai ngata pē he hā 'a Maliá 'i Fātímá ka na'e to e hā mai mo Sēsū kia Sangata Fositina 'i Pōlani he meimei

taimi tatau pē, neongo ne toki tohi 'ene Tohinoá he 1930 tupú.

Ne 'osi 'afio'i pē 'e Sēsū he'ikai ke lava 'e he fa'ahinga e tangatá 'o teke'i 'a Sētane 'iate kitautolu pē, 'ikai kau ai 'ene tokoni mai. Ko ia na'e to e folofola ai kia Sangata Fositina ke tohi e Tohinoá ko ha taa'imālie'anga 'o e fa'ahinga e tangatá. He 'oku kei hoholi mai pē 'a e 'ofa 'a Sēsū mo 'Ene Fa'e Tapu ko Maliá kiate kitautolu.

'Oku lolotonga hoko ha fu'u tau fakalaumālie lahi 'aupito 'i hotau kuongá ni, te'eki ai ha me'a pehē 'i hotau hisitōliá.

Ko e Tohinoá 'a Sangata Fositinākohotau mo'ui'angá 'oku taku ko e Tohinoá 'o e Faimanava'ofa Faka-'Otuá. Ko e Tohinoá ko e fakahinohino ia 'o e 'ofa mai 'a Sēsū, mo e melino 'anga 'o māmani, kae'uma'ā hono fakamā'oni'oni'i 'a e mo'ui e fa'ahinga e tangatá, tatau pē e kei mo'ui mo e kāinga pekia 'i Pulekatolió.

Ko e Faimanava'ofa faka-'Otuá, fakataha mo e Fa'e Tapu ko Maliá, ko e me'a tau ia ke tau tau'i 'aki 'a Sētane 'i he tau fakalaumālie ko 'eni 'oku lolotonga hokó. Pea 'oku 'osi mateuteu pē 'a Sangata Sōsefo fakataha mo e kau Mā'oni'oni kotoa pē ke tokoni mai kiate kitautolu.

'Oku fakahinohino mai 'e he Tohinoá, ke tau fakamafola ki māmani kátoa 'a e Faimanava'ofa 'a e 'Otuá, 'oua te tau to e fakalongolongo telia na'a 'auha e fa'ahinga e tangatá hono ma'u 'e Sētane. (Tohinoá 965). 'Oku Faimanava'ofa fakapatonu mai 'a Sēsū kiate kitautolu angahalá, kátoa e fa'ahinga e tangatá, 'ikai ha taha 'e hao. (Tohinoá 1581).

'Oku kei tolotoloi pe 'e Sēsū 'a e taimi 'e Hā'ele tu'o ua mai aí, koe'uhí ke tau ma'u ha faingamālie ke tau tafoki ki he 'Ene Faimanava'ofa ka tau mo'ui. (Tohinoá 1160). Ko hotau malu'anga pē 'a e 'Eukalisiá 'a ia 'oku tau tali ai hono Sinó mo

hono Ta'ata'a 'i he Misa kotoa pē lolotonga 'etau talitali ki he'ene Hā'ele tu'o ua maí. (Tohinoá 91). Pea ko e Faikolé mo e Fa'a Lotú (Losalio etc) 'a 'etau mahafu ki he Tau fakalaumālie ko 'eni. 'Oku falala mai 'a Sēsū te tau ikuna'i. (Tohinoá 146).

Ko e kole pē ia 'a Sēsū fakataha mo 'Ene Fa'e Tapu ko Maliá kiate kitautolu fa'ahinga e tangatá.

Ke tau faka'aonga'i 'i hotau kuongá 'ena tokoni mai lolotonga e Tau fakalaumālie 'oku tau fakahokó.

Ko e fakaafe pē ia 'oku fai atu kiate kimoutolu kaungā fononga 'i he Tuí, ke tau kau fakataha mo Sēsū mo Maliá hono tau'i 'a Sētane.

Kau mai leva he taimi ni telia na'a tōmui.

(liliu ki he lea faka-Tonga 'e Viliami Afeaki)

OUAU MISA FAKAMĀVAE 'O SITANI PAULO MAHE

Na'e tatakī 'e 'Epikopō Soane Patita Painsi Katinali Mafi 'a e ouau Misa fakamāvae mo e Puleako 'a e Kolisi Takuilāu, ko si'i Sitani Paulo Mahē. Na'e fakahoko ia 'i he pongipongi Falaite 10 'o Sunē 'i he falelotu faka'epikopō Malia Tupu 'Imakulatā 'i Ma'ufanga. Ko e pekia eni 'a Sitani 'i hono ta'u 54.

Na'e me'a 'i he ouau Misa fakamāvae ni 'a e 'Eiki Palēmia 'o Tongā, Hu'akavameiliku, Hon. Saia Piukala, Hon. Seventeen Toumo'ua. Na'e kau mai mo e kau Puleako kotoa 'o e ngaahi Kolisi 'i Tongatapu mo honau kau fakafongga mo e fu'u kakai tokolahi. Ko e tā 'oku ongo he ko e kupu fekau'aki 'i hono fakaola 'o e amatakilōa 'o e Falemaama 'o Tongā.

Na'e tupu 'a Sitani Paulo Mahe 'i he ongomātu'a ko Paulo Havea Mahe 'o Hihifo Niuatoputapu' pea mo 'Ākesa Meliame Vāa'i Mahe 'o Pētani Niuafo'ou. Ko Sitani Paulō ko e fika 4 ia 'i he fānau 'e toko 9. Ko e toko 5 fefine pea 4 tangata. Ko e lahi tahā ko Kēleni Vailea, Motekiai Mahe, Vesitā Kivalu, Sitani Paulo Mahe, Meleafuhia Folau, Taniela Paulo, Telēsia Tu'itupou, Viliami Mahe pea mo Fiona Pāhulu.

Na'e ako lautohi 'a Sitani Paulo 'i he Lautohi Pule'anga Tongamama'ō Niua Fo'ou mei he ta'u 1974 ki he 1979. Na'e hoko atu 'ene akō mei he 1980 ki he 1988 'i he 'apiako Kolisi Takuilāu. Na'a ne faiako 'i he kolisi 'i he 1989 pea ne hoko atu ai ki he 'Apiako Kolisi Fakafaiakō mei he ta'u 1990 ki he 1992.

Hili 'ene ako fakafaiakō,

na'e ui ia ke ne fakakaungatāmaki 'i he kolisi 'Api Fo'ou. Ko e 'apiako 'eni na'e polepole 'aki 'e Sitani koe'uhī ko e 'apiako 'eni na'e kamata ai 'a hono tanumaki ia 'i he mo'ui lōnimā mo e fakalaumaliē. Ko Sitani na'e ako mo ngāue faka'utumauku 'i he Kolisi 'Api Fo'ou kae hiliō ai 'a 'ene angafakatōkilalō mo e mo'ui faka'akimui. Ko 'Api Fo'ou 'a e feitu'u na'e kamata ai 'a hono lalanga hono fāmili, 'o a'u pē ki he'ene ma'u hoa kia Sēlina Kiola 'o Houmā. Na'e sila'i 'a e uā ko e taha 'i he 'aho valu 'o Tisema 1999, ko e 'aho ia 'oku fakamanatu fakamamani lahi ai 'e he Siasī 'a Malia Tupu 'Imakulatā.

Na'e fakakolōa'aki 'a Sitani mo Sēlina Mahe ha fānau 'e toko 4. Ko e foha 'e taha pea mo e 'ofefine 'e toko 3. Ko e lahi tahā ko Paulo Mahe, 'Ākesa Mahe, Lavinia Mahe pea mo hono fo'i 'ofa'angā 'Asinate Mahe.

Na'e ma'u faingamaliē 'a e fāmili 'o Sitani Paulō ke hoko atu 'a e feingā 'i he 'Univēsitī Pasifiki Tongā 'i Fisi 'i he ta'u 2006 ki he 2008. Ko e taumu'a 'o e tefito'i fakakaukāu, ko e ta'emalavā, 'e malava pē ia, ka 'i he 'ofa'ata'atā pē 'a e 'Eiki.

Ko e makehe'anga ia 'o e toko tahā ni, he na'e malava 'e Sitani Paulo ke ne a'usia 'i ha taimi nounou ha ngaahi lavame'a pe ngāue lahi mo ola lelei. 'Oku 'ikai sola ha taha ki he ngaahi ngāue tu'ukimu'a 'a e toko taha ni tautautefito 'i he mala'e 'o e sipotū pea mo e va'inga 'akapulū. Na'e 'ikai 'i he ngaahi ako'anga pē 'a e Siasī Katolikā ka

ne lave ai mo e fonuā. Ko Sitani, na'e hoko ia ko e tamai ki he to'utangata ako 'e 30. Na'e 'ikai te ne lau ko ha kehe ha taha, he na'a ne fai 'ene ngāue 'aki hono tūkingatā pea mo e ngāue fakamātoato mo 'osikiavelenga foki.

Ko e tangatā ni, ko e taki lelei mo fai faka'utumauku mo'oni he na'a ne luva hono umā ke langa ai e kao 'o e siasī, fonuā kae tepuū 'a e ngaahi ako'angā. Na'e 'ikai puli pe unga 'a e ngāue ma'ongo'onga 'a Sitani.

Ko e taimi lahi 'o 'ene mo'ui na'a ne 'i he mala'e va'ingā ki hono teke 'a e fānau mei he tu'ukimu'a pē 'o a'u ki he tu'ukimui. Na'e 'ikai te ne li'aki ha taha ke holomui ka 'i he mafu 'ofa 'o Sitani, na'a ne fakaloto lahi kotoa pē 'a e tamai ki va'ingā ke nau a'u ki he tu'unga lelei tahā 'e malavā.

Ko ha tangata mohu founa mo mo'ui vilitaki ki he taumu'a 'o 'ene ngaahi fokotu'utu'u ngāue. 'Oku fa'a taku 'o pehē ko e taki lelei, 'oku fōlahi hono mafū neongo 'a e faingata'a 'a e hala fonongā.

Ko e taha foki ia 'o 'ene ngaahi vīsone ngāue. 'Oku tala pē ia 'i hono 'ahō, 'a e 'ikai malava ke tānaki 'a e ngaahi manatu melie mei hono ngaahi fāmili, kaungā ngāue, to'uakō pea pehē foki mei he kakai 'o e Siasī mo e fonuā.

'I he akonaki 'a Katinali Mafi na'a ne pehē, "Ko Sitani pea mo hono ngaahi talanoa melie kehekehe 'i he mo'ui, ko ha tangata fakalanulanu pea mo faka'ofa'ofa. Ko e tamai'o'eiki na'a ne tupu faka'ofa pea na'a ne laukau'aki 'a 'ene fononga

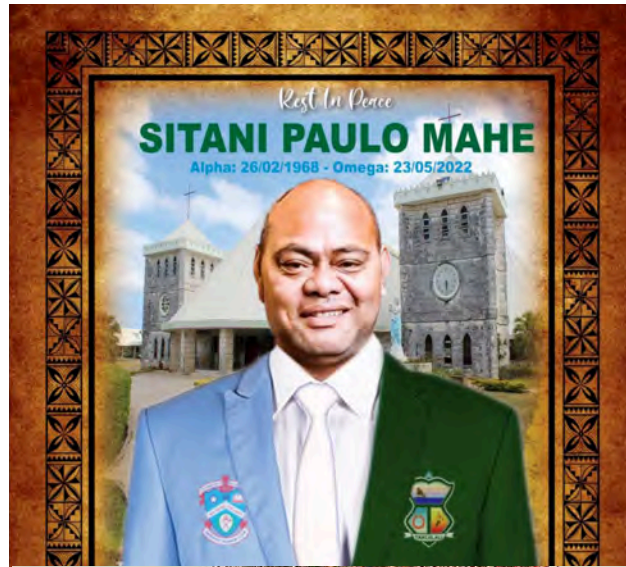
mai mei motu mama'ō, kae hiliō 'a 'ene poto 'i he paea he fonua ni 'i he taimi 'o 'ene kei talavou si'i.

Ko e tamai 'ofa kā ko e puleako 'o e Kolisi Takuilāu. 'Oku tala pē 'a hono 'ulungaangā 'i hono 'ahō, 'i he mateaki ngāue pe 'a Sitani. 'Oku hā pē ia 'i he 'aho ko 'eni 'a e 'ofa mo e ngaahi faka'apa'apa makehe 'a e kāingā.

'Oku makeheange foki 'a e ouau tuku pale 'a e ngaahi Kolisi mo e kau Puleako kotoa 'o e gaahi Kolisi 'o Tongatapu ni. Ko 'enau faka'apa'apa faka'osi ki he puleako 'o e Kolisi Takuilāu. Neongo 'a e mama'o 'a e tamai'o'eiki ni, ka ko e fakakolōa ki loto langi pea mo'oni ai 'a e laū, Mapaki e fā ka 'oku kei 'alaha."

Ko e tamai fotu malimali pea to e fakangalongata'a 'a 'ene tō'onga mo'ui, he na'e hulu atu 'a 'ene 'ofa'i hono fāmili, pehē ki he Siasī pea mo e fonuā foki.

'I he hili 'a e ouau Misā, na'e fakahā'ele atu leva 'a e me'afaka'eiki ki hono telio'angā ki he mala'e ko Kalevaliō 'i Ma'ufanga pē 'o fakahoko ai 'a hono ouau telio. Na'e fakahaa'i ai pē 'e he fānauako 'o e Kolisi 'Api Fo'ou mo e Kolisi Takuilāu 'a 'enau faka'apa'apa faka'osi ki he Puleakō ni. Ko e Tamai 'ofa mo 'ulungaanga laulōtaha ka ko Sitani Paulō. Na'e tālolo kotoa 'a e ongo 'apiakō, Kolisi 'Api Fo'ou mo e Kolisi Takuilāu 'i he ongo kauhalā kae fakahā'ele atu 'a e me'afaka'eiki ki hono telio'angā. Na'a nau ngalutuku 'aki 'a 'enau hiva'i 'a e 'Anitema 'o e ako na'a ne tō tau ai ko 'enau tataua ia kia Sitani.



Ko e fānau fefine 'eni 'a Sitani Paulō mei he to'omata'ū ko 'Ākesa Mahe pea 'i to'ohemā ko 'Asinate Mahe pea mo Lavinia Mahe 'i he fa'itokā 'i he efiafi 'uluakī.



Ko e fānauako Foomu 7 'eni 'a e Kolisi Takuilāu 'i he' enau lava atu mo e ngaahi pale matala'i 'akau 'o Sitani ke nau fononga atu ki hono telio'angā 'i he konga faka'osi 'o e Misā.



Ko Katinali Mafi 'i he'ene fakahoko 'a hono luluku 'a e vaitapū ki he pekia 'i he ouau faka'osi kimu'a pea toki fononga atu ki hono telio'angā.



Ko Sitani Paulo Mahe 'oku tangutu 'i lalo 'i he to'omata'ū. Ko e ta 'eni 'i he fuofua taimi na'e sila ai 'a e Kolisi Takuilāu 'i he 'akapulū 'i he ta'u 1986?????

FAKANGALONGATA'A NGĀUE LELEI, LAVAME'A, FAKATŌKILALO

Ko e Mo'ui Marist 'a SITANI PAULO MAHE (1967-2022)

KUO kakato 'a e fakahekeheka 'o e folau 'a e Puleako mālolō tālā 'a e Kolisi Takuilau, Sitani Paulo Mahe.

'E kei talanoa'i pe hono hingoā, mo hono hisitōliā, kae pehē ki he ngaahi fa'ifatitaki'anga 'ulungaanga na'ā ne sipinga

ko e ākenga 'o e mo'ui. Ko e hisitōliā 'o e Mo'ui 'a Sitani Paulō ko e fakatā tālā leleitaha 'o e feinga ki he tō'onga mo'ui 'a Malia, pe ko ia 'oku māteaki'i 'e he Marist. 'A e fai faka'utumauku 'a e leleitaha, talangofuā, pea mo e mo'ui mo'ulaloā.

'Oku 'i ai hono mahu'inga ke fakatokanga'i 'eni 'i he fu'u kuonga 'o e fe'au'auhi le'olahi mo e feke'ike'i fakasōsiale, lolotonga 'a e masivesivā. Ko e kaveinga 'o e Discipline pe ko e Talangofua mo e Taliangi, 'a e kaveinga na'e 'ikai taipau'i mo ta'ele'eia ai 'a

Sitani. 'Oua na'a ngalo heni. Tala ki he ngaahi to'utangata ke nau 'ilo 'a Sitani, pea tala ke nau 'ilo 'a e muimui 'a Sitani kia Malia. Ko hono halangā na'e 'a'eva 'a e Ako Katolikā mo e Kāinga Lotū 'i he ngeia mo e lāngilangi.



**Mataika Folaumahina
Puleako Kolisi Sosefo**

Ko 'eku manatu melie kia Sitani. Ko e tamasi'i talangofua, tamasi'i angafakatōkilalo pea mo 'ulungaanga faka'aki'akimui.

Na'ā maako fakataha pē 'i he Kolisi Takuilau pea na'ā ku ma'u faingamālie ki tu'apule'anga 'o ako ai.

Na'e osi 'eku ako 'ou toe foki mai pē 'ou faiako 'ia Sitani 'i Takuilau.

Ko e toka taha 'eni na'ā ne polepole'aki 'a 'ene ha'u mei Niuā. Na'e 'ikai pē ha taimi 'e ngalo ai 'a hono kolo tupu'angā.

Ko e taimi lahi na'ā ne lau pē au ko e tokoua, tamai pea na'ā ma nofo pē 'i homau 'api pea na'ā ma fu'u vāofi ange maua ia neongo ne 'i ai pē 'a hono tokoua, tuofāfine mo e ngaahi 'ilamutu, ka na'ā ne kei fakalangilangi'i pē au koe'uhī pē na'e hangē pē maua ha tautehina mo'oni.

Na'e 'osi 'a e ako 'a Sitani 'i he Kolisi Fakafaiakō. Na'ā ne hū atu ai ki Takuilau ke ngāue fakafaiako ai.

Kae tupu mei he tokolahi 'a e kau ngāue 'i he Kolisi Takuilau, na'e hiki atu ai 'a Sitani ki he Kolisi 'Api Fo'ou 'o ngāue ai.

'I he 'uluaki ta'u 'e ua 'o 'ene ngāue, na'e kamata ke hā mai 'a e ngāue mateaki mo 'osikiavelenga 'a Sitani.

Na'e kamata ke foaki ange 'a e pale 'o e toko taha ngāue lelei ko e to e 'oange mo ha ngāue lelei lahi ange mo mā'olunga ange.

Hili ha ngaahi ta'u 'o 'ene ngaahi lavame'a, na'ā ne hoko ko e Puleako 'i he Kolisi Takuilau. Ko e Puleako ngāue māteaki ki he lelei tahā.



**Viliami Fuapau
(Faiako Kolisi 'Api Fo'ou)**

'I he 1992, na'e kau 'a Sitani ki he Come and See 'a e Kautaha Pātele 'o e Kautaha 'o Malia.

Na'ā ne nofo pē 'i Lapaha 'i he 'api 'o Felise 'Ulupani 'i he taimi ko ia lolotonga 'oku ne 'i he Kolisi Fakafaiakō.

'I he 1999 na'e ui ai au ke u ngāue ki he Kolisi 'Api Fo'ou, 'o ma kaungā ngāue ai mo e tangatā ni.

Ko e tangata mohu founa 'i he ngāue na'ā ne fakahokō kae tautautefito ki he mala'e 'o e sipoti. Lolotonga 'a 'ene tokanga'i 'a e tamaiki va'ingā, na'e tuli ai 'e Sitani 'a e tamasi'i va'inga lelei tahā ko Fangatapu 'Apikotoa koe'uhī pe ko e 'ikai ke ne muimui 'i he laō mo e tu'utu'uni.

Kaekehe na'e toki me'a mai 'a Patele 'o ne fakahā kia Sitani ke fakafoki mai 'a Fangatapu.

Na'e pehē 'a e lea 'a Sitani kia Fangatapu, "Ka na'e 'ikai 'a Patele na'e 'ikai ke ke toe foki mai!"

Ko e 'uhinga 'a Sitani, 'oku maumautaimi 'a e lelei ho'o va'ingā pē tu'unga 'oku ke 'i ai 'i he sipoti ka 'oku 'ikai te ke talangofua mo tali tu'utu'uni, 'e tuli ko e ia 'e Sitani.

Ko Sitani ko 'ene leā ko e lao ia. Na'e anga pehē 'a e mohu founa 'a e tangatā ni ko 'ene 'ofa ia ki he kaha'u lelei 'o e tamasi'i pē ta'ahine sipoti takitaha, 'a ē kuo tu'umo'unga ai 'a e fānau sipoti tokolahi 'i tu'apule'anga mo e tapa kehekehe 'o e mamanī. 'Oku ongo 'a e māva'e ka 'oku pule pe 'a e 'Otuā kā tau lotu pe mo e fakafeta'i 'i he'etau kei ma'u 'a e mo'ui.



**Pātele 'Aleksio
(To'uako 'o Sitani)**

Ko Sitani na'e folau mai mei Niuā 'o nofo ange ki Lapaha peā ma maheni ai. Na'ā ne polepole'aki 'a 'ene ha'u mei Niuā. Na'e 'ikai te ne maa'i 'a 'ene ha'u mama'o mei Niuā 'aki 'a 'ene ngāue mo feinga mālohi. Ko e tamaio'eiki na'e anga fakatōkilalo pea mo mo'ui feinga. Ko Sitani ko hoku to'u ako pea ko e taha 'o 'ene tō'onga mo'ui na'ā ku 'ilo'i 'aki 'a Sitani, ko 'ene manako ke la'ila'iva'e. Na'e a'u pē ki he taimi na'e ma'u ngāue ai 'o hoko ko e faiakō, na'ā ne kei fakahoko pē 'a e tō'onga mo'ui fakamasivesiva ko ia ko e la'ila'iva'e pē. Toka ā Sitani 'i he fiemālie 'a e 'Eiki kuō u 'ofa lahi atu kiate koe.



**Vaitu'ufūfū
(Siaosi Kiola)
Matāpule lahi tangata
Kolisi Takuilau**

Ko Sitani ko e tangata 'ofa pea na'e 'ikai ke filifilimānako. Na'ā ne hoko ko e Tamai, Puleako 'ofa mo ngāue mālohi 'o mau mātā tonu pē 'i he'ene ngāue.

Ko e taha ia 'o 'ene akonaki kiate kimautolū, ke mau manatu'i ko e o mai mei motū pea mau tokanga ki he akō, 'o 'ikai to e fakahoko ha me'a kehe ke 'aonga 'a e tōkakava 'a e mātu'ā ma'a kimautolū. Sitani 'oku mau ma'u ha 'ofa lahi atu kiate koe pea pehē ki he uito'u mo e ki'i fānau paeā he'ikai teke ngalo pea te mau fakahoko pe homau lelei tahā he akō.



**Patele 'Ekuasi Manu
Puleako Kolisi 'Api Fo'ou)**

Ko e mo'ui 'a e toko tahā ni na'ā ne palani mo fokotu'utu'u 'a e ngaahi ngāue lahi, pea na'e lea pē 'a 'ene ngāue.

Ko Sitani, na'e makehe 'a 'ene ngaahi founa ngāue pea to e faka'utumauku 'a 'ene fakahoko ha ngāue 'i lokiako pea pehē foki ki he sipoti 'i he mala'e va'ingā. Ko e tangata na'e loto lahi ke fakahoko ha ngāue ke lava lelei pea to e mo'ui angafakatōkilalo pe foki.

Neongo 'a e pekia 'a e tamaio'eiki ni, ka na'e 'ikai puli 'a e ngāue kāfakafa mo e ngāue tōtōivi na'ā ne fakahokō pea 'oku lau monū mo lau tāpuaki ai 'a e tamaiki va'inga tokolahi pea pehē ki hono kuangā ngāue.



**Mona 'Uhatafe
(Matāpule Lahi Fefine)**

Ko Sitani, na'e tā sipinga lelei kiate kimautolu hono kotoa fānauakō, kau faiako mo e Kolisi Tutuku 'o e Kolisi Takuilau. Na'ā ku nofo 'i he 'api 'o Sitani 'i he ta'u 'e tolu kuohili ko e fekumi ai pē ki he potō. Ko e taha 'a e vīsonē ngāue 'a Sitani ke lava 'a e tokotaha ako kotoa pē 'i he sivi peā ke ne a'u ki he mā'olunga taha 'o e akō 'i he'ene feinga ako 'oku fakahokō. Ko e tangata tokoni ke 'oua 'e tō ha taha 'i he sivi pē ki ha faingata'a kae tautautefito kiate kimautolu ko ia na'e nofo 'i he malumalu 'o Sitani 'i he feingaakō. 'Ofa ke ke Toka ai pē 'i he nonga mo e fiemālie 'a e 'Eiki.



**Filokalafi 'Akau'ola
(Kaungā faiako sipoti)**

Lolotonga 'a e faiako 'a Sitani ki he timi 'akapulu 'a e Kolisi 'Api Fo'ou, na'e ikuna ai 'a e timi mei he ta'u 2000 ki he 2002.

Na'ā ma kamata fengāue'aki mai ai mo Sitani 'i he 2003. Na'e 'i ai leva 'a e fakakaukau mo e fokotu'utu'u ngāue 'a Patele Kelekolio, Kue'a, 'Isamu pea pehē kia Sitani ke fokotu'u ha timi 'akapulu 'a e Kolisi.

Tupu mei he ngāue mā'ongo'onga 'a Sitani, 'o fokotu'u ai ko ia 'a e 'akapulu Marist 'o a'u mai ko ia ki he 'aho ni.

Na'e hoko 'a e le'o 'o Sitani ko e fekau ke fakahoko pe ko e lao. 'I he taimi 'oku ne faiako ai mo lehilehi'i 'a e tamaiki 'o fakataumu'a pē ki he teu'i kinautolu ki he tangata kakatō kae fisikitu'a 'a honau 'ulungaangā.

Ko e ngaahi teu tangata ko 'eni 'a Sitani na'e ma'u ai 'a e ngaahi monū'ia mo e faingamālie va'inga 'a e fānau tokolahi 'i Tu'apule'anga.

Na'e 'i ai pē mo e fānau ia na'e 'ikai ke nau poto he 'akapulū ka na'eto'o mai pē 'e Sitani 'o fakakakato'aki 'a e timi. Pea na'ā ne 'ako'i pē kinautolu 'o nau tu'umo'unga mo nau laka fie tangata koe'uhī pē ko e teu tangata lelei 'a e tamai ko 'eni.

Kaekehe, ko e pekia 'eni 'a Sitani, 'oku ne lolotonga hoko ko e Tokoni Sea 'i he 'akapulu Marist. Na'ā ku fiefia 'i he ngaahi taimi na'ā ku ma'u faingamālie ai mo Sitani ko e tangata fiefia mo ngāue mateaki. 'Ofa atu ki he uito'u mo e fānau paeā pea ke ke toka ā Sitani 'i he fiemālie 'a e 'Eiki.



**Edgar Haak
(Puleako Kolisi Kelana)**

Ko Sitani na'e Pule sipoti mai mei he Kolisi 'Api Fo'ou pē u Pule sipoti mai au mei he Kolisi Sangato Petelō Sanele mei Vava'u.

Ko e taimi 'eni na'e kamata ai 'eku ngāue vāofi mo Sitani. Na'e fiema'u 'e Sitani ha fānau mei Kēlana ke nau hū ki 'Api Fo'ou ke ne teu'i kinautolu 'i he mala'e 'o e sipoti ke ma'u ha nau faingamālie pea na'ā ku fakahoko ia. Ne toe ui maua ke ma hoko ko e Puleako, 'ou Puleako pē au 'i Kēlana kae Puleako 'a Sitani mei he Kolisi Takuilau. Ko Sitani na'ā ku lau pē ia ko e tamai mo e tokoua kiate au. Na'ā ma fu'u tatau 'aupito 'i he ngaahi me'a lahi. Ko Sitani ko e toko taha lololahi pea 'oku fō lahi hono mafū, pea ko e me'a 'oku ne lea'aki ko e me'a pe ia 'e ngāue ki ai. Na'e hangē 'a Sitani ha matapā ia ki ha faingamālie 'o e fānau 'i he sipoti. Na'ā ku 'omai 'a e fānau ki Tongā ni 'o fakatautu ki he fiema'u 'a Sitani 'o ne teu'i kinautolu pea ko e lahitahā 'oku ma'u ai pe honau faingamālie. Ko 'eku manatu melie kia Sitani 'i he taimi kotoa pe 'oku fakahoko mai ai 'e Sitani ha me'a kiate au, ko 'eku tali ko e 'IO pe. 'Oku ongo kiate au 'a e taimi faka'osi na'ā ku lava mai ai ki Tongatapu ni. Na'e tā ange 'a Sitani 'e 'alu ange 'o tali au. Na'ā ku talaange te u 'alu 'o 'ai 'eku fakatautu pe u toki 'alu atu. Na'e a'u pē ia 'ou lava atu ki Ha'apai ki he polokalama e Sinoti pē u ha'u pē 'o to e foki ki Vava'u. Na'ā ku toki tā mai ai kia Sitani. Ko e tali 'a Sitani, sai pē kae toki vakai ha taimi. Sitani fakamolemole atu kou ma'u ha 'ofa lahi atu kiate koe.

Faka'eke'eke makehe Puleako le'ole'o 'o e Kolisi Takuilaú

Na'e ma'u faingamālie 'a e Taumu'a Lelei ke fakahoko 'a hono faka'eke'eke makehe 'o Sr. Kilisitina Lui soln fekau'aki mo hono fili ia ke ne hoko ko e Puleako Le'ole'o 'a e Kolisi Takuilaú, hili ia 'a e pekia 'a e Puleako 'o e ako'angá, Sitani Paulo Mahe.

Ki mu'a pea fakahoko 'a e faka'eke'eké na'e pehē 'e Sr. Kilisitina; "Ko e taha eni 'i ha taimi faingata'a!" 'o ne talanoa pe mo tō lo'imata 'i he manatu melie ki he Puleako ngāue mateaki, tōnunga mo fakahoko fatongia lelei ko Sitani Paulo Mahé.

Taumu'a Lelei: Sr. Kilisitina kātaki fakamolemole ko e hā nai 'a ho'o ongo'i i hono fili koe ke ke hoko ko e Puleako le'ole'o 'o e Kolisi Takuilaú?

Sr. Kilisitina: "Ki mu'a peá u tali 'a e fehu'i. 'Oku ou toumu'a tuku ha fakamālō ki he 'Otuá 'i he faingamālie ko 'eni ke fakahoko ai 'a e vahevahe ko 'eni. 'Oku 'i ai 'a 'eku faka'apa'apa lahi ki he Puleako kuó ne pekia, Sitani Paulo Mahe 'i he ngaahi taki ngāue mo e tāsipinga kotoa na'a ne fakahoko ma'a e Kolisi Takuilaú pea mau lavemonū kotoa mei ai. Ko e fatongia ko 'eni kuo tuku mai kiate aú, 'oku ou ongo'i lotolahi pe koe'uhí na'e 'i ai 'a e laumālie 'o e ngāue fakataha, ngāue fe'ofofani 'a ia na'e tatakí 'aki 'e Sitani Paulo kimautiló. 'Oku ou

ongo'i 'oku kei mo'ui pē fo'i laumālie ne fā'utaha'i 'aki kimautiló peá u lotolahi pe ke fakahoko 'a e fatongia ke fakahoko lelei 'ene ngaahi palani mo e fokotu'utu'u ki he lelei fakalukufua e 'apiako ko Takuilaú. 'Oku ou fiefia pē koe'uhí ko 'emau faaitaha mo e kau faiakó pea mo e ngaahi tokoni mo e hūfaki e kakai 'i Tongá ni mo muli ne nau poupu lahi mai ki he ngāue ne fakahoko 'e Sitani Paulo Mahé. Ko 'eku Puleako le'ole'o pē 'i he toenga 'o e ta'ú, ka ne u ako e me'a lahi he ngāue vāofi mo fetokoni'aki mo e kau faiakó ki he to'ofohē lelei na'e fakahoko 'e Sitani Pauló.

Taumu'a Lelei: Kimu'a 'i he pekia 'a e Puleakó, Sitani Paulo na'e 'i ai nai ha'a ne ngaahi palani ngāue ki he ta'u ni?

Sr. Kilisitina: "Io na'e 'i ai 'a e ngaahi palani na'e 'osi fokotu'utu'u pē 'e Sitani 'o mau poupu atu ai pē ki he'ene ngaahi palani ko 'eni. Ko e palani ke fokotu'u e PTA mo e Poate Akó ko e teuteu ki he 'aho 'o e Kolisi 'a ia 'oku hoko 'i he 'aho 2 'o Siulai; Na'a ne fakakaukau ke fokotu'u mo ha 'Epoki Fo'ou ki he fānauako Foomu 7 ki ha ngaahi sikolasipi ako ki he ngaahi 'apiako 'Univēsití hangē ko USP. Ko e ngaahi sikolasipi ko 'eni 'oku 'i ai pē 'a hono ngaahi makatu'unga pea ko e feinga ai pe ki hono teke mo paotoloaki 'a e ako 'a e fānaú ki ha kaha'u 'oku lelei



Ko Sr Kilisitina Lui, ko e Puleako Le'ole'o 'o e Kolisi Takuilaú.

ange. 'I he 'aho 'o e Kolisi 'e fakahoko ai 'a e Misa 'i he falelotu Sangato Mikaelé 'i Lapaha. 'E hoko atu leva ki he laka 'a e ngaahi Kalasi ako lolotonga mo e kau Kolisi Tutuku te nau fie kau mai. 'E kamta ia mei 'api Siasi ki he 'api ako Takuilaú. 'E hoko atu leva ki he ouau tanupou 'o e Falelotu 'o e Kolisi Takuilaú 'i he 'api ko Niukōkaí pea hokohoko atu ai pē mo e ngaahi fakame'ite mo e feinga pa'anga 'a ia ko e taha pe ia 'i he ngaahi palani ki he 'aho 'o e Kolisi. Na'e muimui mai ai pē 'a e palani ki hano fakahounga'i si'i fānauako mo e kau faiako tonunga, ngāue mateaki mo tōtōivi 'i he

tafa'aki Faka'ekatēmiká mo e sipoti ao e Kolisi."

Taumu'a Lelei: 'Oku to e 'i ai nai ha me'a makehe 'oku ke fie vahevahe ki ai?

Sr. Kilisitina: "Oku ou fakamālō lahi atu 'i he ma'u e faingamālie ko 'eni. 'Oku ou fiefia 'i he faingamālie na'a ku ma'u ke u ngāue vāofi mo ako lahi 'i he ngaahi founa taki na'e fakahoko 'e Sitani. Ko e ako mo e fakalotolahi kiate au fakataha mo 'eku falala kia Sangato Sōsefō 'a ē 'oku ou tauhi'ofa ki ai, pea 'e te ne faitokonia au mo e toenga 'o e kau faiakó fakataha mo e ivi 'o e Laumālie Mā'oni'oni. Kaekehe kuo

lave monū 'a e kau faiako tokosi'i mo e fānau ako tokolahi 'i he lelei kuo a'u ki ai 'a e Kolisi Takuilaú. Ko e ola ia 'a e ngāue 'osikiavelenga na'e mu'aki 'e Sitani mei he kuohili pea kuopau ke mau muimui 'a 'ene ngaahi ngāue kotoa. Ko e ngāue Puleako ne fakahoko e Sitani Paulo Mahé, na'e 'ikai faingofua he na'e fekuki mo e faingata'a lahi. 'I he'ene feinga ki he lelei tahá mo foaki hono ivi mo e kotoa 'ene mo'ui ke fakahoko lelei 'aki e finangalo 'o e 'Otuá. Ko 'ene taumu'a ke ako'i e fānaú ke nau a'usia ha kaha'u lelei. Ko e me'a mahu'inga kiate aú ko e ngāue fakataha, fe'ofofani mo e fepoupouaki he taimi ni ke langa hake e Pule'anga e 'Otuá homau lotolotonga. Ne mau umataha pē mo e kau faiakó ke tokoni mo poupu ki he taki lelei peá ne mahino 'ene 'ofa'i makehe kimautiló. 'Oku mau tokosi'i peá ne loto pē ke fakapale mo faka'ai' ai mo pole'i kimautilo ke mau feinga ki he lelei tahá mo tuiaki ke ikuna pea ke mau kau foki he laú mo lau he kaú. Na'e 'ikai ke mau lau ha tōnounge, ka na'a mau umataha ke tokoni he me'a te mau malavá pea tuku e toengá ke fakakato 'e he 'Otuá. Na'e ngaholo ai 'emau fakahoko fatongia he'emau umataha mo 'emau fetokoni'aki he ko e taha pe ia e ngaahi sipinga mo e tō'onga ne

mahu'inga'ia mo mo'ui'aki 'e Sitani Paulo Mahé. Ko 'ene kole ki hono ngaahi kaungāme'a mo e maheni ke nau 'ofa mo tokoni mai ki he'ene kau faiako mateaki he Kolisi Takuilaú.

'Oku ou 'oatu heni ha fakamālō loto hounga'ia mo'oni meiate au, kau faiakó mo e fānauakó hono kotoa pē kia kimoutolu 'i Tongá ni mo muli na foki na'a mou si'i foaki 'ofa mo tokoni mai ki he Kolisi Takuilaú 'o mau lavemonū ai. Ko ho'o mou tokoni 'oku hoko ia ko e vaikau'aki ki he fakahoko ngāue 'oku fakahokó, ko e siofaki ki ha kaha'u lelei 'o e fānaú.

Neongo kuo mole atu e Kapiteni hotau vaká, ká oku tau 'amanaki lelei kuó ne kinikini mai e hala fononga ke tau fou kátoa ai. Ke tau 'ofa mo foaki ki he 'osi'osingamālié, hangē na'e fuesia 'e Sēsū he Kolosi ke mo'ui ai ha tokolahi. 'Oua e sio ki he tōnounge pea tau mo'uta'utua ai ka tau hoko atu e fonongá ki he lelei taha te tau lava ke toe makehe ange ia mei he toengá. 'Oku ou fakamālō lahi ki he 'Eiki Katinalí 'i he falala 'oku tuku mai kiate au mo e toenga 'o e kau faiakó ke fakahoko'aki e fatongia mafatukituki ko 'eni ki he lelei taha te mau malavá. Kei kolea ai pē ho'omou hūfaki mo e poupu ki hono fakahoko lelei 'o e fatongia ni. 'Ofa atu mo e hūfaki kiate kimoutolu hono kotoa pe.

POUPOU AKO TOKAMU'A KI HE 'AKAPULU'

Na'e kau atu foki 'a e poupu ki he'etau timi Mate Ma'a Tongá 'a e fānauako 'o Sangato 'Ikenāsio Loiola mei he Palōkia Lapahá.

Ko e 'apiakó ni foki kuo kakato kátoa mei he Ako Tokamu'a 'a ia ko e ta'u 3 mo e ta'u 4 'o a'u ki he kalasi 6.

Na'e kau 'a e apiakó ni 'i hono 'a'ahi mei he Potungāue Mo'ui kae lava ke hoko atu 'a e akó, pea na'e ola lelei ia mo e pēsēti haohaoa.

'I he uike pē na'e fokotu'u ai 'a e akó na'e a'utaki mai 'a e tokoni mei he Polōseki Mai Ho Nimá 'a e NRL (National Rugby League) ko e ngaahi laulau vesitapolo

ke tō. 'Oku lele 'i matangi ai 'a e tō vesitapolo 'a e kau faiakó kae'uma'a 'a e fānauakó 'o fakataumu'a pē ia ki he ma'u me'atokoni mo'ui lelei 'a e 'apiakó ni.

Na'e 'ikai ngata pē ai ká na'e ma'u mo e faingamālie 'i he tokoni me'atokoni ki he houa pongipongi 'a ia 'oku 'iloa 'i he lea faka-Pilitānia ko e cereal kae'uma'a 'a e ngaahi puha hu'akau ko e fakataumu'a ki he ma'u me'atokoni 'a e fānauakó. 'Oku kei lele 'i matangi pē 'a e ngaahi ngāue kuo fokotu'utu'u 'e he Puleakó, Patele Lolesio Maloni Lākai, Tokoni Puleakó, 'Aloisio Sōpeta kae pehē ki

he toenga 'o e kau faiakó mo e Poate Akó 'i he taumu'a pē 'e taha ki he fānauakó. Ke hākeaki'i 'enau mo'ui 'o 'ikai ngata pē 'i he ako faka'akatēmiká kae'uma'a 'a hono tanumaki fakalaumālie kimautiló.

'Oku 'i ai 'a e fakamālō makehe ki he mātu'a tauhi fānaú 'i he ngaahi tokoni kehekehe na'a mou alanima mai ai ki he 'apiakó ni pea mo e faka'amu ange pē 'e kei hokohoko atu 'etau ngāue fakatahá mo 'etau teke ai pe 'a 'etau fānaú ki he akó. 'Oatu 'a e fakamālō lahi ki he kāingalotú mo e kakai kotoa pe na'a mou 'ofa mo tokoni mai ki he 'apiakó ni mālo e 'ofa.



Ko e Tokoni Puleakó, 'Aloisio Sopeta 'i he'ene fakahoko 'a e tala 'o e ngaahi tu'utu'uní ki he fānau akó fakataha mo 'enau poupu ki he Mate Ma'a Tongá.



Ko e fānauako Kalasi 2 'eni 'i he'enu foki mai ki lokiako 'i he hili ko ia 'a e paasi 'a e 'apiakó ke nau foki ki he akó 'i he sivi 'e he Potungāue Mo'ui.

Ko e talanoa ki he kāinga 'o Tunguá 'i he pā e mo'ungaafi

'I he talanoa 'a e 'ofisakolo 'o Tunguá ko Sāteki Matelau. Ko Tunguá 'oku 'i ai ha fāmili 'e 42 pea ko e kau toulekeleká 'oku meimei ke 'i he toko 30.

'Oku 'i ai foki 'a e ki'i 'Apiaiko Lautohi 'a e Pule'angá pea 'oku meimei ke toko 20 'a e kau akó. 'Oku 'i ai ha ngaahi siasi 'e fitu nai pea 'oku nau fengāue'aki lelei kotoa pē he 'oku tokosi'i pē 'a e kāingá. Ko e tu'u foki 'a e motú 'oku meimei ke fuopotopoto 'a e fonuá ka ko e nofó 'oku meimei fakalōloa mei he Tongá ki he Tokeláu.

Ko e mui'i fonua faka-Tongá 'oku ki'i mā'ulalo ange ia pea 'oku kamata mai e nofó mei ai. Ko e faka-Tokelau 'o e nofó ko e 'utá ia pē ko ia 'oku ki'i mā'olunga angé pea koia na'e fai ki ai 'a e lelé moe kumi nonga 'a e si'i kāingá. 'Oku 'i ai e ki'i hala he matātahi pea 'oku 'i ai moe ki'i hala 'i he lotu fonuá pē pea 'okú na fetaulaki pē ki he hala 'oku 'alu'anga ki he 'utá.

'Oku 'ākolo foki 'a e ki'i koló pea ko e fakataka puaká 'oku tuku pē 'i kolo ka ko 'uta 'oku feinga'i ke 'oua 'e a'u 'a e puaká ki ai. 'I he fakamatala 'a Sitaleki, ko e efiafi angamaheni pē 'a e efiafi 'o e Tokonaki 15 'o Sanuali 2022.

Kuo kamata ke malu efiafi pea teuteu 'a e ngaahi 'api ki he ouau 'o e Sāpaté. Kuo fuoloa pē foki mai 'a e ni'ihi mei tōkanga pea mo e ni'ihi kuo nau kei 'i 'uta pē ka kuo kamata ke nau tuku mai ki kolo.

Ko e ni'ihi kuo nau si'i kei 'i koló kuo faka'osi'osi 'a e teuteu ia 'a e fa'ahinga kuo nau maau 'i 'api ki he Sāpaté. Ko e ni'ihi kuo kamata e faikavá he ko e

efiafi Tokonaki ko e me'a angamaheni pē . 'Oku 'ikai taha pē 'a e fai'anga faikavá ka 'oku meimei takitaha 'a e ki'i siasi mo honau fai'anga faikava.

Na'e fakafuofua ki he 'osi si'i pē 'a e 5:00 efiafi meimei 'osi kuará nai, kuo ofongi mai 'a e hake 'a e peaú 'i he tafa'aki faka-Tongá 'a ia ko e tafa'aki ia 'oku mā'ulalo tahá pea 'oku tu'u ai 'a e falelotu 'o e kāinga Katoliká.

Ko e hake 'eni 'a e peaú 'oku te'eki ke ongona mai e pā 'a e mo'ungaafi. Ko e me'a mālie 'oku 'ilo pē 'e he kāingá 'oku 'i ai 'a e ki'i fo'i mā'olunga 'i he hala ki 'utá pea ko e felele'i kotoa pē 'eni ki he fo'i mā'olunga ko ia.

'I he lau 'a e 'Ofisakoló, ko e fakafuofuá ko e fo'i peaú hono tolú pea kuo tokolahi e kāinga kuo nau 'osi mei a'u ki he mā'olunga 'i 'utá. Kuo toki ha'uha'ulu mai e ngaahi fu'u fepāpaaki mai 'a e mo'ungaafi.

Ko e me'a na'e toka he'ene fakakaukaú ko e si'i kau vaivai ke feinga'i kinautolu. 'Oku sai pē kakaí he 'oku nau lava 'o lele, pea 'oku 'i ai e ki'i veeni 'oku fonu pē mo lele mo uta atu ai pē tokolahi 'o e kau vaivai mo e fa'ahinga 'oku 'ikai sai e va'é ki he lelé.

Lolotonga e fepāpaaki 'a e ngahi pa'ulu'ulu 'a e mo'ungaafi mo e faka'osi'osi 'a e feinga ki 'utá, na'a ku vakai atu 'oku toe 'a e ongo vaivai 'e ua.

Na'e feinga'i atu 'a e taha he kuo tu'u e veeni ia kae faka'osi'osi uta pālou atu e kau faka'osi'osi mei kolo ki 'utá.

Na'e mahino kiate au ko e 'ofisakoló kuo ma'u e kāingá pea 'oku takitaha lau hono fāmili pē kuo kakato. Ko e toe 'eni ha me'a ke



Ko e hili 'eni 'a e puna 'a e mo'ungaafi pea to mo e 'uhá 'i he ki'i motu ko Tungua.

fakamalumu ai e kāingá he ko e fetāngutu 'i ko 'eni 'i he fo'i mā'olungá 'oku 'ikai ha fale pē ha me'a pē ke fai ai ha fakamalumu mei he tō mai 'a e efu matolú 'oku hangē ha fanga ki'i maká, pea tukukehe 'a e efu ia na'e ngangana pē 'o mei 'ahó.

'I he maau 'a e nofo 'a e kāingá ki he fo'i mā'olungá, na'a ne kole leva ki he kau tangata kei longomo'uí ke nau foki ki he koló 'o feinga'i mai ha ngaahi la'i tapoleni ke fai ai e fakamalumu 'a e kāingá.

Na'e ma'u mai 'a e ngaahi la'i tapoleni kae 'ikai ha ngahi fo'i pou ke ne puke 'aki.

Na'a nau tu'u atu leva 'a kinautolu kau tangatá 'o takitaha e ngaahi mui'i tapoleni 'o puke pē kae si'i nofo e kakai fefiné

mo e fānau 'i lalo 'o fakamalumu ai.

Na'a mau taufetongi pē 'o meimei a'u ki he 10 pē 11 po'ulí pea ne fekau leva 'a e kau tangata 'e ni'ihi ke nau feinga atu 'o taa'i mai ha ngaahi fo'i pou ke lava ke ha'i ki ai 'a e ngaahi tapoleni ka mau ki'i mā'olō. Lolotonga 'eni na'a ku to e kole ki he kau tama tangatá ke nau feinga'i mai ha fo'i me'atokoni ke fai 'aki ha haka ke kai e kāingá he na'e te'eki ke fai e ma'u me'atokoni efiafi kuo hoko e fakatamaki ko'eni.

Na'e pehē 'e Sāteki, ko e taimi na'e tō matolu mai ai 'a e efú pea mo 'enau puke 'a e tapoleni, ko e me'a na'a nau fa'i ko e ha'i pē honau 'ulú mo honau fofongá ke 'oua 'e hū e efú ki honau matá kae lava 'o puke 'a e tapoleni.

Na'e fai leva e feinga 'o ngaohi 'a e me'atokoni pea lava e kāingá 'o ma'u ha ki'i me'atokoni pea nau fiemālie ai pē 'o nau nonga ai pē ki he 'ahó.

Na'e 'ikai lava e ni'ihi ia 'o mohe ka ko e tokolahi ko e mohe hela'ia he lelé mo e lēlea 'a e lotó he me'a na'e hokó.

Na'a ku 'eke ki he 'ofisakoló pe na'e fēfē 'ene ongó lolotonga e hoko 'a e tō lōlōlahi mai 'a e fakatamaki. Na'a ne fakamatala 'o pehē, "na'e lēlea pē lotó ko e fo'ou 'a e me'a na'e hokó ka na'e 'ikai mole 'a e amanaki pea na'e 'i ai mo e ilifiá ka na'e 'ikai ha fakatu'atamaki.

Na'e hoko e tokoni mo e feongoongi 'a e kāingá tautautefito ki he mātu'a tangatá mo 'enau fietokoni mo 'enau tokangá ke 'oua

'e 'i ai ha taha 'e puli pe 'e faingatāmaki.

Ko e me'a fakalotolahi pea neongo ko au ko e 'ofisakoló, na'a mau ngāue faka'ofisakolo kotoa pē hono tokonia 'a e kāingá.

Ko e me'a mālie 'e taha he efiafi ko ia he na'e ta'emamotu 'a e lotu 'a e ngaahi potu Siasí.

Ko e faka'osi'osi 'a e lotu 'a e siasi ko e kuo kamata hake 'a e Sisasi ko e'e. 'A ia ko e Sasi Tonga Hou'eiki pea hoko mai ki he Siasi Tonga Konisitūtoné pea hokohoko mai ai ki he Siasi Uesilianá, 'o hokohoko 'a e ngaahi Siasi 'oku 'i honau motú 'o lele pē 'o 'aho.

Ko e me'a ia na'a nau nofo pē mo e mohu 'amanaki 'e 'ikai li'aki kinautolu 'e he 'Eiki.

Ko e ngaahi fale na'e maumau lahi na'e fakafuofua na'e a'u pē ki he fale 'e 18 ki he 20.

Neongo na'e 'i ai 'a e ngaahi fale na'e to e fakahoko pē hono fakamalohi'i pea mo fakalelei'i ke lava ai pē ha nofo ka ko e tu'u ki he kaha'ú 'oku fiema'u pē ke fai ha ngāue lahi ki he lahi 'o e ngaahi falé.

Ko e ngaahi vaká, na'e si'i faingatāmaki kotoa pea ko e ki'i vaka pē 'eni 'e taha kuo lava 'o fakalelei'i pea tuku atu ki tahi ka 'oku te'eki ke 'i ai ha mīsini.

Ko e fetu'utaki ko e telefoni pē pea mālō ki he taimi 'oku sai ai e netiueká.

Ko e vai inú kuo faingamālie mai he kuo lahi 'a e ngaahi fanga ki'i sima mo e fanga ki'i fale 'oku kei ma'a honau ngaahi 'ató. Na'e fakalalelei'i ke tākaki ai e me'i vai pea kuo lahi e

vai he taimi ni koe'uhí ko e totoutou 'uha mai he ngaahi 'aho kimui ni mai.

Ko e tali ko ia ki ha to e 'ofa mai 'a e ngaahi monū 'oku tofanga ai 'a Tongatapu, 'oku fai pē fakaongoongo ki he kau ma'u mafai.

Kā 'oku 'ikai fai ha fu'u fakafalala lahi ki he ngaahi 'ofa kuo tufa mai.

Na'e pehē 'e Sāteki kuo fai e uki 'o e kāingá ke tō pē ngoué ke lahi pea ke feinga'i pē ke mahu 'a e nofo 'i motú.

Ka toki ma'u mai ha monū ha ngaahi ta'u pea fakafeta'i ki he 'Eiki.

Pea pehē 'e he 'Ofisakoló, Sitaleki, 'okú ne fie fakamā'ō'ia si'i fa'ahinga ko 'eni 'i he 'enau tokolahi he pō ko ia, ki he kau tangata mo e kau fefine na'e tokoni ke mau lava 'o hao ki he mā'olungá.

Kia Siasoi Tuaimē'uta, Tomasi Taufalea, 'Esitimoni, Lepolo Pale, Sipa, Faifekau Tolokena Huihui, Hesitimoa Sālesi, Foueti Hā'unga, Pelenato Tūtōe mo e toenga na'a nau tokoni kotoa ki hono fakahaofi e kāingá.

Ko e fiema'u lahi pē 'a e vaká, ke faingamālie ha leleaki'i ha taha 'e puke lahi 'o 'ikai te mau kei lava 'o tokanga'i 'i motú ni kae feinga ki Pangai ko e me'a ia 'oku fai ai e kolé na'a faingamālie ha mīsini ki ha vaka he kuo malava e fakalelei'i e vaká ka ko e mīsini pē 'oku toé.

Fakafeta'i ki he 'Eiki 'i he 'emau haó 'ikai toe e peaú, pea fakafeta'i ki he 'Eiki 'i he hoko 'a e fakatamaki kei 'ahó kae lava ke mau kei mo'ui ai.



Ko hono fakamā'opo'opo mo fakama'a 'a e ngaahi vaka mo e veve kehekehe na'e 'ave 'e he mo'ungaafi ki he matā'uto'utá.

Polokalama 'Evangeliō Fo'ou kau taki 'o 'Oseaniá

Na'e fakahoko 'a e Polokalama tanumaki mo fakatahataha fakatekinolosia (virtual gathering) ma'a e fanau to'utupu 'o 'Oseaniá 'o fakatefito 'i he kaveinga 'o e 'Evangeliō Fo'ou. Na'e fakahoko 'a e polokalamá ni 'i he 'aho Sapate 'o e Penitekosí mo e 'aho Mōnité. Na'e tataki 'a e polokalama 'e he Catholic School Youth Ministry Australia (CSYMA) mo e Youth Ministry International (YMI) mei 'Aositelelia 'o fakafou mai 'i he livestream 'a e Shalom Media 'i he Youtube. Na'e kau ki he polokalamá ni 'a e ngaahi Taiosisi kehekehe 'i he Pasifiki, 'o kau ki ai 'a Fisi, Ha'amoá, 'Otu Solomoné, Pāpua Niu Kini, Nu'u Sila mo Tongá ni. Na'e kau atu mei Tongá ni 'a e 'Eiki Katinalí mo e Kulupu Angimelié 'a e Laumālie Mā'oní'oní 'i he 'Evangeliō Fo'ou. Na'e fakahoko pē foki 'a e fakaafe ki he fanau Lātaki fakakātoa ke nau kau hake, ka na'e faingatāmaki, 'o fakatefito ai pē 'a e polokalamá ki he kulupu Angimelié. Ko e 'aho Penitekosí foki ko e 'aho hufanga ia 'o e Kulupu Angimelié, pea na'e kamata 'aki e polokalamá

'enau faka'ilonga'i honau 'ahó 'aki 'a e lotu mo e keke 'o honau 'aho hufangá. Kimu'a 'enau kau atu ki he polokalama livestream mo e zoom. Na'e kau fakataha 'a Katinali Mafi mo e Kau 'Epikopō mei 'Aositelelia mo e Pasifiki 'i he ngaahi faka'inasi ma'a e fanau To'utupú 'aki 'enau zoom hangatonu ki he livestream lolotonga 'a e polokalamá. Na'e lele 'aho kakato 'a e polokalamá 'i he Sāpate Penitekosí, 'aho 5 pea mo e Mōnité 'aho 6 'o Suné. Ko e taha 'eni e ngaahi talaloto 'a e fanau Angimelié 'a ia na'e kau ki he polokalamá. Na'e pehē 'e 'Anaseini Vaitaki, "Oku mau monū'ia kimaotolu ko 'emau tupu hake 'i Tongá ni 'i ha fonua 'oku mālohí hono pouaki ai 'o e angafakafonua mo e tukufakaholo lelei. Ko e fāmilí 'a e fakava'e 'emau mo'uí, pea 'oku uho ai 'a e lotú, akonekina ai 'a e faka'apa'apá mo e ngaahi 'ulungaanga lelei 'o e Tongá. 'E lava pē ke u pehē, kuo ngāue 'a e 'Eiki 'i he 'emau mo'uí. Fakatātā'aki 'a e ki'i Kulupu Angimelié mo 'emau ngaahi ngāue fakamisiona ki he kau Toulekeleka 'o e ngaahi Palōkia 'e ni'ihí kuo mau



'I 'olungá ko e kau taki 'o 'Oseania 'i he fakahoko 'o e polokalama tanumaki mo fakatahataha fakatekinolosia ma'ae fanau to'utupu 'o 'Oseaniá 'o fakatefito 'i he 'Evangeliō Fo'ou.

a'u atu ki ai. Kae'uma'a 'a e mahu'inga 'o e ngāue fakamisioná, 'a kimaotolu fanau to'utupú ki homau kaungā to'utupú (peer to peer ministry), he te mau lava ai 'o fefaka'ai'ai'aki mo fepoupouaki ke mau kaungā fakamo'oni fakataha ki he 'Eiki 'i he 'emau mo'uí. 'Oku 'i ai leva hotau fatongia ko e talavou mo e finemui. Hangē ko kimaotolu ko 'eni kuo lava 'emau formation, kae'uma'a e kotoa e fanau

Lātaki 'o e Taiosisi, 'oku 'i ai hotau fatongia ke fakamafola lotu 'i 'api, 'i he Palōkia, 'i Tongá ni. Ko hotau fatongia fakataki ia ke tau fakahoko. Te tau lava 'ānoa pē 'o fakahoko ia 'aki e tokoni mo e tataki 'a e Laumālie Mā'oní'oní." 'Oku fakatatali pē 'a e ngaahi ngāue fakamisiona 'a e Kulupu Angimelié, ki ha foki 'a e Lātaki ki he angamaheni tupu pē mei he fakatapatupai 'o e Koviti-19.



Ko Katinali Mafi 'i he'ene puhi e keké ke faka'ilonga'i 'aki 'a e 'ahó.

Fakanofu matāpule 'Apiako Fakatekinikale Montfort

Na'e fakanofu 'e Patele Christopher Kaitapu ssc ha kau matāpule 'e toko 7 'i he 'apiako fakatekinikale ko Montfort 'i he ouau Misa 'a e ako'anga ni 'i he 'aho Falaite 3 'o Sune 2022. Ko e matāpule lahí ko William Mafi pea tokoni ki ai 'a Tomasi Tonga mo Lētisia Lātū. Ko e hingoa leva 'o e kau matāpule 'e toko fá 'oku to é ko Mafi Taukitokū, Maloni Langi, 'Ofa Lau'i pea mo Mario Vea.

'I he poupu fakalaumālie 'a Patele Christopher na'á ne tapou ai ki he matāpule lahí, ongo tokoni mo e toenga 'o e kau matāpule ke nau tokanga ki he lotú mo fakahoko honau fatongia 'aki honau tūkingatá. Na'á ne toe talamonū ai pe foki kiate kinautolu 'i he fatongia kuo hiliifaki kiate kinautolú 'i he ta'u fakaako ko 'eni. Ko e fanauako 'e toko 67

fakakātoa 'i he 'apiako Montfort 'i he ta'u fakaako 'o e ta'u ní. 'I he hili 'a e ouau Misá na'e hoko atu ai pe ki he ma'u me'atokoni 'a e fanauakó fakataha mo e mātu'á pea fakahoko mo e kateti 'a e fanauakó pea tā tuku 'aki 'a e fakataha PTA 'a e 'apiakó pea toki kakato honau 'ahó. Ko e 'aho fakafiefia 'eni ki he kau matāpulé 'i he fatongia kuo tuku kiate kinautolú.



Ko e ni'ihí eni e fanau ne ui ki he matāpulé mo e fanauako pe 'i he'enu fofonga fiefia 'i he lava lelei 'a e Misa fakafeta'i mo fili 'e kau matāpulé.

Ongoongo mei he 'Apiako Tokamu'a Sangata Telēsia Tamasi'i ko Sēsui, Houma

Ko e fiefia ka ko ha fiefia 'a e Puleakó mo e kau faiako St.Telēsia Tamasi'i ko Sēsū 'i Houmá, 'i he' emau kau he laú. Kuo lava lelei hono 'a'ahí 'a e 'apiakó kimu'a pea fokotu'ú. Nae lava mai ai 'a e fakafofonga mei he Potungāue Mo'uí, Va'a 'a e Potungāue Ako 'a e Pule'angá mo e taha mei he Unichef. Na'e fakahoko 'a e 'a'ahí 'i he 'aho 14 'o Sune 2022. Nae lava ke fakamālo'ia'i 'e Huelo Lolomāna'ia 'a e ngāue lahi mo 'osikiavelenga kuo fakahokó neongo e fu'u taimi faingata'a 'oku tau fononga'ia. Na'á ne pole'i ai pē kimaotolu kau faiakó 'a e mahu'inga ke ngāue fakataha 'a e kau faiakó mo e mātu'a tauhi fanau. Ko e makatu'unga ke lava ke hokohoko atu 'a hono tauhi mo tokanga'i 'a e 'apiakó ke ma'a mo faka'ofa'ofa. 'E tokoni ia ki he malu mo e hao 'a e fanau mei he mahaki 'oku tau

lolutonga tofanga ai. Na'e fokotu'u ai pē 'a e akó 'i he 'aho 20 'o Suné. Ko e me'a fakafiefia ko e lava ke mau mātā e fofonga e fanga ki'i longā'i fanau neongo e fu'u taimi faingata'a ni.

Taunage mo e laumālie 'o e mā'onioni ko St.Telēsia ke ne tākiekina ai pē 'a e ta'u fakaako 'oku tau fononga'ia. Fakamonū'ia atu ai pe ngaahi fakahoko fatongia hono kotoa 'oku fakahoko 'i he ta'u fakaako ko 'eni.



Ko e Puleako, kau faiako 'o e Ako Tokamu'a fakataha mo e kinautolu mei he Potungāue Mo'uí na'a nau lava atu 'o fakahoko 'a hono sivi 'o e 'apiakó Tokamu'a.

Ngaahi ngoongo mei he 'ofisi Caritas Tonga mei Sanuali ki Sune

Na'e lava lelei hono tufaki atu 'a e ngaahi naunau tokoni ki he ngaahi fāmili na'e uesia 'i he pā 'a e Mo'ungaafi mo e hake 'a e Sunami 'i he 'aho 15 'o Sanuali 2022. Na'e uesia tamaki foki heni 'a e ngaahi koló pea mo e 'otu motu 'i Tongatapu ni pehē foki ki he ngaahi motu 'i Ha'apai pea mo 'Eua. 'I he fengāue'aki vāofi 'a e 'Ofisi 'o e Caritas Tonga mo e 'Ofisi Tokangaekina 'a e Fakatamaki Fakaenatula 'a e Pule'angá 'oku 'iloa ko e NEMO pea pehē foki ki he To'utupu fakafonua 'a Tonga.

Na'e malava ai ke tufa atu 'a e ngaahi naunau tokateu ki he fakatamaki fakaenatula ki he ngaahi fāmili ni 'i he hili ange ko ia 'a e fakatamaki ko 'eni na'e hokó. Na'e tufotufa atu ai 'a e ngaahi naunau tokoni ko 'eni ko e naunau peito, kato haisini, kafu, kane pehē foki ki he ngaahi hina 'utu'anga vai inu. Na'e to e malava foki mo e ngāue tokoni 'a e to'utupu fakafonua ki hono fufulu 'a e ngaahi ma'u'anga vai 'o e ngaahi feitu'u na'e uesia tamaki he Sunami mo e efu mei he pā 'o e mo'ungaafi ke ma'a ki he ma'u'anga vai inu 'a e ngaahi fāmili.

Ko e polōseki tokoni foki 'eni 'oku hoa ngāue ai 'a e Caritas Tonga pea mo e To'utupu Fakafonua pea kuo lele mai 'eni 'i he ngaahi ta'u lahi 'i hono fakapa'anga mai mei he Pule'anga Nu'u Silá 'o fengāue'aki vāofi ai 'a e Caritas Nu'u Silá mo e Oxfam 'i hono kole ki he Pule'anga Nu'u Silá 'a e ngaahi naunau ko 'eni ke sitoka talifaki ki he taimi

'e hoko ai ha fakatamaki fakaenatula. Ko e ngaahi sitoka ko 'eni 'oku 'i ai e sitoka 'i Vava'u pehē ki Ha'apai pea mo Tongatapu ni foki.

Ko e ngaahi feitu'u 'eni 'i Tongatapu ni na'e uesia pea na'e tufa ki ai 'a e ngaahi naunau tokoni ko 'eni, Kanokupolu, 'Āhau, 'Atatā, 'Eueiki, Pātangata, Fasi mo e Afi pea pehē foki ki Ha'apai.

Ko e ngaahi naunau 'i he sitoka 'i Ha'apai na'e malava ke tufaki atu 'i he hili ange ko ia 'osi e pā 'a e mo'ungaafi mo e hake 'a e Sunami ki he ngaahi motu na'e uesia tamaki 'i Ha'apai. Ko e kane mo e hina 'utu'anga vai na'e fu'u fiema'u vivili 'i he taimi ko 'eni. 'I he hili ange ha uike na'e to e fakafolau atu 'a e ngaahi kane 'utu'anga vai mei Tongatapu ni ki Ha'apai 'i he mahino 'oku kei fu'u fiema'u pē 'a e ngaahi naunau 'utu'anga vai mei he kāinga 'i he ngaahi motu ko 'eni na'e uesia. Na'e malava foki ke fakafolau atu mo e tokoni mei he Palōkia Ma'ufangá mo e Palōkia Peá ki he kāinga ko 'eni 'i Ha'apai.

Ko e ngaahi naunau na'e 'avé ko e hina vai, mahoa'a, suka, laise, mā pakupaku mo e ngaahi koloa me'akai kehekehe pē pehē ki he talamu penisini.

Ko e ngaahi 'ata 'eni mei he ngaahi feitu'u 'i Tongatapu ni na'e fakakakato 'e he To'utupu Fakafonua hono fufulu 'a e ngaahi tangikee pē sima vai. Ko Kanokupolu, 'Āhau, Ma'ufanga, Siesia, Pātangata, Folaha, Kolonga, Sopa, Fāhefa pea mo Kolomotu'a. Na'e

malava ke nau fufulu 'a e ngaahi sima vai mo e ngaahi tangikē vai fakakolo kae lava mai 'a e NEMO mo e ngaahi tangikē vai tokoni na'e a'utaki mai mei he ngaahi fonua muli ke pamu ki loto ke ngāue'aki 'e he ngaahi fāmili 'i he ngaahi feitu'u ko 'eni ki he'enua ma'u'anga vai inu mo'ui lelei mo ma'a.

Na'e malava foki ke fakahoko mo e tokoni fakafale'i ki he kolo ko ia ko Kanokupolu 'i he tokoni na'e fakahoko 'e Sinā Lelea Fea'o mo 'ene timi ngāue Hala ki 'Emeasi. Na'e tokoni lahi 'aupito 'a e timi 'a Sinā ki he fakapōpōtalanoa ki he kakai 'o e koló ni ke fakafiemalie'i mo fale'i 'i he taimi 'o e puputu'u.

Na'e fiefia 'aupito 'a e 'Ofisa kolo 'o e koló ni he tokoni ko 'eni na'e fakahoko ange 'i he taimi 'o e fiema'u vivili mo e puputu'u e fakakaukau 'o e kāinga 'i he koló ni 'i he 'osi ange ko ia 'a e hake 'a e peaukula ko 'eni 'i honau kolo tupu'angá.

'Okulolotonga lele foki 'a e polokamala tokoni fakaakeake ki Ha'apai 'i hono uesia tamaki ko 'eni he hake 'a e Sunami 'i he puna e mo'ungaafi 'i he 'aho 15 'o Sanuali 2022. Ko e tokoni ko 'eni 'oku fakahoko pe ia he ngaahi Palōkia 'i Tongatapu ni pehē foki ki Vava'u hono vahevahe takitaha 'a e Palōkia ke ne tokanga'i 'a e mahina takitaha 'o kamata 'i Me. Ko hono tātānaki 'a e fo'i me'akai tokonaki ke fakafolau atu ki Ha'apai ke si'i tokonia 'aki e ngaahi fāmili na'e uesia tamaki he Sunami pea 'oku nau kei fakaakeake pe langalanga hake he taimi ni.

Na'e lava lelei hono fakafolau atu e tokonaki me'atokoni ki he Palōkia Ha'apai 'i he 'aho 24 'o Me 2022 ko e tokoni ia mei he Palōkia Hihifó ko e tangai me'akai 'e 100. Na'e fiefia a'upito 'a Patele Tomu Lakalaka mo e kāinga Ha'apai 'i he a'utaki ange tokoni ko 'eni. Na'e lava lelei hono tufotufa 'a e fo'i tokonaki ki he ngaahi motu na'e uesia he hake 'a e Sunami. Mālō fua fatongia mo e tokoni lahi, ko e mahinā ni ko e Paōkia Vava'u 'oku nau fakahoko 'a e tokoni ko 'eni.

'I he 'aho 22 - 29 'o Me 2022 kuo vahe'i fakamamani lahi ko e uike fakamanatu 'o

e kakato 'a e ta'u 'e 7 'a hono tuku mai 'o e tohi fakatu'itapu Laudato Si. Ko e kaveinga fakamamani lahi ki he uike makehe mo mahu'inga koeni ko e "Listening and Journey Together". Makatu'unga 'i he mahu'inga 'o e uike pea mo e faka'amu 'a e Tamai tapu ke tau tali ui ki he ngaahi taumu'a mo e kaveinga kuo fokotu'u mai 'i he tohi mahu'ingá ni. Na'e fengāue'aki ai 'a e Caritas mo e Lataki fakataiosisi 'o fakahoko 'a e ki'i polokalama tō 'akau ko hono faka'ilonga'i makehe 'a e uike mahu'ingá ni.

Na'e fakahoko 'i he Tusite 24 'o Me 'a hono faka'ilonga'i 'aki 'a hono to 'a e fu'u Heilala 'i he Foliaki Center 'e he 'Eiki Katalali ko hono faka'ilonga'i makehe 'o e uike ko 'eni pea pehē foki ki he'ene me'a pou pou mo e fakaloloto 'i he mahu'inga mo e taumu'a 'o e tefito'i kaveinga 'i he tohi ni, 'a e mahu'inga 'o 'etau fekaukau'aki mo natula mo e fakatupu mā'oni'oni 'a e 'Otuá 'a ia 'oku tau hoko ko e setuata ki hono tokangaekina.

Na'e kau mai ki he ki'i polokalama ko 'eni 'a e kau fakafongia mei he ngaahi Lātaki fakapalōkiá pea foaki atu foki mo e ngaahi 'akau kakala, 'akau ki he ngaahi matāfangá ke nau lava atu 'o tō ia 'i honau ngaahi 'apisiasi, 'api nofo'anga mo e matāfangá. Ko e kongá 'a hono faka'ilonga'i pea mo e taliui ki hono tokangaekina makehe hotau 'api tuku fakaholo ka ko e mamani ko eni 'oku tau fokoutua ai. Ko e ngaahi 'ata 'eni mei he polokalama to 'akau

Na'e a'utaki 'a e Koniteina fute 'e 40 mei 'Amelika meia Pātele Kapiolani Kakala mo e kāinga Tonga mei 'Ameliká. Ko e naunau tokoni ki he ngaahi feitu'u na'e useia tamaki he Sunami mo e pā 'a e mo'ungaafi pehē foki ki he ngaahi Palōkia kotoa mo e ngaahi feitu'u 'oku fu'u vivili pē masivesiva angé. Ko e koloa na'e 'omai ko e kafu, taueli, me'a 'ufi'ufi mohenga, vala, sū, me'a ngaahi kai, koloa me'akai, kapineti vala mo e ngaahi koloa kehekehe pē.

Na'e lava lelei hono tufotufa ki he ngaahi feitu'u ko 'eni ki Motu: Ha'apai pea mo 'Eua pea 'i Tongatapu: Fualu, Lilo 'i Tafā'anga, Monasitelio Kamelaité,



Ko e veeni 'eni ke 'oku maau ai 'a e naunau ki he ngaahi tufa tokoni.



Ko Katalali Mafi 'i he'ene to 'a e fu'u heilala ko e fakamanatu 'a e mahu'inga 'o e Laudato Si.



Ko e fofonga fiefia 'eni 'a ni'ihī 'i he Senitā 'Ofa, Tui mo e 'Amanaki 'i he a'utaki atu e tokoni.



Ko e a'utonu atu e Talēkita e Caritas, Suliana Falemaka mo e tokoni ki he tafa'aki 'i falemahaki.

'Api ko Lutú, Nofō'anga Taupo'ou Lavengatongá, 'Ofa Tu'unga'a Ministry, Senitā Toutaimaná, 'Api ko Kāingafo'ou, Palōkia Kolongá, Palōkia Hihifó, Palōkia Nuku'alofá, Palōkia Ma'ufangá, Palōkia Lapahá, Palōkia Houmá, Palōkia Peá, Palōkia Halalikú, Palōkia Kauvai, SOLN Sisters Longotemé, Saiki Falemahaki Vaiolá, Senita Alongá.

'Oku 'amanaki atu 'a e 'Ofisi 'a e Caritas mo e fakatu'amelia ke kamata'i 'a e polokalama palani tokoni fakaakeaké ki he ngaahi kolo na'e uesia 'i he pā 'a e mo'ungaafi mo e hake 'a e peaukulá 'i he mahina ko Sanuali 2022.

'Oku 'i ai 'a e faka'amu ke tau ngāue fakataha mo

fetakinima 'i he fakahoko 'a e ngāue mahu'ingá pea tau fehūfaki'aki.

Na'e kakato mai ki he mahinā ni 'a e tuku atu e pa'anga Tokoni 'i he Taimi Fakamamahi 'o e ta'u 2021 ki he ngaahi Palōkia takitaha ke fakahoko 'aki 'enua ngāue tokoni ki ha fāmili 'oku fu'u fiema'u vivili pē tu'u lavea ngofua 'i he ngaahi Palōkia taki taha.

'Oatu ai 'a e fakamālō mei he Talēkitá mo e kau ngāue 'o e 'ofisi Caritas Tonga 'i he fengāue'aki vāofi 'o fakakakato mai ai 'a e fiema'u mei 'Ofisi ni ki he Pa'anga tokoni ko 'eni pea malava ai ke a'u atu e tokoni ki he ngaahi Palōkiá ke fakahoko 'aki 'enua ngāue tokoni.



Ko e tata 'eni e taha 'o e ngaahi Simá hili e efu lahi na'e to ki he fonua.

MISSION OF CATHOLIC THE DIOCESAN EDUCATION SYSTEM – 2022

2022 Theme of the Bishop of the Diocese, Cardinal Mafi

“DEEPEN THE FAITH WITH MIND AND HEART RENEWED”

Vision of the Diocesan Office

“We, the People of the Diocese of Tonga and Niue are a Family actively Living in Christ, committed to spreading the Kingdom of God here and now under the Patronage of Mary.”

It is the mission of the Catholic Education Department to follow and implement the Diocesan Theme which the Bishop has directed to be the theme for 2022. In order to deepen the faith of all those in education, it must be seen that the student is the first priority in all educational endeavours of the Diocese. Quality education with Catholic values, beliefs, morals and traditions developing the whole person spiritually, physically, emotionally, socially and intellectually would be the aim and the goal of “walking” with the students as they explore the novelty of life which they experience first-hand as they progress towards adulthood.

This progress in life is becoming more spiritually difficult as the reliance on God is waning and the increasing importance of material possessions is emphasised. There is need to reemphasise our role in education as followers of Christ so that we look to the Word and realise the need for spiritual renewal. When we realise this need we are open to God, He will stir our hearts and open our eyes to what He wants to do in and through us, and He will pour out His Spirit on us. Our role in education is thus stated – that we are instruments, as St Francis Peace prayer:

“Lord

Make me an instrument of your Peace

Where there is hatred, let me sow love,

Where there is injury, pardon,

Where there is doubt, faith;

Where there is despair, hope;

Where there is darkness, light,

Where there is sadness, joy.

... and it is dying that we are born to eternal life.”

We have come to realise that only God can renew us, and this renewal is based on the life we have come to commit to. Ours is a call to the Vocation of Service. A service to provide education to His gifts to the parents in our parish, towns and villages. A service of always being the servant to the heirs of the Kingdom – His children and, especially, the poor.

Deepen the Faith is our call, and renewal for us is seeing the world with new glasses: that of Peace, love, pardon, faith, hope, light, joy and dying.

Let us look at the Diocesan Religious Education Syllabus: *“Bearing Fruits A Hundredfold”* with a new Heart and a new Mind – for there unfolds the direction for the Deepening of Our Faith. It is in this that we will be able to see the students completing from the Catholic Schools in the Diocese of Tonga and Niue as: Spiritually awakened, Intellectually integrated, Physically Matured, Socially engaged and Emotionally developed.

CARITAS TONGA 2022

Caritas Tonga is the Agent of the Diocese of Tonga and Niue Working to promote Justice, Development, Relief and Social Services in our Communities

Caritas itself is Love, God’s love. Caritas is not just an organization, it is a family, a family within our community, parish, diocese, and within our region and the wider confederation. We are all one human family sharing one common home, our planet earth and all that’s in it as everything in it is connected.

The vision of Caritas Tonga is for Tongan families to become the soul of the love of God, where God’s creation is preserved, and resources are justly shared.

The Caritas Tonga family pledges to fulfil the Word of God by continually working for solidarity, social justice, peace, and integral human development in the family and in the community as whole. It seeks to be a relevant, effective, accountable, and receptive community-based organization having a leading, credible, and coordinating role in social justice and development issues. The two main role of Caritas Tonga within the Diocese is responsible for the Lent Season and the Social Justice Month.

Our responsibility regarding the Lent season includes preparing Lent Message and theme to guide and direct the Diocese throughout the Lenten season this of course endorse by his Lordship the Bishop, preparing Lenten materials and distribute to all Parishes and communities – these materials are to support and assist the Lenten theme for each year. Collect all donations that go towards the Lenten appeal and direct it accordingly.

These appeals are specially to assist the most needed populations within the Parishes, this is to ensure that most vulnerable populations are being cared for,

helped, and provided with their most immediate needs. September every year is Social Justice month, Caritas Tonga is responsible for developing, organizing events or activities to promote integral human development and social justice. These events or activities can be based on the Caritas Internationalis theme but ensuring that it’s been contextualized, or the executive board can decide where we see that its very much needed at the time. Recently Social Justice Month have been focusing on promoting, deepening, and responding to the encyclical Laudato Si.

Caritas Tonga has been known as the first responder of the Diocese in times of disaster, it has working with collaboration with local and foreign partners to ensure relief supplies are in stock in preparedness to provide emergency immediate response in disaster, it also currently working in advocating and enhancing community capacities in building a more resilient community in the future in related to shelter and water, sanitation and hygiene components.

Not only it’s main role as first responder in terms of disaster but Caritas Tonga continues to seek opportunity to ensure that families, communities, and Tonga are able to recover from any crisis occurs.

Caritas Tonga has been implemented a community developing projects more like a micro finance project in the community for more than 20 years now enabling low-income families to access to a certain amount of income and assist them financially in various activities such as weaving, tapa making, crop plantation and

other activities.

Caritas Tonga has been working and become the voices of the most vulnerable populations, ensuring that they are provided with necessary assistance. All of Caritas’s projects, activities are to maintain people’s dignity, build families growth and capacity, ensure humanity could be resilient, rise and do more with themselves.

We give people hope, we reach out to people and give love not only in words but in action, we provide psychosocial support were relevant, we make sure that less fortunate people have sufficient to make a living with. We are the family that not only works to provide for our own community we work for the whole of humanity, catholic or non-catholic, we are for everyone that needs God’s love.

We are the helping hand that reach out. We are seeking opportunities to advocate, develop and implement all that needs to assist our people and what our leader but our Bishop, His Eminence Cardinal Mafi’s pastoral concern. All the work of Caritas are endorsed by His eminence and all that have been developed through our Caritas family are for the benefit of our diocese and our human family as a whole.

We believe that if creation is preserved, resources are justly shared, most vulnerable populations concerned are being heard and assisted, love and peace will develop itself promoting integral human development, solidarity and enhance the world we are living. Caritas is Love, God’s love for everyone. We provide humanitarian service for God’s people.

Ko e SIGNIS



Ko e 'uhinga 'a e fo'i lea ko ia ko e SIGNIS pē ko e hingoa SIGNIS 'a ia 'oku ui'aki 'a e Kautaha fakafetu'utaki lahi 'a e SIASÍ.

1. Ko e Signis 'oku tefito ia he ongo fo'i lea 'e ua: 1. English; SIGN mo e fakalatiná 2. SIGNUM emphasise the me'a ni SIGNAL, or SIGN.

2. Ko e English ko e IGNITE, 2. IGNUM Latina 3. IGNUM Greek means to fire up

3. Ko e logo 'oku 'asi ai 'a e fo'i lea ko e SIGNIS 'oku ne demonstrate 'a e making sings pea mo e fire, that is to communicate in spirit of fire. Ko e lupé (DOVE) mo e faka'ilonga tonú 'oku lanu kulokula (hangē ha faka'ilonga tonú) 'oku hā mei ai 'a e 'imisi 'o e lupé.

-ko hono 'uhingá, ko e lupé ke fetu'utaki 'a e kuonga mu'a ko e nono'o 'o e tohi he va'e 'o e lupé pea tuku ke puna 'o 'alu mo e fekau' pea foki mai mo e me'a tatau. Ko e faka'ilonga 'o e fetu'utaki. Pea ko e lupé foki na'e tukuange ke ne vakai'i 'a e 'osi 'a e Lōmaki.

- ko e faka'ilonga tonú ko e 'imisi ia 'o e afi. Ko e faka'ilonga afi ia na'e 'i he kau 'Apositoló 'i he 'aho 'o e

Penitekosí pea na'a nau loto lahi ai 'o talaki e Ongoongo Lelei 'o e 'Eiki.

4. Ko e SIGNIS ko e kautaha ia 'e taha na'e fakatahataha'i ki ai e ongo kautaha fetu'utaki lalahi 'a e Siasí kimu'a ko e UNDA (Lea fakalatiná ki he fo'i lea fakapilitānia ko e wave pē faka-Tonga ko e peau 'o e frequencies) mo e OCIC (fakanounou ki he ngaahi kupu'i lea fekau'aki mo e international organisation for Cinema and media studies) pea 'i he 2000 na'e 'ikai to e ngāue'aki 'a e UNDA mo e OCIC kae hoko ia ko e SIGNIS. Pea toki kau mai kimui mo e kautaha 'e taha 'a e SIASÍ ko e UCIP 'o nau kau kotoa ki he SIGNIS.

Ko e UNDA ko e kautaha ia na'a ne tokanga'i 'a e ngaahi ngāue faka Broadcasting. LĒTIOÓ mo e TELEVISIONÉ. Ko e ngāue tefito 'a e UNDA 'i he Siasí ko e feinga'i ke mahino 'a e lelei mo e 'aonga 'o e Lētioó mo e Televisioné ki he Tangatá mo e Fefiné pea ko e kongá tefito ia 'o e mo'ui 'oku meimei ke fakaongoongo ki he me'a 'oku tā 'e he Lētioó pea mo e Televisioné.

'I he vakai 'a e Siasí, kapau 'oku fu'u fakaongoongo pēhē fau 'a e Siasí ki he letioó pea mo e televisioné, ko e hā 'oku 'ikai ai ke tau fanongo ai ki ai. Ko e OCIC ko e kautaha ia na'a ne tokanga'i 'a e ngāue ki he MOVIES pē ko e CINEMATOGRAPPHY. Kau ai mo e MEDIA AWARENESS, and Training.

Ko e UCIP ko e kautaha ia na'a ne tokanga'i 'a e ngāue FAIPULUSI pē PAAKI pē lea faka-Pilitānia ko e PRINT. 'A ia ko e Nusipepa Makasini, News Letter mo e 'ūuni me'a peheé.

'Oku memipa 'a e Taiosisi 'o Tongá he SIGNIS fakamāmani lahi. Ko e 'ulu'i 'ofisi fakavahefonua Pasifiki 'oku 'i Suva Fiji. Ko e 'ulu'i 'Ofisi fakamāmani 'oku 'i Brussels pea mo Rome.

Ko e UCIP ko e kautaha ia na'a ne tokanga'i 'a e ngāue FAIPULUSI pē PAAKI pē lea faka-Pilitānia ko e PRINT. 'A ia ko e Nusipepa, Makasini, News Letter mo e 'ūuni me'a peheé.

RADIO TONGA KEEPS HOPE ALIVE DURING DISASTROUS VOLCANIC ERUPTION

This article is based on a personal account from Bill Falakaono, a member of SIGNIS in Tonga, following the explosion of the Hunga Tonga-Hunga Ha'apai volcano located about 65 kilometres North-West of the capital Nuku'alofa

On the evening of 15 January 2022, the light oceanic breeze across the island of Tongatapu was as normal as it could be, maybe slightly hotter than usual. It was late afternoon, and Bill Falakaono had just arrived home from a workshop preparing for their Diocesan Synod in September 2022.

At that time on Saturday, he usually takes his grandkids for a drive to the seaside. Instead of going to the waterfront, he visited his cousin, whose house was on a hillside and where they could feel the breeze better. The weather was getting even nicer, and the kids were running out of the house with excitement.

A few minutes later, Bill realised that the sky began to look a little different: he could see a funnel of white clouds going up high in the sky. But, as his attention was on these strange patterns, a massive explosion came from the North-West, in the direction of the Hunga Tonga-Hunga Ha'apai volcano.

Never before had he heard such an explosion; the loudness, shock, and impact were all new to him. Bill called the rest of the family and urged them to come to the hillside so they could be safe from a tsunami. His family rushed out of their house, leaving it unlocked, having packed nothing, and running for their lives

to seek refuge at a higher location. Then, after a chain of thunderstorm-like explosions, waves began pouring in on the island. The bright sunny day suddenly turned into a dark evening. Thick volcanic ash clouded the sky, becoming one of the darkest nights he had ever known. Fine volcanic stones started to fall like hail on the roofs and covered every surface in the kingdom of Tonga, which lasted until the next day.

Not too far away, the main road became jammed with vehicles making their way to higher points of the island. As they could hardly move, people parked their cars on the sides of the road and kept walking upward while thunder was rumbling above them. The power was cut off a little later,



This is how the thins begin and how the trees color change from green to brown and so many thing broken.

and eventually so were the phones.

Throughout this entire ordeal, one radio station never stopped broadcasting live from their studios: Radio Tonga 90 FM. While iron particles of the heavy ash had damaged the central AM tower and many radio

stations, Radio Tonga had its own power generator and managed to broadcast the entire night and the following week when the rest of the world could not communicate with Tonga. About 200 meters from the studios, tsunami waves had destroyed houses

and snapped trees at the waterfront.

Radio Tonga worked relentlessly to connect people and provide help and information to everyone in need during the dark hours of the volcanic eruption. They offered directions for people to find drinkable water, food, and shelter and provided assistance in countless emergencies. Thanks to the bravery of its team, the voice of Radio Tonga could be heard throughout the islands and kept hope alive.

Tongans are now trying slowly to get back to normality, but life in Tonga will never be the same. Many suffered losses of their homes and loved ones, and all have to learn to live again after a truly shocking experience. But as Bill said: "We are Christians, and we have something called hope. Our hope is rooted in a much higher level being, and our spirit has to keep hoping."



This is one of our seashore the rocks from the sea are all over the seashore and the seashore were broken by the waves.



TAUMU'A LELEI
THE CATHOLIC NEWSPAPER

Ko e talanoa ki he me'a kehekehe, kae 'aonga ai pē ki Tonga.

Na'e fuofua fokotu'u 'i he ta'u 1929.

Faipulusi/'Etita: 'Epikopō Soane Patita Paini Mafi

Tokoni 'Etita: Viliami Falekaono

Kau ngāue: Mele Sinai Iketau
Mob. 7753 185
E-mail: melesinaiiketau@gmail.com

'Akauniteni: Sevāniti Agnes Lakalaka
Mob: 7712974 / 8760131

Fale Paaki: Horton Media

Tu'asila: Toutaimana Center, P. O. Box 1,
Vaolōloa Road, Nuku'alofa, TONGA.
Telefoni: +676 27161 or +676 26487
Email: tmlcath@yahoo.com
taumualelei.online@gmail.com
Website: http://www.taumualelei.to

Ngaahi Ongooongo mei he Palōkia Sangato Pita mo Paulá, Hihifo

Fakafeta'i pea toe fakafeta'i ko 'etau kei kau he lau, mo lau he kau. 'Io ko 'etau lea pe ko e fakafeta'i 'Eiki 'i he 'ofa mo e tauhi neongo ko e kakai angahala kitautolu. Kuo vave pe 'alu ia 'a taimi mo e lele oma e faai fononga 'o e ta'u ko eni, ka 'oku 'iloa ko e ta'u fakahisitōlia mo'oni. 'Io he ko e ta'u 'o e fonu faingata'a pea mohu 'i he pole kehekehe, kae fakafeta'i 'oku ne kei 'i vaka pe.

Talu mei he kamata'anga 'o e ta'u ko 'eni, ne mahino ai kuopau ke hiki atu 'a e Patele Tauhi Palōkiá, Patele Taniela 'Enosi 'o fakahoko fatongia Tauhi Palōkiá 'i he Palōkia Vava'u. Kae fetongi mai 'e Patele Soane Vahe, 'o tokoni pe ki ai 'a Patele 'Epeli Manisela. Na'e 'ikai ha lavelave 'iloa 'e 'i ai ha fakatamaki fakanatula te ne 'ahia hotau fonua ni, ka na'e loto e ngaahi koloniá ke fakahoko ha fakamavae mo Patele, ka na'e 'ikai tali ia 'e Patele Taniela 'Enosi, ko 'ene sio ki he fe'amokaki si'i kāingalotu mo e ngaahi fāmili he teu hu e ako, pea mo e toki 'osi atu e fakamanatu 'o e kilisimasi, ngaahi fakafiefia faka'osinga 'o e ta'u mo e ta'u fo'ou foki, pea pehē ki he ngaahi fatongia kehekehe. Ka 'i he 'aho Tokonaki 15 'o Sanuali, kuo hoko e fakatamaki 'i he mapuna e mo'unga afi, pea ne lau tokua 'e he ni'ihī ko e tautea, ka kiate kitautolu Kalisitiane ne tau lau ko e tapuaki ia ki hotau fonua ni. He ko e taluange tupu 'a e to'utangata a'umai kiate kitautolu, ko e toki hoko eni ha me'a pehe ni 'i hotau ki'i fonua tupu'anga ko Tonga. Kaikehe ko e fakatamaki ni, ne lavea ai e taha 'o e kolo 'i Hihifo ni 'a Kanokupolu 'i he maumau lahi he peaukula ne hake tupunga mei he puna 'o e mo'unga afi. 'I he kolo ni 'oku 'i ai si'i

ngaahi fāmili ko e memipa ia 'o e Palokia ni. Na'e lava a'utaki atu e ngaahi tokoni kiate kinautolu, ka ko e fakakoloa mo e tapuaki ne 'ikai ha mo'ui 'e mole 'i he fakatamaki ni.

'Oku 'omi e ngaahi 'ata ni 'o 'ikai hoko koha toe langa'i mamahi, ka 'oku 'omi ketau vakai ki he misiteli mo e mafimafi 'o e 'Otua mo'ui 'oku tau tauhi ki ai. Pea taau pe mo kitautolu ke tau kei fakafeta'i 'i he 'ofa hulu fau kuo ne fai ma'a kitautolu.

Kaikehe ko hono mo'oni netau tofuhia kotoa pe he faingata'a ni 'i he 'uha efu 'o e 'aho ko ia. Pea 'asili ai to e mate mo e ngaahi fetu'utaki ki muli, he ko e tokolahi ne fakafalala pe ki he si'i kāinga he 'otu muli. Ka ko e fakakoloa 'i he mahino mai ne 'ikai ha mo'ui 'e mole 'i hotau kāingalotu mei he ngaahi komunio kotoa. Na'e fai mai 'etau fononga mo e faingata'a ni 'i hono feinga'i ke fakama'a atu 'a e fu'u efu lahi 'aupito ko ia, ka ne kau 'a langi 'i he 'etau ma'u ha tapuaki vai 'i he 'uha lahi ma'a hotau fonua ni, pea 'oku tau kei lavengamonū he faingamālie ko ia. Pea kuo toe lanumata ai e funga 'o e fonua, pea kuo toe foki ki he me'a netau angamaheni kiai 'a e ma'ui'ui pea ketau manava ha 'ea lelei. 'Io ko e 'Eiki 'ofa 'oku ne tali 'etau lotu pea kau 'i he 'etau me'a kotoa neongo 'etau humu he taimi lahi. Pea ko e ha ai ketau toe fakavaivai 'i hono fai e lotu, he kuo tau mātā hono langilangi, pea 'iloa 'i mamani lahi pe ko e tu'unga nai he ha 'etau kei hao mai. Na'e lava fakama'a e ngaahi 'api siasi kotoa pea fakahoko mo e ngaahi ouau Misa 'o a'umai ki hono fakamanatu 'o e Sapate ako 'i he 'aho 30 'o Sanuali 2022. Na'e hā mei heni 'a e faka'ofa 'a e hako tupu

hotau fonua ka ko e kaha'u 'o e siasi. Fakamāfana 'a e ngaahi koloa folofola mo e akonaki fakalaumalie na'e fakahoko ki he fānau ni, 'aki 'a e ki'i kupu'i lea ko ia 'a Mā'oni'oni ko Sangata Mother Theresa, "keu hoko nai ko ha ki'i tulutā vai melie ki ha fu'u ano vai masima, ke liliu he ki'i tuluta ko ia 'a e koná 'o melie." Pea 'ofa ke tongi ia ki honau loto 'a e ngaahi akonaki ko ia. Ke hoko ko e kapasa ki he feinga mo e fekumi 'oku nau fai ki he kaha'u mo e taumu'a 'enau ngaahi mo'ui. 'Io he ko e kamata'anga 'o e potó ko e afe mei he kovi pea kumi ki he'ene mā'oni'oni.

Na'e hili pe ha ngaahi 'aho si'i mei he Sapate ako pea kuo kamata foki 'a e ngaahi ngāue'anga mo e teu fokotu'u 'a e ngaahi ako, kuotau toe ongona ai e tala ketau loka fakafonua 'i he a'umai 'a e vaillasi 'o e kolona 'a e 'oku 'iloa fakamāmani lahi ko e Covid-19. Na'e hangē ai kuo siva 'e 'amanaki, pea lelea e loto mo e fakakaukau. He kuo te'eki pe ke matangalo atu e fu'u fakatamaki fakaloloma 'a e puna 'o e mo'unga afi mo hono ngaahi nunu'a, kuo toe hoko mai mo e mahaki faka'auha ni. Na'e fai ai hono talaki ki he ngaahi komunio 'a e ngaahi me'a pe ne fuoloa hono fakamanatu, ketau mateuteu ki ha taimi pehe ni. Kae me'apango na'e 'i ai pe si'otau kāingalotu ne tonu pe ke fai hano tokonia. Na'e alanima mai ai 'a e Caritas Tonga mo e Visiesio Paulo 'i hono tokonia si'i kāinga ni. Pea ne mahino leva mei he taufufu 'e faingata'a ni 'a hotau loto'i Tongá ko e fietokoni 'o fevahevahe'aki pe kihī'i me'a ne ma'u, ko e si'isi'i pe kae femolimoli'i. Neongo si'etau masiva ka ne ongo mai, na'e 'ikai pe ke 'i ai ha fāmili pe ha taha he kāingalotu 'e fu'u faingata'a'ia 'o tu'unga pe mei ho'omou fe'ofa'aki mo fetokoni'aki.

Lolotonga 'a e loka fakafonua'ia pea kuo toe 'alu pe 'a e taimi mo e tokolahiangē 'a e kakai 'oku nau puke pea mahino ai pe 'a e hokohoko atu 'a hono fakalōloa 'o e loka fakafonua'ia 'i ha ngaahi uike. Ko e taimi mohu pole foki 'eni koe'uhī ko e siofaki ki he fāmili takitaha ka kuo uestia 'a e ngaahi ma'u'anga mo'ui mei tokangá 'i he efu 'o e mo'ungaafi koe'uhī ke



Ko e fānau 'eni 'i he'enu teunga ako takitaha 'i he Sapate ako 'a e Palōkiá pea 'oku nau fofonga fiefia.

tokonaki mai ha me'a ki he ma'u me'atokoni 'a e fāmili. Kaikehe na'e mo'ui mai 'a e ngaahi me'angāue ke lava ai 'a e fetu'utaki 'o fai ai 'a e ngaahi tokoni mei he fāmili, kāinga, kāinga'ofa mei tu'apule'anga 'o lave ai 'a e fāmili tokolahi 'i he Palōkiá. Neongo na'e 'ikai lava ha ouau Misa 'i hotau ngaahi falelotu tupu mei he ngaahi fakatapatupai, kae fakafeta'i ne lava pe 'o tau fehā'aki 'i he'etau kau fakataha 'i he ngaahi ouau Misa mo e lotu ne fakahoko 'i he letio mo e televisone 'o tatakai pe he 'eiki katali. Pea tau lave ai he ngaahi tapuaki mo e akonaki malie mo e ngaahi vahevahe fonu 'i he kalasia. Na'e a'u ki he uike tapu, oku taku ko e uike mahu'inga ia kiate kitaua katolika, ka ne mahino 'e kei mahu'inga ange pe 'a e talangofua ki he tu'utu'uni 'a e potungaue mo'ui mo e pule'anga, telia 'a e hao mo e malu hotau fonua ni. 'O tau kei hokohoko atu pe 'a e ma'u e ngaahi tapuaki 'o e Misa mei he Letiō mo e Televisone he uike mahu'inga ni. Na'e fakamāfana mo fakalaumālie 'a e vakai hifo ki he ngaahi mitia fakasosiale 'i hono ngāue 'aonga 'aki ki hono 'ohake ai 'a e ngaahi 'ata 'o e 'olita mo e 'aletale 'a e ngaahi fāmili 'i 'api kau ai e Palōkiá ni. Pea 'oku 'i ai 'a e fakamālō loto hounga'ia mo'oni 'i he kei tuiaki ho'omou tui.

Neongo 'oku tau kei fakatapatupai pe, pea taku kuo holo 'a e mahaki, ka 'oku kei mahu'inga kāingalotu 'etau faka'ehi'ehi mo talangofua ki he ngaahi

tu'utu'uni kuo tuku mai. 'I ho'omou kei ngāue'aki pe 'a e me'a malu'ki he fofongá, pea mo tauhi pe fanofano, pea mo nofo ma'u pe foki. Si'i ngaahi fāmili tau toe tokanga'i ange mu'a si'etau longā'i fānau mo e si'i kau toulekeleká ke nau hao mo malu mei he fakatamaki fakalilifū ni.

'Oku 'i ai 'a e fakamālō lahi ki he Visiesio Paulo fakataiosisi neongo kuo lava atu e mahina 'e 4 mei he fakatamaki ne tau tofanga ai, ka na'e kei a'utaki mai 'a e ngaahi tokoni 'o 'ikai ki hotau fungavaká pe ka na'e a'utaki atu e tokoni ki he kolo ko Kanokupolú. Na'e fakahoko atu e 'ofa ni, ko e ngaahi me'a ngāue hangē ko e palou, helepelu, teniti. Kau ki ai mo e ngaahi koloa vala, monomono, me'a malu'ki ki he fofonga mo e 'u hina fanofano, pea pehe ki he koloa me'akai. Kau ki ai mo e vausia 'utu kasa ki he ngaahi fāmili faingata'a'ia, na'e me'a atu foki 'a e Tokoni Tauhi Palōkiá, Patele 'Epeli Manisela, pehē ki he fakafongia Fale Alea mei he vahenga ni, 'Aisake Eke mo e Palesiteni fakapalōkia Visiesio Paulo ue'ikaetau muller ki hono foaki 'o e 'ofa ni. Na'e lava mai mo e palesiteni fakataiosisi Sakopo Lolohea mo hono hoa Maluloa Soana Lolohea 'o 'omai 'a e tokoni ko 'eni, ko e 'ofa ne fakafolau mai mei he Visiesio Paulo 'a Nu'u Sila ke tokoni ki he faingata'a na'e hoko. 'O 'ikai ngata pe 'i Kanokupolu ka ne a'u ki he ngaahi komunio hotau Palōkiá ni 'a e

tokoni fakame'akai ma'ae si'i kau faingata'a'ia mo e toulekeleká foki. Pea na'e a'u foki ki Ha'atafu 'i he tokoni koloa me'akai mo e naunau ki he ngāue ki 'uta. Fakamālō lahi ki he tokoni kuo lave ai hotau Palōkia mo e Vahenga faka-hihifo. Kuo toki to tau atu si'otau kāinga mei he tākangá he taimi faingata'a ko 'eni, ka 'oku 'i ai e manatu 'ofa kiate kinautolu si'i ngaahi tamai, mo e si'i fa'e ko ia, 'i he ngaahi ngāue 'osikiavelenga 'i he fāmili, siasi mo e fonua foki. Ke hokohoko atu ai pe si'omou toka 'i he nonga mo e fiemālie hotau 'Eiki toetu'u. Talamonū atu kāingalotu ki he ngaahi ngāue kotoa pe 'oku mou fuesia 'i he ta'u faingata'a ni. Pea ke kei taumalingi mai 'a e ngaahi kalāsia 'o fakafonu si'omou ngaahi lotofale. pea ke hoko 'a e laumālie 'o e 'otua ko e takimu'a 'i he ngaahi fatongia kotoa pe 'i he ta'u faingata'a ni, pea ke kapasa ki ai 'etau fohé he faai fononga 'oku tau fai he maama ko 'eni.

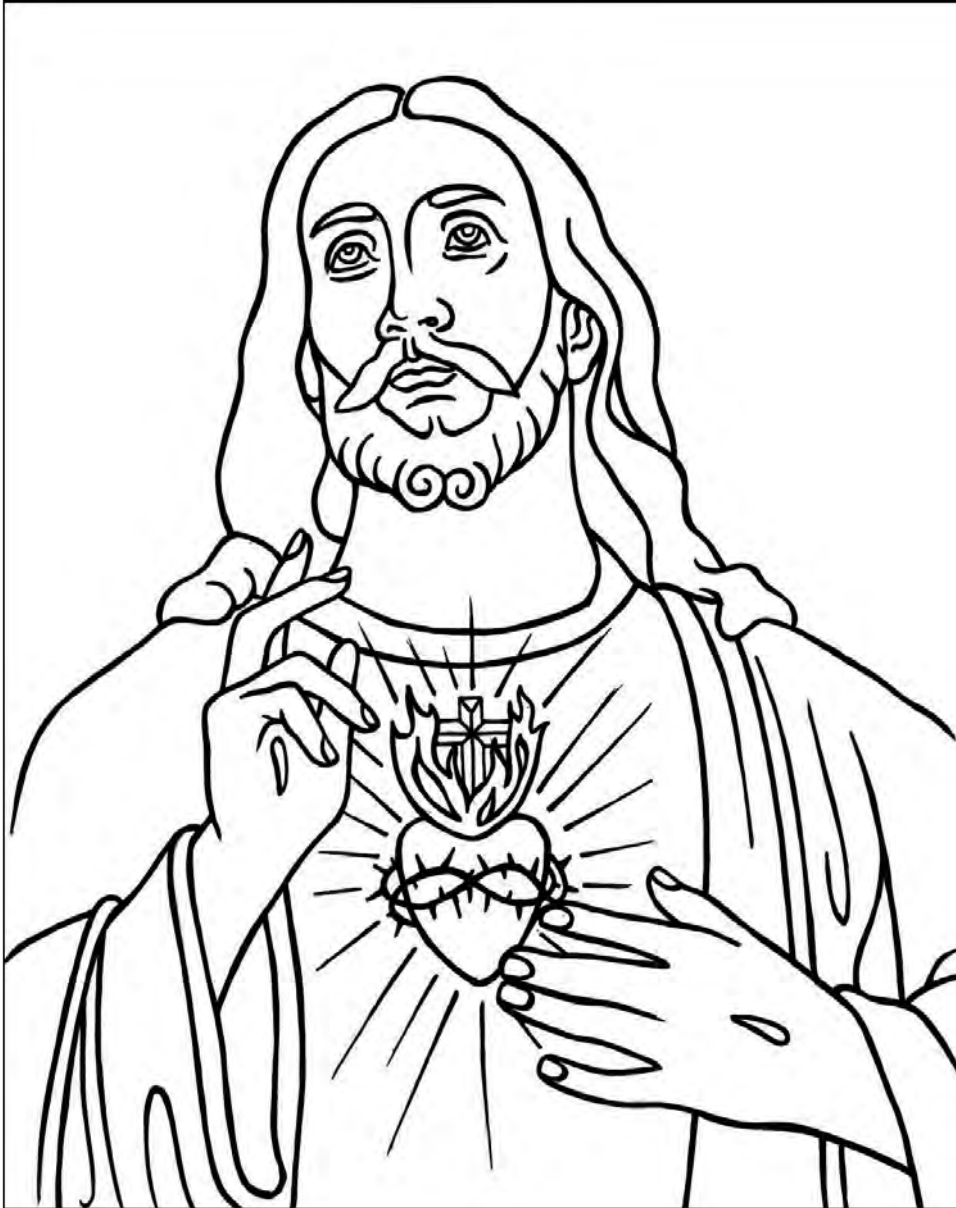
Ko 'etau ngaahi tu'utu'uni kotoa pe ki he ngaahi ouau Misá 'e toki fakahoko atu pe ki he Tauhi 'a e komunio takitaha ke talaki atu kiate kimoutolu. 'Oku 'i ai e 'amanaki mo e tu'amelie tetau kei fepoupouaki ai pe 'i hono ngāue'ia hotau Palōkiá ni. Fakamanatu atu pe kuo 'osi me'a 'i Kolovai 'etau Tauhi Palōkiá, Patele Soane Vahe, tokoni pe ki ai 'a Patele 'Epeli Manisela. Ki ha'amou ngaahi fiema'u fetu'utaki pe kiate kinaua pe ko ho'o a'u tonu pe ki Kolovai.



Ko e ngaahi me'a ngāue 'eni na'e fakahoko 'aki 'a e tokoni.

PĀSINA MA 'AE FĀNAU ...

KATAKI 'O VALIVALI MAI 'A E FAKATĀTĀ KO ENÍ MO TALI 'A E NGAAHI FEHU'Í



1. Ko hai 'oku hā 'i he fakatātā 'i 'olungá?

.....

2. Ko fē māhina 'oku tau tauhi'ofa ai ki he Mafu Toputapu 'o Sēsuú?

.....

3. Hiki mai ha hingoa 'o e ngaahi Palōkia ko honau hūfangá 'eni?

.....



'I he fakatātā 'i he to'ohemá tali mai 'a e ngaahi fehu'í 'i laló mei ai.

1. Ko hai 'a e Sangato ko 'eni?

.....

2. Ko e hūfanga ia 'o e apiako fē?

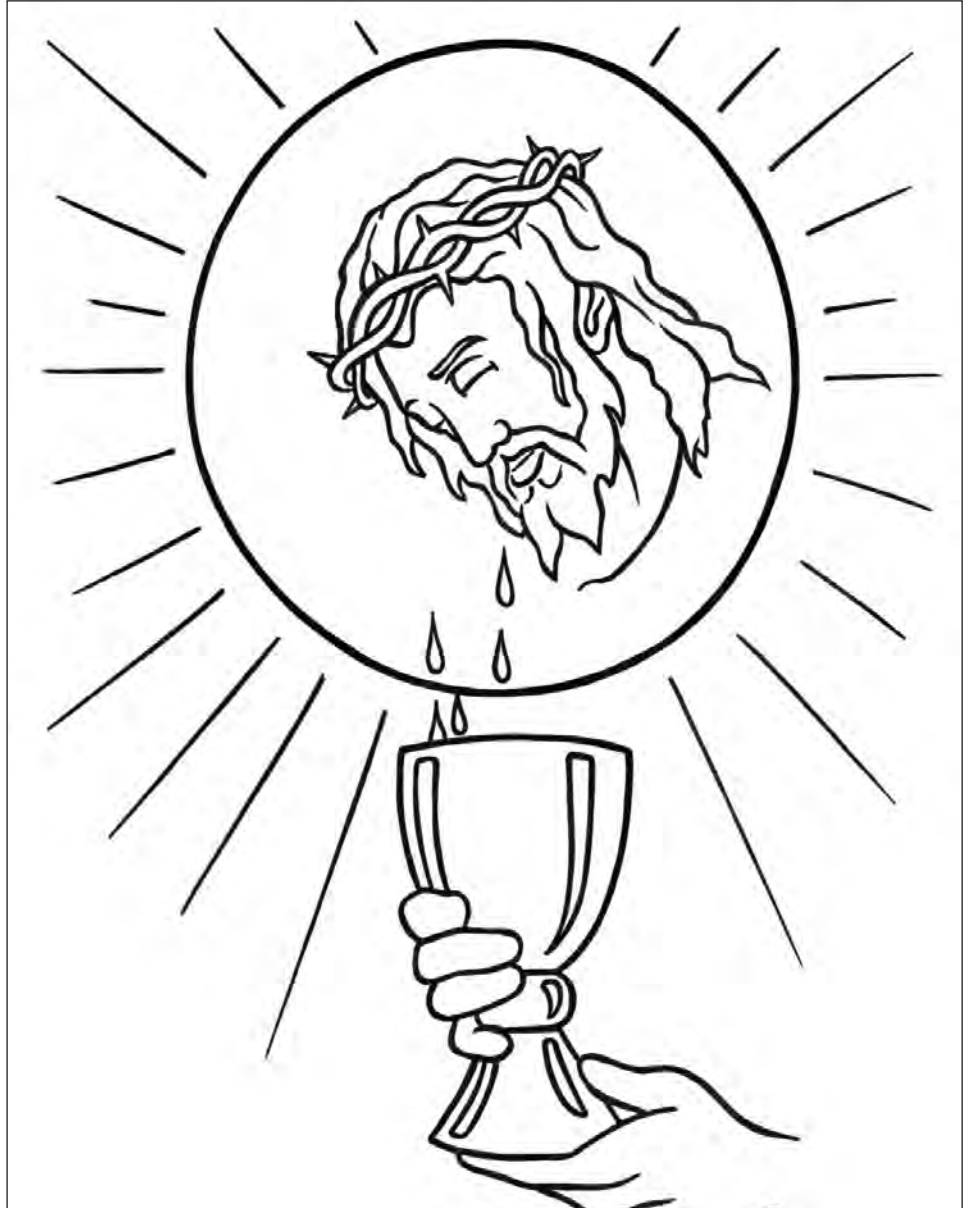
.....

3. Ko fē feitu'u na'e ha'u mei ai?

.....

4. Ko e Tikoni pe ko e Patele 'a e Sangato ko 'eni?

.....



TALI 'A E NGAAHI FEHU'Í KOTOA 'OKU HĀ ATU:

Fakatokanga'i ange ko e Tali Fehu'i ko ení 'oku 'i ai 'a e pale ki ai. Ko e fuofua toko 3 te nau tali 'o tonu kātōá 'e ma'u atu e pale ko ení:

- #1. Tohi Kole
- #2. Faiva fakalotu
- #3. Losalio

1. Ko fē māhina 'oku tauhi 'ofa ai 'a e Siasí ki he Ta'ata'a Tapu 'o Sēsuú?

.....

2. Ko e hā 'a e Kosipeli 'oku hā ai 'a e talanoa ki he Ta'ata'a Tapu 'o Sēsuú 'i he'ene hā 'i he Tohi Tapú

.....

3. Ko fē 'i he ngaahi Kongatohi ko ení 'oku talanoa ki he Ta'ata'a Tapu 'o Sēsuú?

- (A) Saame 23:1
- (E) Matiu 26:27-28
- (F) Ngāue 2:2,4
- (H) Sione 20:31

Hiki mai heni ho hingoá mo e feitu'u 'okú ke nofo aí peá ke 'omai leva ho tohi Tali Fehu'í ki he 'Ofisi 'o e Taumu'a Lelei, Ph: 27161 pe 26487:

Hingoa:

.....

Feitu'u:

.....

KO E SINO MO E TA'ATA'A 'O KILISITŌ, FOAKI MA'A KITAUTOLU

'I he Kilisimasí na'e hoko 'a e Folofolá 'o kakano. 'I he 'ahó ni 'oku tau katoanga'i ai 'a e mo'oni ko iá "ko e kakanó 'ene hoko 'o folofolá"

'E 'ikai ke ne malava ke 'ai hano taumu'a kapau na'e hoko 'a e folofolá 'o laumalie 'ata'atā pē. Ko e 'Otuá te ne toki lava 'o foaki 'Ene mo'ui kiate kitautolu 'aki 'Ene hoko ko e kakanó.

Ko e me'a tefito 'oku fiema'u 'e he 'Otuá ke tala kiate kitautolú, te Ne tala Ia 'i Hono kakanó pea mo Hono ta'ata'a. Ko e kakanó mo e ta'ata'a ko 'eni ko e fetu'utaki; Ko e folofolá, ko ha me'a'ofa, ko ha fakaa'u mai 'o ha koloa fungani pea 'oku makehe koe'uhí ko 'ene faka-'Otuá.

'I he taimi 'oku tau tali ai 'a e 'Eukalisiá, 'oku tau fá'a fakakaukau ma'u pē ki he sinó mo e ta'ata'a kae ngalo angé ko e Folofolá 'e ne hoko ko e kakano.

'Oku fá'a ngalo 'iate kitautolu ko e me'a totonu 'oku nau tali ko e FOLOFOLA 'a e 'OTUÁ 'okú ne folofola mai kiate kitautolu. Ko e folofolá 'oku mahu'inga mohu 'uhinga, pea fonu 'i He'ene 'afio aí, pea ko e Folofolá kuo hoko ko e kakano ke ne foaki mai ai Ia kiate kitautolu. "'Oku ou 'ofa atu kiate koe"' 'oku mātu'aki faingofua ke lea 'aki, ka 'oku fu'u faingata'a ke fakapapau'i.

Ko e mo'oni 'okú ne 'ai 'a e folofolá ke hoko 'o mo'oni. 'I he faka'osingá, ko e ngaahi mo'oni'i me'a ko 'eni 'oku fiema'u ke nau hā sino. Pea 'oku mo'oni foki 'eni 'i he fé'ofa'aki 'a ha ongo me'a 'o e fá'ahinga 'o e tangatá, 'a ia 'oku fiema'u ai ke hoko 'a e folofolá 'o kakano pea ke fakamo'oni'i ai 'a e fé'ofa'aki ko 'eni. "'Oku 'ikai ha 'ofa 'e toe lahi ange ka ko e 'ofa 'oku foaki 'ene mo'ui ma'a hono kungāme'a."

Ko e folofolá na'e hoko 'o kakano ke ne foaki 'a 'Ene mo'ui ka tau ma'u ai 'a e mo'ui. "'Ko 'eni ia 'oku ou tala kiate kimoutolu kapau ā 'e 'ikai ke mou kai mei he kakano 'o e foha 'o e tangatá pea inu mo hono ta'ata'a, 'e 'ikai ke mou ma'u 'a e mo'ui 'iate kimoutolu. Koe'uhí ko hoko sinó ko e me'akai mo'oni ia pea

mo hono totó ko e inu mo'oni ia. Ko ia te ne kai mei hoku sinó pea inu mei hoku totó te ne nofo'ia 'iate au pea mo au 'iate ia.

Hangē ko e Tamaí, 'a ia 'oku 'i ai 'a e mo'ui, na'a ne fekau'i mai au pea 'oku ou mo'ui 'i he tamaí, pea ko ia te ne ma'u aú, te ne mo'ui ma'aku.

Ko e mā 'eni na'e ha'u mei he langí, 'oku 'ikai ko e mā tatau ia na'e kai 'e he tau fanga tamaí ea na'a nau toe mate pē. Ko ia te ne kai mei he maá ni, te ne mo'ui ia 'o ta'engata. (Sione 6:53-58)

Ko e hoko 'a e Folofolá 'o kakano 'oku malava

pea mo e 'uluaki taumafa faka-'Otuá, pea mo e kolosi ne 'i ai mo e feilaulau faka-'Otuá, 'oku fokai ia kae ma'u 'a e meesi pea mo e Kalāsia nonga, fakamolemole pea mo e faitokonia.

'I he ta'u fakalotú 'o e ta'u C, ko e ngaahi kongatohi ko ia 'o e 'aho fakamanatua 'o e Sino Toputapu mo e ta'ata'a tapu 'o Kilisitoó 'oku fakamamafa'i makehe ai e me'a'ofa pea mo e foaki.

Ko e kongatohi 'uluaki 'oku to'o ia meia Senesi, 'oku talanoa ai kia Melekiseteki, ko e tu'i 'o e melinó, na'e 'ikai ke

e ngaahi konga maá pea mo ha ngaahi mata'i ika, 'o mama'o ia mei he taumafa 'o e toetu'u 'a ē na'e tataki 'e Sēsū 'i Selusalemá. Ka 'i he me'a mo'oni, ko Luké 'oku ne tala hangtonu pe 'a e taumafa ko e ki'i katoanga kai 'i he toafa ko ha taumafa mo ha ni'ihí ta'e'iloa ka 'oku 'ikai fu'u fakatokanga'i lelei mo mahino hono 'uhingá.

Kae fakamālō ki he talangofua mo e faitotonu 'a e kau akó ki he fakahonohino na'e faí.

Ko e toko nimaafé na'e ma'u 'e nau fo'i maá ko e ma'u ha mo'ui fakataimi pe. Ko e 'Eukalisiá, ko e

'e Kilisitoó kuo liliu ia 'i he mo'ui ma'a kitautolu. 'Oku anga fēfē 'etau kau 'i he katoanga ko 'eni. 'E anga fēfē ha'atau kau 'i he me'a ko 'eni? Ko Soane Ngutu Koula na'a ne fehu'i 'a e fehu'i tatau pea 'i he lolotonga 'e ne Malanga 'e taha na'a ne fehu'ia ai 'o pehē: "'E anga fēfē ha'atau lava 'o 'ai hotau sinó ke hoko ko ha hosetia?"

Ko 'ene tali: "'Oua 'e 'ai ho matá ke ne sio ki ha me'a 'oku koví, pea te ke lava 'o foki ha fai feilaulau.

'Oua te ke tuku ho 'aleló ke ne lea'aki ha lea kovi pea te ke lava 'o fai ha foaki. Pea 'oua 'e 'ai ho nimá ke fai ha anghala pea te ke lava 'o fai feilaulau."

Tau kaungā kau he fai feilaulau 'a 'etau hoko 'o mo'ui ki he foaki 'o e sinó pea mo ta'ata'a 'o Kilisitoó 'a ia na'e fakahoko 'i he 'olítá. Ke tau fakahoko faka'aho mei he sino mo e ta'ata'a 'o Kilisitoó ha 'ofa 'oku tau'ataina pea mo haohaoa 'a ia te ne 'ai kitautolu ke tau hoko ko e kau faifatongia(sevāniti) taau 'a Kilisitoó pea mo e kau fakamo'oni ki he'ene fiefia.

'I he 'Eukalisiá, ko e faifakahaofi 'oku ne hā'e-lea mai kitautolu 'ikai ke fakapale'i 'etau faime'atotonú, kā ne fakahoko mai 'a e mālohi ke tau hoko ko e kau Sangata/Sangato, ko e fá'ahinga na'e tataki 'aki 'ene 'ofa pea tali ia ke ne hoko ko e hostla, 'i honau takitaha lotó.

Ko 'etau mā'oni'oni 'ikai koe'uhí na'a tau fai ha ngaahi ngāue hulu mo makehe, ka 'okapau te tau fakataha mo Kilisitoó, pea kapau te tau malava ke tau fakahoko 'ene tō'onga, 'o 'ene fakakaukau, pe ko 'etau malava 'o fakafotunga 'etau mo'ui ke hangē tofú pē ko iá.

Ko e lahi ange 'a 'etau tali e komunió, ko e lahi ange ia 'a 'etau komunió mo e 'Otuá pea mo hotau fangatokoua mo tuofāfine.

Tau tukuange ke ne tataki kitautolu ki he 'ofa faka-'Otuá koe'uhí ke hoko 'a e "'AMENI"' 'i he taimi 'oku tau tali ai 'a e hosetia kuo fakatoputapui, kae lava ai 'o fakapapu'i 'e 'ikai ngata pe 'i he lea 'a e ngutú, kae hoko foki mei he Lotó

Ko e Mā faka'eukalisiá ko e ola ia 'o e me'a'ofa 'a Kilisitoó ko ia, ko e fua ia 'o 'ene mamahi pea mo 'ene pekiá, ko e fua ia 'o 'ene ofa lahi faufaua. Ko 'etau me'a pe ke faí ko 'etau fakafeta'i kiate ia 'i he'ene lītula kitautolu ki he mo'ui ta'engatá ko hono fangatokouá, pea mo hono tuku kitautolu ki he to'ukupu 'o e Tamaí ko e fanga tokoua 'i he 'Alo pea mo hono toe fakamo'ui hotau kakanó 'i hono sinó.

'I he 'inasi ko ia 'i he 'Eukalisiá, ko e Sakalameata 'o e Kovināniti Fo'ou, ko e tumutumu ia 'o 'etau hūfia 'a Kilisitoó ko e ma'u'anga 'o e mo'ui ta'engatá. (John Paul II Veritatis splendour 21)

Ko e Polosēsio mo e 'Atolāsio

Kapau ko e Tu'apulelulu Tapú ko e fekau'aki vāofi 'oku 'i he vaha'a 'o e taumafa faka'osí pea mo e misteli 'o e pekia 'a Kilisitoó 'i he kolosí 'oku faka'ata lahi ai a e sino toputapu pea mo e Ta'ata'a Tapu 'o Kilisitoó.

'I he polosēsio pea mo e 'atolāsio fakakomunio ki he 'Eukalisiá pea ko e tokanga 'oku fakahangatonu ia ki he mo'oni ko Kilisitoó kuo pekia ma'ae fakakātoa 'o Ha'a tangatá.

Ko ia ko e 'Otuá 'oku 'iate kitautolu, ko e 'Emanuela pea 'oku fakaafea kitautolu ke tau fata ia ki he Mamani pea mo e polosēsio 'o e 'aho ni mo e 'aho kotoa pe kau ai mo e fakamo'oni 'o e sitepu kotoa pe 'o e mafu 'oku fá'u 'aki 'a e 'ene 'ofa.

Tauange ke hoko hono hala ko 'eni 'iate kitautolu 'o kau mai ai 'a e ngaahi fale mo e ngaahi hala 'o mamani, ke kau fakataha mo kitautolu ko ha foaki 'o e fiefiá, mo'ui ta'engatá, melinó pea mo e 'ofa.

Ko e tefito'i mo'oni 'o hono fakahā 'o Sēsúu 'i he ngaahi halá 'i he faka'ilonga fakasakalameata 'o e mā kuo fakatoputapui kuo hoko ia ko e ako'anga ke lava 'o mamata kiate ia 'i he faka'ilonga fakatokoua 'o e me'a kotoa kuo hoko 'i he'etau mo'ui. Ko hono fata 'o e Kosipeli faka'Eukalisiá ko 'eni ki he māmani 'oku ne



Ko e Sino mo e Ta'ata'a 'o Sēsū.

ai ke hoko 'a e foaki 'o 'ene mo'ui ke m'oui 'a e fá'ahinga 'oku nau ma'u hono sinó pea mo inu mei hono ta'ata'a 'oku nau hoko ai 'o taha mo ua 'oku tau kai mo inú. Ko ia ai 'oku fakangofua mai au ke u talanoa ki he ongo fá'ele'i 'e ua 'o Kilisitoó.

Ko e 'uluaki 'i Petelihe-ma ('a ia ko hono 'uhingá ko e fale 'o e ma).

Ko Sēsū na'e 'alo'i ia ki he mo'ui fakataimi, pea na'e kofukofu'i 'aki ia ha ngaahi vala mafana, pea na'e fakatokoto ia 'i he 'ai'anga kai 'o e fanga manú pea ko hono faka'ilongá ia kuo lau pe ke kau he fá'ahinga 'e kai ki he fá'ele'i hono uá na'e hoko ia 'i Selusalemá ko hono 'uhingá ko e (kolo 'o e melino).

Ko e Sēsū 'eni na'e kalusefai he kolosí na'e fānau'i mai ki he mo'ui 'oku fakahevaní. Ko hono sino tapú na'e fakatelefua'i na'e kofukofu kakato ia 'e he Laumalie Mā'oni'oni, (ko e malanga 'a Soane Ngutu Koula VI) pea ne foaki ia ko ha mā ki he mo'ui ta'engatá. 'I he ma'u'anga 'o e 'iló,

ne fai ha ngaahi me'a fakaofo pe hā makehe ka ko 'ene foaki pe 'a e mā mo e uaine pea mo e tāpuki (ke fakafeta'i pea mo fakalāngilangi'i.) Ko Sangato Pauló, 'i he folofola hono uá, I Kolimitō, na'a ne foaki mai 'a e me'a na'a ne tali pe 'a e lelei ko ha me'a'ofa.

Ko e tokotaha 'evangelioó ko Sangato Luke, 'oku ne fakahā mai 'a e tufá ko ua 'o e maá ki he tokolahi pea ko e kongatohi hono tolú, 'oku folofola mai 'a Sēsū, "'ave 'e kimoutolu kiate kinautolu ha me'atokoni"' pea ne tali 'ene kau ako;" ko e fo'i mā pe 'e nima ko e me'a pē ia 'oku ma'ú.

Pea hoko mai leva 'a e talangofua pea mo e (fangongo,) ki he Mísaiá 'ene 'ai e kakaí ke nau nofo ki lalo pea ne toki fakahoko 'a e maná ko hono fāfanga kinautolu 'aki e maá mei he ngaahi fo'i ma na'e ma'ú. Ko e 'uluaki me'a na'e faí e sio ki ai, Ko e kosipeli 'o e 'aho ní na'e hangē kuo ne fakamama'o mei he 'Eukalisiá. 'Oku talanoa ia ki he me'a na'e hoko pea kuo angamaheni ko

TA'U NIMA LAUDATO SI

Pea ko e 'aho ní foki ko e ta'u 'e nima ia 'o e fakamanatua 'o e Tohi fakatu'itapu ko ia ko e LAUDATO SÍ. 'Iate ia 'oku tau fekumi ai ki he tokangaekinga 'a e tangi 'a e Māmani 'o e si'i kau masivá. 'Oku ou fakamālō lahi ki he va'a ngāue ko ia 'okú ne tokangaekinga 'a e fengāue'aki mo e langa ngāue 'a Ha'a tangatá. Ko e Uike "LAUDATO SÍ, kuo tau toki kātoanga'i e faitōnunga 'ene ngāue 'i ha ta'u 'e ui ko e LAUDATO SI, ko ha taimi makehe ke fai ai hano to e siofi 'o e Tohi fakatu'itapu ko 'ení, mei Mē 24 'o e tacc'u ní ki he Mē 24 'o e ta'u kaha'ú. 'Oku ou

fakaafe'i atu 'a e toko taha kotoa 'oku loto lelei ke mou kātaki 'o fakahoko atu, ke tau lava ai 'o tokangaekinga hotau 'apí pea pehē ki hotau fanga tokouá mo e si'i fanga tuofāfine 'oku lavea ngofuá mo to e faingata'a'ia angé. Ko e lotu 'oku hūfia 'ai e ta'u 'oku kau atu ia he tohi ni. 'E lelei lahi ka tau lotu 'aki ia. Fakatauange ke mou ma'u ha 'Ahotapu fiefia. Pea manatu'i 'oua 'e ngalo ke mou fai mai ha ki'i lotu ma'aku. Ma'u ha kailho'ata lelei, 'ofa atu! Ko e Lotu ma'á e ta'u makehe hono fakamanatua 'o e LAUDATO SÍ

'E 'Otua 'ofa, •Tupu'anga 'o e Hēvani, māmani mo e ngaahi me'a kotoa pē 'oku 'i ai. •Fakamaama'i homau 'atamaí peá ke ala mai ki homau lotó, koe'uhí ke mau hoko ai ko e taha 'o ho'o ngaahi me'a fakatupú, pea ko ho'o me'a'ofa foki. •Ke ke ofi mai pē ki si'i kau fiema'u vivili 'i he ngaahi taimi faingata'a ko 'ení tautautefito ki he si'i kau masivá mo e si'i kau lavea ngofuá. •Tokonia kimautolu ke mau lava 'o feongoongoi 'i ha'amau fengāue'aki 'i hono fakamā'opo'opo e ngāue ki he mahaki faka'auha

fakamāmani lahi 'oku mau tofanga ai. •Ngaohi kimautolu ke mau iviivi'ia hono matatali e ngaahi feliuliuaki 'i he ngaahi faka'uto'uta ki he lelei fakalūkufuá. •I he taimi mo e kuonga ko'ení, 'oku fu'u fiema'u ke mau ongo'i 'a 'emau fekaukau'aki pea mo 'emau fefalala'aki. Fakapapau'i ange te mau lava 'o ikuna 'i he fefanongo'aki, ko e fakatovave ki he tēngihia 'a e mamaní pea pehē ki he tangi 'a e masivá. •Tauange ke hoko 'a e ngaahi faingata'a'ia tamaki kuo hokó, ke fanau'i fo'ou ai ha māmani 'oku



Ko hono fakamanatu mai 'eni 'a e mahu'inga 'o e to 'o e 'akaú kiate kitautolu fa'ahinga e tangatá.

feongoongoi fakaetokouá 'o ko homau 'Eiki 'i he 'ofa ma'ulooloa ange fakamāmani 'oku fakaa'u atu 'i he sio lahi. fakamama'u ki ai 'a Malia ko e hūfanga'anga 'o e kau •Oku mau lotu atu 'o fakafou atu 'ia Kilisitō Kalisitiané. 'Āmeni.

KO E SINO MO E TA'ATA'A 'O KILISITŌ, FOAKI MA'A KITAUTOLU

(hoko atu mei he pasina 21)

fakangofua kitautolu ke tau 'avea 'a e tofi'a faka-'Otua ko 'ení ki he tangatá mo fefiné 'o e taimi kotoa pē. 'Oku makatu'unga he founa ko 'ení 'oku tau lava ai 'o 'ave kiate kinautolu 'a e tāpuaki faka'otua lahi tahá: ko Sēsū Kilisitō. Ko e 'ofā 'oku ne fakatahataha'i kitautolú, 'oku ne fakaafe'i kitautolu ke tau lue mo muimui kia Kilisitō 'aki 'a e sitepu 'a e mafú, pea 'oku ne ui ai kitautolu ke tau 'atolāsio kiate ia. Mei he loloto 'o e ngaahi me'a lavea ngofua 'o hangē ko kitautolú, ko e me'a pe 'oku tau ala lavá ko e 'atolāsio pē kaite ia. "Ko e 'atolāsio ko e fakalelu pe ia 'o e fakatōkilalo 'ikai ko ha fakangalivale'i koe'uhí ko e laumālie 'oku ne fekumi ki he'ene hala mo'oni mo ha mahu'ingá kae koloa pe ke ne

faka'asi ia ke hā atu ki he kimu'a ki he tokotaha ma'olunga taha" (Divo Baersotti). Mei he 'atolāsio 'oku hoko mai ai 'a e fakamaheni pea mo e falala he ko e 'atolāsio faka'Eukalisiá ko e 'atolāsio ia ki he 'Otuá, ko ha 'ofā 'oku 'ikai malava ke fuafakame'afua, ko ha kalāsia 'oku ta'engata, mo ha meesi 'oku ta'engata. Ko e mo'ui 'atolāsio 'oku ne 'ai kitautolu ke tau mo'ui mo'oni pea mo kakato 'i he tali kakato 'o Kilisitō 'a ia 'oku toe ha mo'oni 'i he fa'ahinga kuo fakatoputapui 'enau mo'ui angama'á fakataha mo e foaki'ofa 'enau mo'ui pea nau hū ai ki ha feohi'anga 'oku mohu pea vāofi mo'oni mo Kilisitō 'o a'u ki he tu'unga 'oku hoko ai ia ko e senitā 'o 'enau mo'ui 'a ia na'e hoko kia Malia ko e 'uluaki tokotaha na'e foaki pea fakatoputapui 'ene mo'ui angama'a

pea hā sino mai ai 'a e 'atolāsio kia Sēsú. 'Oku 'i ai 'a e fekau'aki vāofi 'a e mo'ui angama'á, pea 'atolāsio. 'Oku fio fakataha'i kinaua 'o ma'u ai 'a e fiema'u vivili ke sio ki he tokotaha 'oku 'ofa ai mo e faka'amuloto ke fai ha fetaulaki pea mo fa'ofua ai pea fakaa'u 'a e faka'amú ke a'u ki ai. Tatau tofu pe pea mo e mo'ui tauhi'ofa 'o e angama'á, pea pehē ki he mo'ui 'atolāsio, 'oku hangē 'oku 'ikai fu'u 'i ai ha fiema'u vivili ke fakahoko ha fa'ahinga me'a ka neongo ia 'oku 'i ai 'a e faka'amua 'a e ofi pe mātā e 'Eiki pea 'e ala fakahoko e me'a kotoa pe kae lava ke ma'u ha ki'i taimi mo Ia. K o ho tau lotó mo hotau sinó 'oku fakatoputapui ia ki he 'Eiki 'i he mo'ui angama'á, pea ko e taimi lahi 'oku faka'aonga'i ke nofo ofi ki he 'Eiki he 'atolāsio, 'oku 'ikai 'i ai ha me'a 'e to'o mei he



Ko hono hiki hake 'eni 'e Patele 'a e Sinó lolotonga 'a hono momou hake 'a e ouau Misá.

'etau mo'ui, pē ko 'etau ngāue. Kā 'i he tafa'aki 'e tahá 'oku fakaaka malohi ia 'i he 'Otuá, 'oku ne tuku kitautolu ke tau toe fevāofi'aki ange, 'o toe mālohi ange ai e fe'ofa'aki pea ongo'i ofi mo'oni ki he 'Otuá mo toe ongo'i longomo'ui ange mo mo'oni: Ko ha me'a, pe ko ha me'a oku toe lelei ange, ko ha tokotaha 'oku ne fakatahataha'i mo'oni kitautolu. Ko e fakaikiiki ki he fo'ilea pea moe talanoa nounou ki he tupu'anga pea mo e molumalu 'ia 'o e Mā'oni'oni taha'o e Sino, pea moe ta'ata'a 'o Kilisitō. "Ko e 'EU ko e veape, pea 'oku 'uhinga ia ko e lelei "Good". Ko e Kalisia "charis" 'oku 'uhinga ia ko e me'a'ofa kalāsia "Grace – Gift" Ko e veape fakakalisi "'eucharisteo" 'uhinga "ke fakafeta'i" to give thanks" ka ko e fakalea

ko iá ko e "eucharistia" 'e lava pe ke faka'uhinga'i ko e foaki fakafeta'i kia Sēsū ki he'ene faifeilaulau pea mo e fakahaofi 'o e ha'a tangatá, pe "ko e faimanava 'ofa lelei "Good charity." 'I he faka'uhinga'i 'a e ngāue 'a Kilisitō, 'o mamahi pea pekia ke fakahaofi 'a e si'i Ha'a Tangatá. Ko e molumalu 'o e Mā'oni'oni taha 'o e Sinó mo e Ta'ata'a 'o Kilisitō he kuo ne ma'u 'a e tupu'anga 'i he me'amana 'o Bolsena (Ko e ki'i kolo 'i he matāfanga 'o e ano ko Bolosena 'i Itali. 'I he 1263 ko ha Patele mei Bohemia na'e fai Misa ka na'e faingata'a'ia 'aupito he na'e 'ikai fa'a tui ia ki he 'afio 'a e 'Eiki he Mā kuo tapuaki'i. Ka 'i he'ene paki'i ko ia 'a e maá na'á ne fakatokanga'i 'a e ngaahi tuluta 'o e totó pea na'e 'ilonga 'i hono teunga Misá pea mo e

faliki. Ko Tu'itapu 'Ulupano VI na'e fakatovave hono fakahā kiate ia pea na'á ne kole ki he kau teologia lalahi 'o hono taimi hangē ko Tomasi 'Akuinasi. Ko Sangato Ponevasio 'o Panolekio ke fai ha fekumi ki he me'afakafo kuo hokó. Pea ko e lava pe 'o fakapapau'i 'a e me'a na'e hokó, na'e hanga leva 'e he Tu'itapú 'o fakatoputapui 'a e molumalu 'o e mā'oni'oni tapu 'o e Sino mo e ta'ata'a tapu 'o Kilisitō (Coprpus Domini) ke katoanga'i fakata'u 'ia 'i he ta'u kotoa pe 'i he māmani 'o e Kalisitiané. Ko ha metitāsio fungani, 'i hano ngāue'aki 'a e tohi 'a Tomasi 'Akuinasi 'a ia 'oku lau 'i he 'aho ni 'i he Misá. Ko ha tohi mālie pea te ne 'ave kitautolu ki he feitu'u mahino fekau'aki mo e tu'unga fakateologia 'o e 'Eukalisiá.



Ko e La'ā Tapú 'eni 'i hono faka'afio ai 'a e hosetiá pe ko e sino 'o Sēsú lolotonga 'a e ouau fakafe'aó 'i he efiapi Sapaté.

Folau Fakatava 'uluaki 'i he hisitōliá

Ko e taha eni ia ha muna fiefia 'a e fāfili 'a e talavou Tonga ka ko e Kolisi Tutuku 'Api Fo'ou mo e va'inga Marist ko Folau Fakatava. Ko e 'amanaki ke nau fuofuo mamata mei honau 'api ki he fuofua va'inga 'a Folau mo 'enau fiefia loto pē ko e taha ia ha makamaile ki honau fāfili kā ko e kau atu mo fakafongā'i 'e Folau kinautolu 'i he timi All Black 'a Nu'u Sila.

'Oku pehē 'a 'enau ongo'i fiefia 'ikai ha hīkisia koe'uhī pe ko e ngāue mālohi mo talangofua 'a Folaú 'oku a'u pe ai ki ha

tu'unga mā'olunga 'o 'ene feingá. 'Oku mahino pe ki he tokolahi 'a e Timi All Black kuopau ke te kalusefai ka te a'u ki ai pea ko e ngāue mālohi pe te ne lavá. Kaekehe neongo na'e mavahe 'a Folau 'i he'ene kei ta'u 16 ki Nu'u Sila ka na'e kau 'a e va'inga ma'ae All Black 'i hene ngaahi taumu'a na'e tū'uta mo ia ki Nu'u Silá.

Na'á ne feinga mo kalusefai he ngaahi ta'u ke ne a'utaki 'ene taumu'a pea ko ia ia kuó ne fiefia ai 'ene ongo mātu'a ka e pehe ki hono fāfili.

Ui 'a Folau Fakatava he

sikuati 'a e All Blacks

Kuo maaui hono filifili mai 'e he kau faiako mo e kau faifili 'a e All Blacks 'a 'enau fuofua sikuati ki he 2022 'a ia 'oku 'amanaki kenau talitali e 'a'ahi atu 'a e timi 'a 'Ailani 'i Siulai. Na'e tō e lo'imata 'i he fiefia, ko e konga ia 'o e fakamatala 'a Folau Fakatava 'i he hili hono ui ia ki he timi 'a e All Blacks ki he teu tesi pea mo 'Ailani.

Na'e fuoloa pe foki e faka'amu 'a e kau faiako 'a e All Blacks ke kau hake 'a Fakatava ki he All Black he ta'u kuo'osi ka koe'uhī ko e te'eki ke kakato hono

taimi nofo fonua Nu'u Sila 'o ta'u 5. Ka na'e feinga lahi pe 'a Nu'u Sila ki he World Rugby 'o lava 'o holoki hifo ki he ta'u pe 'e 3 pea tali eni he World Rugby he mahina kuo'osi.

Ko e kamata foki eni hono unuunu mai 'e he kau faifili mo e faiako 'a e All Blacks ha ngaahi kau naite fo'ou ko e siofia e teu 'o e World Cup ki Falanise he ta'u fo'ou. Ko e ui ko eni 'o Folau Fakatava fakataha pea Leicester Faing'anuku ko e ongo Tonga fakamuimui taha ia ke na kau hake ki he timi 'a e All Black.



Folau Fakatava

Ikuna 'i 'a e fe'auhi Netipoló



Ko e 'Eiki Palēmia 'o Tongá, Hon Hu'akavameiliku, Minisitā Mo'uí, Hon Saia Piukala, Minisitā 'o e Takimamatá, Hon Fekita 'Utoikamanu mo e Timi Talá mo e kau faiakó pehē ki he kau poupou.

Kuo fiefia ka ko ha fiefia 'a e loto 'a e Tonga hono kotoa 'i he ikuna mo e va'inga fakaholomamata ko ia na'e fakahoko 'e he Timi Talá. Ko e Timi Talá ko e Timi Netipolo Fefine Fakafonua ia 'a Tongá. Na'e 'uluaki fetaulaki ai 'a e Timi Talá mo e Timi 'a Ha'amoá pea nau ikuna'i pea toe fetaulaki mo e Timi Fefine 'a Fisi na'a nau toe ikuna'i pe mo ia. Ko e Timi Netipolo Fakafonua foki ko 'eni na'e fakahingo ia 'e he Ta'ahine Kuini, Nanasipau'u Tuku'aho 'aki 'a e hingoa ko e TALA. Ko e 'uhinga foki 'a e hingoa Talá ko e hingoa ia 'o e manupuna toutai loloto. Ko e manupuna 'oku mohu fakakaukau, 'oku nau fie 'ilo pea 'atamai vave. 'Oku 'i ai 'a e 'uhinga fakalaumalie foki ki he Talá. Ko 'ene 'asi o ha ngaahi

'uhinga lelei. 'Okú ne tala ha feitu'u 'oku mahu pea ko e ngaahi faingamalié 'oku tu'u takai. 'Oku ma'u ha nonga 'i he taimi 'oku 'asi ai 'a e Talá pea 'oku taukava ke fai lelei ange 'i he mo'uí. Kaekehe 'i he fetaulaki mo Ha'amoá na'e ikuna 'aki ai 'a e kai ko e 69-52 'a Ha'amoá. Kā na'e toe kehe ange 'a e taimi na'a nau fetaulaki ai mo Fisi 'i he hā mai 'a e kapiteni 'o e Timi pehē kia Palavi mei he tafa'aki fakahū 'onau ikuna 'aki e kai ko e 59-29 'a Fisi. Ka 'i he fetaulaki faka'osi mo e timi 'a Papua New Guinea na'e ki'i fetakai mālie ka na'e kei ikuna pe 'a Timi Tala ia 'a Tonga. Ko e kai ko e 89 'a e Timi Tala 'a Tonga kae 28 'a Papua New Guinea. Pea na'e toe ikuna pe 'i Cook Island pea nau hu atu ai ki he fe'auhi 'i he 2023.

Faka'atā Vaea Fifita mei he Kautaha 'Akapulu 'a Māmani' ke va'inga ma'a Tonga

Kuo ma'u 'a e fakahā mei he Kautaha 'Akapulu 'Unioni 'a Tongá 'a hono tali 'a e ngofua ke va'inga 'a Vaea Fifita ma'a Tongá.

Ko e ongoongo fakafiefia 'eni kia Vaea ke ne fakafongā'i atu 'a hono fonua tupu'angá neongo na'e fā'e'le'i ia 'i Nu'u Sila kā 'okú ne mateaki'i 'a Tonga. Ko Vaea Fifita ko hono ta'u 30 'eni pea 'e te ne fakafongā'i atu 'a Tonga hili ia 'a 'ene va'inga ma'ae Timi 'i Pilitānia 'oku 'iloa ko e Wasps, Timi 'a e Hurricanes 'i he fe'auhi Super Rugby.

Kaekehe 'oku 'i ai 'a e 'amanaki lelei na'a hū ai pe 'a Vaea 'o va'inga 'i he Tokonaki 'i he teu fepaki 'a e timi A 'a 'Aositelēlia pea mo Tonga ní.

Ko Vaea foki na'á ne faka'amu ke ne hoko ko e tangata faama 'i he'ene vakai hake 'i he'ene kei si'i ki he kaká 'i he'enu tō ngoue vainilá 'i he feitu'u na'e 'i ai. Kae tā ko ā ko e talēniti 'o Vaea 'a e 'akapulú peá ne fai ai 'a 'ene feingá 'o a'u ki he tumutumumu ko 'eni 'okú ne lolotonga 'i ai.



Vaea Fifita

Veipā 'Ikale Tahí mo Hong Kong pe ko hai 'e hu ki he World Cup 'o e ta'u fo'ou

Kuo hū hake 'eni 'a Hong Kong ke na va'inga mo e 'Ikale Tahí pē ko hai 'e hū hake ki he fe'auhi World Cup 'o e 2023. Ko e va'inga ko 'eni 'e fakahoko ia 'i Falanise.

Ko e hū hake 'eni 'a Hong Kong ko 'eni ko e hau ia 'o 'Esiá, hili ia 'enau ikuna'i 'a Kolea Tonga 'i he'ena fainoló 'aki e kai 23-21.

Hili pe 'a e fe'auhi Pacific Nations Cup 'oku lolotonga kau atu ki ai 'a e 'Ikale Tahí, pea te nau folau atu leva ki 'Aositelēlia ki Sunshine Coast ke na fetaulaki ai pea mo Hong Kong 'i he 'aho 23 'o Siulai.

'I he taimi tataui pe foki 'oku 'i ai pe 'a e 'amanaki lelei 'a e kakai 'o e fonuá fakataha mo 'enau poupou ki he Timi 'Ikale Tahí ki ha va'inga 'oku ola lelei. Kā 'oku toki mahino pe ia 'i he loto mala'e.



Ko e fānau va'inga 'Ikale Tahí.

Fekumi ki ho Vokāsió

SISTER DISCIPLES OF THE DIVINE MASTER



With Jesus, Way,
Truth and Life
at the center of our life
and mission,
we joyfully live our
Eucharistic - Priestly
and Liturgical ministry
in a contemplative
and active way.

**IS JESUS MASTER
CALLING YOU
TO FOLLOW HIM AS
A SISTER DISCIPLE?**



55 Bronghton Road
Strathfield NSW 2135
Phone: 0297642860
www.pddm.org.au
E-mail:
nswoc@pddm.org.au



KAUTAHA FAKAMAFOLALOTU 'O SANGATO KOLOMUPANO'



Ko e fakahoko 'e Pātele Felisiano Fatu 'a e Sākalameta 'o e
Papitaiso' ki he taha 'o e ki'i pēpē 'i Pakisitani.

**Na'e folofola 'a Sesu, "Alu atu ki
he ngaahi pule'anga kotoa..."**

Kapau 'oku ke ongo'i 'oku fiema'u KOE 'e he
'Otuá' ke ke hoko ko ha patele ngaue fakamisiona
'i he Kautaha Kolomupano'

Ke vahevahe atu 'a e 'ofa 'a e 'Otuá' 'i he feitu'u
'oku fu'u fiema'u lahi ai mo e ni'ihí 'o e kau patele'

FETU'UTAKI KI HE:

The Columban Vocation Director, Fr. William Lee
P.O. Box 2364, Government Buildings, Suva, Fiji.
Tel: +(679)3308290 or mob+679-7861899
Email: Wllmlee91@gmail.com

The Little Company of Mary Sisters

*'Okú ke fa'a 'atamai fifili
ki he mo'ui foaki ma'ae 'Eiki?*



*Pea ke ha'u koe ki he 'Eiki,
he ko e koloá koe ma'ae 'Eiki.*

Fetu'utaki mai ki hono fakaikiiki:

Tongatapu: Sr. Helenā Kivalu
Telefoni: 29-330

E-mail: kivalupilimilose@gmail.com

Fanongo ā koe ki hono le'ó 'i he 'ahó ni.

"Laka Mai 'o Mamata"

Ko e Le'ó 'oku Kalanga mo Ui ko e
Fakaafe ki he Hako tupu 'o Tonga
mo Niue.



Foaki 'a ho'o mo'ui mo ho'o talēniti ki hono
langa hake 'a e Pule'anga 'o e 'Otuá' 'i he
Taiosisi 'o Tonga mo Niue.

FETU'UTAKI : 7728226

Talēkita 'o e Vokāsió: Patele Mateo Kivalu

'Ofisi Vokāsió Fatongia Patele
Taiosisi 'o Tonga mo Niue

Marist Missionary Sisters

*foaki mai ho mālohí' ho tāleniti' ke vaka
ai e Folofola mo'ui 'a e 'Eiki.*

'Oua 'e toe tatali!

-'Oua 'e toe vakai!



'Oku ké fa'a fifili ki he mo'uí,
ke ke hoko ko e tafenga vai ki he fieinua 'i
ho fonua' pe fonua ta'e'iloa kuo tukupā pea
kotofa kiate koe talu mei taimí?

**Faka'eke'eke 'a e mo'ui 'a e
Kautaha Täupo'ou Malia Fakamafolalotu'.
Regional House, Villa Maria
P.O.Box 890, Nuku'alofa**

Marist Fathers



Fekumi ki ho Uí pea foaki ho'ó mou'i
ma'ae 'Eiki 'i he laumālie 'o e
Kautaha Malia.

Tokoni'i e kakai 'oku nau mo'ui
'aki e Laumālie 'o Malia.

Fetu'utaki mai kia:

Pātele Christopher Hifo,
Longoteme
Tongatapu.
Telefoni: 37-010